

การค้าไม้สักในดินแดนล้านนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(พ.ศ. 2411 - 2453)

ปริญาพนธ์

ของ

มรกต อารียะ

- 2 ก.ย. 2535

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

มีนาคม 2535

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คณะกรรมการควบคุมและคณะกรรมการสอบได้พิจารณาปฏิญานพนธ์ฉบับนี้แล้ว
เห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต
วิชาเอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒได้

คณะกรรมการควบคุม

.....ประธาน
(รศ.ชวลีย์ ฐกลาง)
.....กรรมการ
(รศ.ทนอม อานามวัฒน์)

คณะกรรมการสอบ

.....ประธาน
(รศ.ชวลีย์ ฐกลาง)
.....กรรมการ
(รศ.ทนอม อานามวัฒน์)
.....กรรมการที่แต่งตั้งเพิ่มเติม
(รศ.ณรงค์ พ่วงพิศ)

บัณฑิตวิทยาลัยอนุมัติให้รับปฏิญานพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต เอกประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

.....คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศ.ดร.สมพร บัวทอง)

วันที่ ๔ เดือน... สิงหาคม... พ.ศ. 2535

ประกาศขอบคุณ

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จเรียบร้อยด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายฝ่าย ผู้เขียนขอกราบ
ขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ชวลีย์ ๕ กลาง รองศาสตราจารย์ถนอม อานามวัฒน์ และ
รองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ ที่กรุณาให้คำปรึกษา แนะนำ ชี้แจง ให้ข้อคิดเห็นต่าง ๆ
อันมีค่าแก่ผู้วิจัย และได้สละเวลาในการตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งผู้วิจัยรู้สึก
ซาบซึ้งในพระคุณของท่าน สุดที่จะพรรณาได้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ และ
หอสมุดของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ได้กรุณาให้ความสะดวกในการศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างดี และ
ต้องขอขอบคุณคุณจรัส สุวามิน นักวิชาการป่าไม้ 7 สำนักงานป่าไม้เขตลาปาง คุณประมวล
รุจนเสรี อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดแพร่ ซึ่งได้ให้คำแนะนำบางอย่าง บางประการแก่ผู้เขียนเป็น
อย่างดี

อนึ่ง การเขียนปริญญานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยยังได้รับความกรุณา และกำลังใจตลอดจน
ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ เป็นอย่างดีจาก บิดา - มารดา และน้อง ๆ ทุกคน รวมทั้ง
ดวงพร อารีย์ และจุฬารัตน์ อารีย์ ซึ่งต้องขอกราบขอบพระคุณและขอขอบคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย
คุณค่าและประโยชน์ของปริญญานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเป็นสิ่งสักการบูชา พระคุณบิดา
มารดา ครู - อาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านที่ได้มีส่วนในการให้การศึกษาแก่ผู้วิจัย

มรกต อารีย์

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทนำ	ก
ความมุ่งหมายของการวิจัย	ฉ
ความสำคัญของการวิจัย	ฉ
สมมุติฐานในการวิจัย	ฉ
วิธีดำเนินการศึกษา	ฉ
ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย	ช
 1 การค้าไม้สักก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	1
การค้าไม้สักสมัยสุโขทัย	1
การค้าไม้สักสมัยอยุธยา	3
การค้าไม้สักสมัยกรุงธนบุรี	4
การค้าไม้สักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	5
การเก็บภาษีการค้าไม้สัก	8
วิธีการค้าไม้สักสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น	10
การค้าไม้ภายในประเทศ	10
การค้าไม้กับต่างประเทศ	12
การค้าหลังสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 - 2410	12
 2 การค้าไม้สักภายในประเทศ	15
วิธีการซื้อขายไม้สัก	18
การตัดไม้และการขนส่ง	21

การแปรรูปไม้สักเพื่อการค้า	23
การจัดเก็บภาษีการค้า ไม้สัก	27
รายได้จากการค้า ไม้สัก	28
ตลาดการค้า ไม้สักในประเทศ	29
ลูกจ้างแรงงานในการประกอบธุรกิจการค้า ไม้สัก	31
 3 การค้า ไม้สักกับต่างประเทศ	34
ปริมาณไม้สักที่ส่งออกไปจากน่ายังต่างประเทศ	35
ราคาซื้อขายไม้สัก	52
การขนส่ง ไม้สักไปจากน่ายในต่างประเทศ	54
ตลาดจากน่ายไม้สักในต่างประเทศ	55
รายได้จากการส่ง ไม้สักออกไปจากน่ายต่างประเทศ	56
 4 ผลกระทบที่เกิดจากการค้า ไม้สัก	63
ผลกระทบในทางการเมือง	63
ผลกระทบในทางเศรษฐกิจ	70
ปัญหาอาชญากรรม	72
การวางมาตรการในการค้า ไม้สักให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย.....	76
การออกพระราชบัญญัติ	76
รัฐบาลส่งข้าหลวงพิเศษขึ้นไปควบคุมและแก้ปัญหาป่า ไม้และการปกครอง	
การตั้งกรมป่า ไม้	80

บทที่	หน้า
5 บทสรุป	85
บรรณานุกรม	88
ภาคผนวก	96
ประวัติย่อของผู้วิจัย	126

บัญชีตาราง

ตาราง

หน้า

1	ตารางแสดงรายรับของรัฐบาลที่ได้จากค่าตอบไม้ ค่าภาษี และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ พ.ศ. 2439 - 2453	29
2	ตารางแสดงจำนวนและราคาไม้สักเป็นสินค้าออกไปจากหน่วยต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2431 - 2440	36
3	ตารางเปรียบเทียบปริมาณและราคาของ ไม้สักที่ส่งออกจากเมืองท่ากรุงเทพฯ ไปจากหน่วยต่างประเทศในระหว่างปี พ.ศ. 2439 - 2440	38
4	ตารางปริมาณการส่ง ไม้สักออกไปยังเมืองท่าประเทศต่าง ๆ ตลอดปี พ.ศ. 2439 - 2440	39
5	ตารางแสดงปริมาณการส่ง ไม้สักออกจากหน่วยยังต่างประเทศในปี พ.ศ. 2441 - พ.ศ. 2442.	41
6	ตารางแสดงสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจากหน่วยยังประเทศต่าง ๆ ในปี พ.ศ. 2449	42
7	ตารางแสดงปริมาณการส่ง ไม้สักหน้าเหลี่ยมไปจากหน่วยต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2449	43
8	ตารางการส่ง ไม้สักแปรรูปเป็น ไม้กระดานไปจากหน่วยต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449	45
9	ตารางแสดงปริมาณการส่งกระเบื้อง ไม้สักออกไปจากหน่วยต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2449	47
10	ตารางแสดงปริมาณการส่ง ไม้สักหัวซุงไปจากหน่วยต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449	48
11	ตารางแสดงปริมาณการส่งเศษ ไม้สักออกไปจากหน่วยในต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449	49

12	ตารางการส่งไม้สักประเภทต่าง ๆ ออกไปจำหน่ายต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449	51
13	ตารางแสดงประเทศที่รับซื้อไม้สักจากไทยใน พ.ศ. 2449	55
14	ตารางรายได้จากการส่งไม้สักออกไปจำหน่ายต่างประเทศ พ.ศ. 2416 - 2457	57
15	ตารางแสดงรายรับของรัฐบาลที่ได้จากค่าทอนไม้ และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ พ.ศ. 2439 - 2453	59
16	ตารางแสดงรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ อันเป็นสินค้า ซึ่งไม่ต้องด้วยพิศภาษีขาออก แต่ต้องเสียภาษีภายในตั้งแต่ พ.ศ. 2442 ถึง พ.ศ. 2443	60
17	ตารางแสดงรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ อันเป็นสินค้า ซึ่งไม่ต้องด้วยพิศภาษีขาออกแต่ต้องเสียภาษีภายในตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 - 2446	61
18	ตารางแสดงรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ อันเป็นสินค้าซึ่ง ไม่ต้องพิศภาษีขาออกแต่ต้องเสียภาษีภายในตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 - 2448	62

บทนำ

การค้าไม้สักของไทยเป็นกิจกรรมที่พัฒนามาจากการทำป่าไม้สักในเขตล้านนาไทย ปัจจุบัน ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ และน่าน¹ เมื่ออังกฤษได้มาเป็นเมืองขึ้น ชาวอังกฤษได้เข้ามาค้าไม้ในบริเวณดังกล่าวของไทย และได้มีการแปรรูปไม้สักส่งไปขายต่างประเทศ² ดินแดนล้านนาไทยเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สักมูลค่ามหาศาลจึงทำให้ชาวอังกฤษสนใจเข้ามาดำเนินกิจการค้าไม้สักในบริเวณล้านนากันมาก เป็นผลให้การค้าไม้สักในดินแดนล้านนาเจริญขึ้น³

ในปี พ.ศ. 2427 ได้มีการนำเครื่องจักรแปรรูปไม้มาตั้งโรงเลื่อยขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อแปรรูปไม้สักส่งจำหน่ายต่างประเทศ ต่อมาจึงมีการจัดตั้งโรงเลื่อยจักรที่กรุงเทพฯ เป็นจำนวนมากโรงเลื่อยจักรดังกล่าวจะมีชาวจีนเป็นผู้บริหารกิจการที่เรียกว่า หลงจู⁴ หากการคิดวิธีการแปรรูปไม้เป็นไม้เหลี่ยมไม้กระดาน ซึ่งเป็นขบวนการที่จะก่อให้เกิดผลกำไรมากที่สุด

การค้าไม้สักของคนพื้นเมือง ส่วนใหญ่จะไปขออนุญาตเจ้าของป่าเพื่อตัดไม้มาทำประโยชน์โดยยินยอมจ่ายค่าตอบแทนหรือค่าธรรมเนียมแก่เจ้าของ จากนั้นจึงนำมาแปรรูปทำเครื่องเรือน เครื่องใช้และวัตถุดิบในการก่อสร้างมากกว่าจะแปรรูปไม้เพื่อเป็นสินค้าออกทั้งนี้ เพราะขาดเงินทุน เครื่องมือและความรู้ในการประกอบการ กิจการค้าไม้จึงสู้ชาวอังกฤษไม่ได้

¹กระทรวงเกษตร. ประวัติกรรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี. 2511. หน้า 11.

²สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชและพระยาราชเสนา. เทศาภิบาล. 2493. หน้า 66.

³Pointon. A.C. The Bombay Burma Trading Corporation Ltd. 1863-1963.

⁴อานวย คอวนิช. "ปัญหาและแนวทางการใช้ประโยชน์ไม้สัก," สัปดาห์ทอง. 13(3): 1 - 12 ; กรกฎาคม - กันยายน 2512.

สำหรับเจ้าของบ้านนั้น แม้ว่าจะมีป่าอยู่ในครอบครองจำนวนมาก แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการ
แปรรูปและค้าเองได้ เพราะขาดความชำนาญในทางการค้าและการแปรรูปไม้ จึงมักขายกิจการ
ค้าไม้ของตนให้แก่บริษัทค้าไม้ชาวอังกฤษ ในที่สุดพ่อค้าไม้สักชาวพื้นเมืองก็ลดน้อยลงทุกที¹

ชาวต่างประเทศบุคคลแรกที่มองเห็นช่องทางการค้า ไม้สักระหว่างประเทศกับยุโรปว่า
จะเจริญรุ่งเรืองในอนาคต ได้แก่ ชาวอเมริกา ชื่อ มาริออน ชีค² (Dr. Marion Cheek)
จึงได้ขออนุญาตต่อเจ้าเมืองเชียงใหม่เพื่อดำเนินการค้า ไม้สักกับต่างประเทศเมื่อ พ.ศ.
2427 แต่ประสบความล้มเหลวเพราะขาดประสบการณ์ในเรื่องนี้

ต่อมาได้มีบริษัทชาวยุโรปหลายบริษัทเข้ามาดำเนินการค้า ไม้สักในล้านนาไทย ได้แก่
บริษัทบริติชบอร์เนียว จำกัด (British Borneo Company Ltd) บริษัทบอมเบย์เบอร์มา
จำกัด (Bombay Burma Trading Corporation Limited) บริษัทสยามฟอเรสต์ จำกัด
(Siam Forest Company Ltd)³ และบริษัทอีสเอเชียติกของเดนมาร์ก รวมทั้งชาวจีนที่อยู่ใน
บังคับฝรั่งเศสก็เข้ามาทำการค้า ไม้สักด้วย บริษัทเหล่านี้ล้วนเป็นบริษัทใหญ่มีเงินทุนมาก เมื่อ
เข้ามาดำเนินการค้า ไม้สักในดินแดนล้านนาไทยก็หาชาวพม่า กระเหรี่ยง และชาวพื้นเมืองอื่น ๆ
มาเป็นลูกจ้างในการค้าไม้ โดยถือว่าเป็นคนในบังคับ ทำให้เกิดปัญหาทางการเมืองในเวลา
ต่อมา⁴

¹ก.จ.ช. 15 ร.16/13. ตราลับพระยาศรีสุทเทพถึงเจ้าพระยาสุรสีห์วิศิษฐ์ศักดิ์
ข้าหลวงใหญ่รักษาราชการมณฑลพายัพเรื่อง จัดการป่าไม้มณฑลพายัพ. 17 ธันวาคม ร.ศ.125.

²หมยโถม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทาง
ภาคเหนือของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2429 ถึง 2475. 2527. หน้า 217.

³Pointon. A.C. The Bombay Burma Trading Corporation Ltd. 1863-
1963.

⁴เพ็ญศรี ตึก. การต่างประเทศกับเอกราชของไทย (ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นจอมพล
ป. พิบูลสงคราม). 2527. หน้า 106.

การค้าไม้สักของบริษัทอังกฤษประสบความสำเร็จอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริษัท บอมเบย์เบอร์มา ซึ่งได้ทำสัญญาเช่าช่วงป่าไม้สักจากผู้เช่าเดิมมาดำเนินการเป็นของบริษัท ถึง 10 แห่ง¹ ในปี พ.ศ. 2444 การค้าไม้สักในดินแดนล้านนาไทย ดำเนินการโดยบริษัท อังกฤษเป็นส่วนใหญ่ ถึงจะมีบริษัทต่างชาติอื่นอยู่บ้าง แต่ก็เป็นส่วนน้อย จึงทำให้บริษัทอังกฤษ ครองตลาดการค้าไม้สักไว้ได้ และสามารถส่งไม้ออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ปรากฏว่า ระหว่างปี พ.ศ. 2416 - 2457 ปริมาณไม้สักที่ส่งออกทั้งสิ้น 425.6 พันล้านลูกบาศก์เมตร คิดเป็นเงินมูลค่ารวมทั้งสิ้น 30.40 ล้านบาท ในช่วงดังกล่าวปริมาณไม้สักที่ส่งออกมากที่สุด คือระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2452 มีถึง 112.0 พันล้านลูกบาศก์เมตร มูลค่า 11.90 ล้านบาท² ต่อปี นับเป็นสถิติการส่งออกสูงสุด หลังจากนั้นไม่ปรากฏการส่งออกที่มีปริมาณและมูลค่าเท่านี้อีก เนื่องจากการใช้ไม้สักภายในประเทศเพิ่มขึ้นประการหนึ่ง และหลังปี พ.ศ. 2452 รัฐบาลมี นโยบายคุ้มครองไม้สักเข้มงวดขึ้นกว่าเดิม³ ทำให้ลดจำนวนการผลิตไม้ลง

ในเรื่องการขนส่ง ไม้สักนั้น ถ้าเป็นภายในประเทศจะใช้วิธีล่องตามลำน้ำปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยา เพื่อนำมาเข้าโรงเลื่อยแปรรูปที่กรุงเทพฯ ส่วนการส่งออกจำหน่าย ต่างประเทศนั้นจะนำไม้สักที่แปรรูปแล้วใส่เรือกำปั่นใบ กำปั่นไฟ และ/หรือ กลไฟ⁴ จากกรุงเทพฯ ส่งไปจำหน่ายยังประเทศต่าง ๆ ได้แก่ เคนมาร์ก อังกฤษ อินเดีย ออสเตรเลีย

¹ก.จ.ช. ร.5 ม. 16.2/5. บัญชีป่าไม้ขยายสัญญาให้บริษัทบอมเบย์เบอร์มา รับเช่าทำ, 23 กันยายน ร.ศ. 120.

²James C. Ingram. Economic Change in Thailand Since. 1890. Stanford University Press, 1971. p. 96.

³วิชญ์ ไชยคกุล. "การทำป่าไม้สักเมืองแพร่ พ.ศ. 2388 - 2475 ตัวอย่างของ เศรษฐกิจผูกขาดในช่วงการปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่," มนุษยศาสตร์, 20(2) : 54 ; มกราคม - มิถุนายน 2526.

⁴ขุนวิจิตรมาตรา. ประวัติการค้าไทย, 2516. หน้า 322.

⁵ขมัยโสม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง 2475, 2527. หน้า 226.

การค้าไม้สักมักจะก่อให้เกิดรายได้แก่ประเทศอย่างมาก ในขณะที่เดียวกันก็ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ ทั้งด้านการเมือง และเศรษฐกิจ ปัญหาการเมืองเป็นปัญหากรณีพิพาทระหว่างเจ้าผู้ครองนครต่าง ๆ ในล้านนาไทย กับชาวอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ และปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต เป็นต้น

ส่วนปัญหาเศรษฐกิจ ได้แก่ การขออนุญาตสัมปทานทำไม้มีการหลบเลี่ยงภาษีค่าต่อไม้ และการหลบเลี่ยงค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ในการล่องแพไม้สักตามลำน้ำต่าง ๆ พบว่าเกิดปัญหาการลักลอบตัดไม้ การลักขโมย ไม้ และการที่แพไม้สักทำความเสียหายให้แก่ฝายและที่นา รวมทั้งปริมาณน้ำในแม่น้ำต่าง ๆ มีน้อยในฤดูแล้งเป็นเหตุให้ไม่สามารถล่องแพไม้ได้สะดวก ในการตรวจวัดไม้เพื่อเก็บภาษี พบว่าระบบการวัดไม้ยังไม่ได้มาตรฐานและปัญหาการตลาดการค้าในต่างประเทศ

เมื่อการค้าไม้สักก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงดำเนิการแก้ไขปัญหานั้น ด้วยวิธีการต่าง ๆ คือ ทรงแก้ปัญหาในทางการเมืองโดยการจัดระบบการปกครองดินแดนล้านนาเสียใหม่ ด้วยวิธีการส่งข้าหลวงที่มีอำนาจเต็มหรือเรียกว่าข้าหลวงพิเศษขึ้นไปกำกับดูแล แะเนนาในการปกครอง เช่น การส่ง กรมหมื่นพิชิตปรีชากร ขึ้นไปประจำที่เชียงใหม่ ในปี พ.ศ. 2437¹ และจัดระบบการปกครองดินแดนล้านนาเป็นการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาลในปี พ.ศ. 2437 นอกจากนั้นยังมีผลงานทางด้านการปรับปรุงค่าธรรมเนียมต่อไม้และปรับปรุงระเบียบการขออนุญาตทำป่าไม้ เป็นต้น

ส่วนปัญหาเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงดำเนิการแก้ไขด้วยการออกพระราชบัญญัติและประกาศต่าง ๆ เช่น พระราชบัญญัติว่าด้วยภาษีไม้ขนสักและไม้กระยาเลย² ประกาศตัดไม้จุลศักราช 1246 ประกาศหอรัษฎากรพิพัฒน์ เรื่องอัตราภาษีไม้

¹สุรัสวดี ประยูรเสถียร. "กระบวนการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทยเข้าสู่ส่วนกลาง พ.ศ. 2427 - 2476," ศิลปวัฒนธรรม. 2(2) : 10 - 26 ; ตุลาคม 2528.

²ได้แก่ ไม้ทุกชนิดยกเว้นไม้สัก

ของลัทธิพระราชาพันธุ์คัลกลอบตีตราไม้ และกฎหมายว่าด้วยการเก็บภาษีไม้เมื่อนำผ่านด่านภาษีทาง
หน้า¹

การตั้งกรมป่าไม้ในปี พ.ศ. 2439 เพื่อรับผิดชอบเกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทั้งประเทศ²
ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งของการแก้ปัญหาเกี่ยวกับการค้าไม้สัก

นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงจัดตั้งกรมไปรษณีย์โทรเลขขึ้น
เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการค้า
ไม้สักให้มีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น³ และพระองค์ยังทรงมีพระราชดำริที่จะใช้ระบบเมตริกอันเป็น
แบบอย่างสากลมาใช้วัดตัดไม้ เพื่อให้เป็นมาตรฐานในการซื้อขายและเก็บค่าธรรมเนียมต่าง ๆ
อีกด้วย⁴

สรุปได้ว่า การค้าไม้สักของไทยเป็นกิจกรรมที่เกิดจากการทำป่าไม้ในดินแดนล้านนาไทย
เมื่ออังกฤษได้พม่าเป็นเมืองขึ้นในปี พ.ศ. 2429 จึงได้เดินทางเข้ามาตั้งบริษัททำป่าไม้เพื่อ
ตัดไม้สักออกจากพม่า รวมทั้งบริษัทต่างชาติดอื่น ๆ ก็เข้ามาทำการค้าไม้สักด้วยเช่นกัน ชาว
พื้นเมืองซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นล้านนาไม่สามารถจัดตั้งบริษัททำการค้าไม้สักได้ เพราะขาดเงินทุน
และประสบการณ์ในการประกอบการค้าไม้สัก ฉะนั้น การค้าไม้สักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411 - 2453 จึงตกอยู่ในกำมือของชาวต่างชาติโดยเฉพาะ
ชาวอังกฤษ ซึ่งปรากฏว่า รายได้จากการค้าไม้สักปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก

แต่อย่างไรก็ตามผลจากการค้าไม้สักดังกล่าวก็ทำให้เกิดปัญหาทางด้านการเมืองและ
เศรษฐกิจด้วยเช่นกัน ซึ่งมีผลกระทบต่ออธิปไตยและความมั่นคงของชาติ พระบาทสมเด็จพระ

¹ทวิวงศ์ ศรีบุรี และสุกัญญา กิรติบำรุงพงศ์. "กฎหมายควบคุมและดูแลป่าไม้สมัย
รัชกาลที่ 5," สภาวะแวดล้อม. 3(3) : 7 - 13 ; มิถุนายน - กรกฎาคม 2527.

²กรมป่าไม้. กรมป่าไม้ครบรอบ 88 ปี พ.ศ. 2439 - 2528. ม.ป.ป. หน้า 35.

³ขุนวิจิตรมาตรา. ประวัติการค้าไทย. 2516. หน้า 363.

⁴แหล่งเดิม. หน้า 39.

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความวิตกกังวลเป็นอย่างยิ่ง และทรงได้ดำเนินการแก้ไขด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จด้วยดี จนกระทั่งสามารถจัดการปกครองล้านนาไทยเป็นดินแดนอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศไทย นับแต่ปี พ.ศ.2437 เป็นต้นมาตราบเท่าทุกวันนี้

ความมุ่งหมาย

1. เพื่อศึกษาสภาพการค้าไม้สักในดินแดนล้านนาไทยช่วง พ.ศ. 2411 - 2453
2. เพื่อศึกษาปัญหาและการแก้ปัญหาทางการเมืองและเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการค้าไม้สักในช่วง พ.ศ. 2411 - 2453

ความสำคัญของการศึกษา

1. ให้รายละเอียดเกี่ยวกับสภาพการค้า ไม้สักของไทยในดินแดนล้านนาไทย ช่วง พ.ศ. 2411 - 2453.
2. ทำให้ทราบถึงปัญหาและการแก้ปัญหาในการค้า ไม้สัก พ.ศ. 2411 - 2453

สมมติฐาน

1. ไม้สักเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้อังกฤษเข้ามาติดต่อกับล้านนาไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
2. การค้าไม้สักได้ก่อให้เกิดปัญหาการเมืองระหว่างประเทศ และปัญหาเกี่ยวกับรายได้ของประเทศไทย
3. การแก้ปัญหาค้า ไม้สักด้วยวิธีการสำคัญประการหนึ่ง คือการรวมล้านนาไทยมาเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทยในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษา เรื่องการค้า ไม้สักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ จะใช้วิธีการวิจัยทางประวัติศาสตร์อธิบายการค้า ไม้สักของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - 2453

โดยการวิจัยนี้ จะทำการศึกษาวิจัยจากเอกสาร และสัมภาษณ์บุคคลที่มีความรู้ในเรื่องการค้าไม้สัก เช่น ประมวล รุจนเสรี สุนันท์ สี่หลักษ์ วรพจน์ คำนชัยวิจิตร ฯลฯ

ข้อมูลที่จะใช้ในการวิจัย

ข้อมูลที่จะใช้ในการวิจัยเรื่อง "การค้าไม้สักในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ ได้แก่ หนังสือโต้ตอบทางราชการ บันทึกความคิดเห็น พระราชบัญญัติ และประกาศทางราชการ หลักฐานจากกระทรวงต่าง ๆ กฎหมายประกาศก ราชกิจจานุเบกษา ซึ่งเป็นเอกสารขั้นต้น

ส่วนเอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือที่เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ วิทยานพนธ์ บทความในหนังสือและวารสารต่าง ๆ ทั้งนี้จะได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งศึกษาค้นคว้าที่สำคัญต่าง ๆ คือ

1. หอสมุดมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
2. หอสมุดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. หอสมุดมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
4. หอสมุดแห่งชาติ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร
5. ห้องสมุดกรมป่าไม้ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
6. หอสมุดมหาวิทยาลัยเชียงใหม่
7. หอสมุดมหาวิทยาลัยพายัพ
8. ห้องหนังสือ และเอกสารจากบ้านคุณเสริมศิริ กัลยาณมิตร
9. สำนักงานองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ จังหวัดลำปาง
10. หอสมุดมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ฯลฯ

บทที่ 1

การค้าไม้สักก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การค้าไม้สักนับเป็นกิจกรรมส่วนหนึ่งของการทำป่าไม้ซึ่งกระทำอย่างแพร่หลายทางภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน¹ ซึ่งเรียกว่าล้านนาแต่ก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพราะเป็นบริเวณที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วย ไม้สักที่มีมูลค่ามหาศาล ทำรายได้ให้กับประเทศไทยในฐานะสินค้าออกที่สำคัญของไทยมาเป็นเวลาช้านาน เช่นเดียวกับข้าว² ทั้งนี้เพราะว่า ไม้สักมีคุณสมบัติที่ดีหลายประการ เช่น มีความสวยงาม ความคงทนต่อสภาวะดินฟ้าอากาศในทุกฤดูกาล ทั้งยังนำไปทำประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น การสร้างอาคาร บ้านเรือน ต่อเรือ ทำเครื่องเรือน เครื่องแกะสลัก เครื่องกลึง เป็นต้น ที่สำคัญคือมีความทนทานต่อการเจาะทำลายของมดปลวกได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุดังกล่าว ไม้สักจึงมีความสำคัญทางเศรษฐกิจเป็นที่ต้องการของชาวไทย และชาวต่างประเทศอย่างมาก ทำให้ ไม้สักในดินแดนล้านนากลายเป็นสินค้าส่งไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ชาวไทยและชาวต่างประเทศได้มีการลงทุนประกอบกิจการการค้า ไม้สักขึ้นในดินแดนล้านนาในรูปของการจัดตั้งบริษัททำป่าไม้สัก งานที่สำคัญคือการตัด ไม้สักจากป่าออกมาแปรรูปเป็นไม้เหลื่อม ไม้กระดาน และเครื่องใช้ต่าง ๆ ออกจากหน่วยทั้งในและต่างประเทศ

การค้าไม้สักสมัยกรุงสุโขทัย

การค้า ไม้สัก ได้เริ่มมีมาแต่สมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีโดยพบหลักฐานปรากฏอยู่ในจารึกหลักที่ 14 หรือจารึกวัดเขมาสุโขทัย ซึ่งค้นพบโดยบาทหลวงสมิท ซึ่งข้อความใน

¹ก.จ.ช. ร 5. ม.16/10. รายงานพระองค์เพ็ญฯ เสด็จตรวจการป่าไม้.
1 พฤษภาคม ร.ศ. 112.

²ธนากร ตีรภานนท์ และเพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. "สักไม้เศรษฐกิจโตเร็วระดับฟาร์ม ขนาดเล็ก," การศึกษาจากผลงานวิจัยเรื่อง ไม้สัก. 2527. หน้า 1.

ศิลาจารึกได้กล่าวถึงเรื่องราวของไม้สักเอาไว้ตอนหนึ่งว่าต้องการไม้สักหนึ่งตารางวาเพื่อ
บูชาครู¹ แต่กระนั้นก็ยังมียุทธินัยยืนยันว่า ในสมัยสุโขทัยได้ส่งไม้สักเป็นเครื่องราชบรรณาการ
ไปเมืองจีนนอกเหนือไปจากเครื่องราชบรรณาการอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อใช้ในการต่อเรือ และทำ
เฟอร์นิเจอร์เครื่องใช้ต่าง ๆ ² ในสมัยสุโขทัยการส่งเครื่องราชบรรณาการไปเมืองจีน
นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ไมตรีในทางการเมืองแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะ
การค้าต่างตอบแทนในอีกทางหนึ่งด้วย ลักษณะการค้าของสุโขทัยกับจีนเท่าที่ปรากฏในหลักฐานจีน
เป็นระบบบรรณาการตามประเพณีจีน กล่าวคือ ถ้าชาวต่างประเทศจะเข้าไปติดต่อค้าขายกับจีน
ให้ได้รับความสะดวกจะต้องมีเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้ากรุงจีนจะได้รับอนุญาตให้
ทำการค้าได้³ ประกอบกับสุโขทัยมีสินค้าหลายอย่างที่พ่อค้าชาวจีนต้องการ เป็นต้นว่า ไม้สัก
ไม้หอม ข้าว ของป่า กระวาน พริกไทย งาช้าง⁴ ทั้งนี้เพราะไม้สักของไทยมีคุณภาพดี จึง
ทำให้เป็นที่ต้องการของตลาดโดยเฉพาะชาวจีนที่ประกอบการค้าสำเภาทางทะเลได้ใช้ไม้สัก
ต่อเรือบรรทุกสินค้าไปค้าขายยังดินแดนต่าง ๆ รวมทั้งระหว่างสุโขทัยกับจีนด้วย ซึ่งปรากฏ
หลักฐานว่าสุโขทัยกับจีนได้มีการติดต่อค้าขายกันมาตั้งแต่ พ.ศ. 1825 อันตรงกับรัชสมัย
ของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ที่พระองค์ทรงมีพระบรมราโชบายขยายการค้าอันนานาชาติ
โดยเฉพาะการค้าสำเภาของไทยที่ติดต่อค้าขายกับจีนแล้ว ยังมีการติดต่อค้าขายกับอินเดีย
เปอร์เซีย อาหรับ และญี่ปุ่น⁵

¹สุริย์ ภูมิภมร. "ไม้สักเมืองสยามจุดกำเนิดกรมป่าไม้," ศิลปวัฒนธรรม.

10(11) : 130 - 137; กันยายน 2523.

²แหล่งเดิม.

³ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 5. หน้า 349.

⁴พลกุล อังกนันท์. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2514. หน้า 18.

⁵วิชัย ประสงค์. ประวัติศาสตร์พม่า. หน้า 49.

การค้าไม้สักในสมัยอยุธยา

การค้าไม้สักในสมัยอยุธยา ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการส่ง ไม้สักเป็นสินค้าออกมาตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช¹ ซึ่งในขณะนี้ มีการซื้อขาย ไม้สักภายในประเทศกันมาก เพราะ ไม้สักหาง่ายและมีราคาถูกกว่า ไม้สักในประเทศอื่น ทำให้เกิดการขาดแคลน ไม้สักขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากการกว้านซื้อเพื่อนำไปใช้ในการต่อเรือ เมื่อถึงคราวจำเป็นที่จะใช้ ไม้สักมาทำการซ่อมแซมบูรณะปฏิสังขรณ์วัดวาอารามจึงมี ไม้สักไม่เพียงพอ ต่อมาในรัชกาลของพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275 - 2301) ได้ออกประกาศว่า

...ตั้งแต่สืบไปเมื่อนำ ห้ามอย่าให้ผู้ใดต่อสำเภาแต่อาเภอใจเป็นอันขาดทีเดียว ถ้าผู้ใดจะต่อสำเภา จำเภาะให้กราบทูลพระกรุณาก่อน ต่อทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ต่อจึงต่อได้ ถ้าผู้ใดลักลอบต่อสำเภาเป็นโทษลงพระอาญาเทียบยกหนึ่ง 30 ที แล้วให้เรียกเอาค่ารับสิ่ง ค่าทูลฉลอง ค่าหมาย ทองแท่ง หมึก ค่าธรรมเนียมให้ครบ แล้วให้พ้นโทษต่อสำเภาสืบไป²

ไม้สักนอกจากจะเป็นสินค้าที่ถูกส่งไปขายต่างประเทศแล้ว ยังนิยมใช้ต่อสำเภาเพื่อเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้าไปขายยังต่างประเทศ

การค้าไม้สักกับต่างประเทศในสมัยอยุธยา (พ.ศ. 2177)³ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ปรากฏว่าได้มีการส่ง ไม้สักออกไป จำหน่ายยังต่างประเทศในรูปของ ไม้ซุง และ ไม้สักแผ่น โดยบรรทุกไปกับเรืออมเบล (Bommel) และเรือวาร์มอนต์ (Vamon) มีจำนวน ไม้สักที่บรรทุกไปคือ ไม้ซุงสัก 132 ท่อน และ ไม้สักแผ่น 150 แผ่น ทั้งนี้เมื่อคิดรวมกับ

¹ราตรี สังข์เจริญ. บทบาทของ ไม้สักในการพัฒนาเศรษฐกิจ. 2514. หน้า 162.

²ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. 2352 - 2453 ด้านเศรษฐกิจ. 2522. หน้า 120.

³นันทา สุกกุล. เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163 และ พ.ศ. 2167 - 2183. 2513. หน้า 137.

มูลค่าสินค้าอื่น ๆ ที่ส่งไปขายในคราวเดียวกันแล้ว เป็นจำนวนถึง 14,884.17.8.

เหรียญพลอสัน¹ การทำการค้ากับต่างประเทศ ในช่วงพ.ศ. 2167 - 2183 จะเป็นลักษณะของการที่ตัวแทนของชาวต่างประเทศที่อยู่ในเมืองไทยเป็นผู้รับคำสั่งจากผู้สำเร็จราชการของประเทศต่าง ๆ ให้รวบรวมสินค้าที่ต้องการไว้ และเมื่อเรือสินค้าของตนเข้ามาเทียบท่าที่กรุงศรีอยุธยา ก็ขนลงเรือออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศตามที่สั่งเข้ามา อย่างเช่น กรณีของโยสต์ ฟอน เซาเตน (Joosk Van Schouten) ตัวแทนบริษัทการค้าของฮอลันดาที่อยู่ในเมืองไทยได้รับคำสั่งจากผู้สำเร็จราชการให้ซื้อสินค้ารวบรวมไว้ก่อนที่เรือ "ทีวาเปิน ฟอน เดลท์" (T Vapen Van Delft) จะมาถึงกรุงศรีอยุธยา ซึ่งสินค้าที่ผู้สำเร็จราชการต้องการนอกเหนือไปจากสินค้าอื่น ๆ ก็มีไม้สักอย่างดี 1,000 แผ่น และไม้สักชนิดดีคงทน 300 แผ่น² รวมอยู่ด้วย

การค้าไม้สักสมัยกรุงธนบุรี

สมัยกรุงธนบุรี นับตั้งแต่ พ.ศ. 2310 ถึง พ.ศ. 2325 เป็นสมัยของการก่อสร้างประเทศ ตลอดระยะเวลา 15 ปี หมดยุคสิ้นไปกับการรวบรวมอาณาจักรตั้งประเทศขึ้นใหม่ อย่างไรก็ตามการค้าขายก็ยังคงดำเนินควบคู่ไปกับการสร้างประเทศ ชาดไทยติดต่อกับค้าขายด้วยตลอดสมัยกรุงธนบุรี ได้แก่ จีน

การค้าขายกับจีนในสมัยนี้เป็นไปในลักษณะเดียวกันกับในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ที่มีรูปลักษณะการค้าในระบบบรรณาการต่างตอนแทนพวกพ่อค้าชาวจีนได้เดินทางเข้ามาทำการค้าขายตามหัวเมืองชายฝั่งตะวันออก เช่นที่เมืองตราด และจันทบุรี³ การค้าขายของไทยในสมัยนี้มีความสะดวกอย่างมาก ทั้งนี้เนื่องจากกรุงธนบุรีมีทำเลที่ตั้งเหมาะแก่การค้า

¹ นันทา สุกุล. เอกสารของฮอลันดาสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2151 - 2163 และ พ.ศ. 2167 - 2183. กรุงเทพฯ : 2513. หน้า 153.

² ขุนวิจิตรมาตรา. ประวัติการค้าไทย. 2486. หน้า 310.

³ แหล่งเดิม.

และยุทธศาสตร์ โดยเฉพาะการติดต่อค้าขายกับประเทศจีน กรุงธนบุรีอยู่ห่างจากปากแม่น้ำเจ้าพระยาเพียง 60 กิโลเมตร ทำให้การเดินทางติดต่อค้าขายสะดวกและรวดเร็ว

ไม้สักคงเป็นสินค้าสำคัญดังเช่นในสมัยกรุงอยุธยา และยังเป็นสินค้าที่นำมาใช้ต่อเรือสำเภาก็ภายใน และภายนอกประเทศ การซื้อขายไม้สักภายในประเทศ เป็นไปในรูปของการสนองตอบต่อการประกอบอุตสาหกรรมต่อเรือที่มีพ่อค้าชาวจีนได้ซื้อ ไม้สักจากหัวเมืองลำนานามาทำการต่อเรือ แล้วนำกลับไปขายที่เมืองจีน ทั้งนี้เพราะไม้สักของไทยหาง่าย และมีราคาถูก¹ อีกประการหนึ่งในสมัยกรุงธนบุรีมีนโยบายในการสร้างกองทัพเรือ ดังจะเห็นได้จากการที่พระเจ้ากรุงธนบุรีได้โปรดให้มีการต่อเรือเป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ในการป้องกันประเทศ ซึ่งมีลักษณะที่ต่างไปจากในสมัยสุโขทัย และอยุธยาที่นำไม้สักมาค้าขาย หรือต่อเรือเพื่อบรรทุกสินค้าเพียงอย่างเดียว

การค้าไม้สักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้มีการนำไม้สักมาใช้ในการต่อเรือเหมือนกับสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งในสมัยนี้การประกอบอุตสาหกรรมต่อเรือเป็นกิจกรรมที่นับว่าเพียงพออย่างมากเมื่อเปรียบเทียบกับสมัยที่ผ่านมา ต่อหลักฐานที่เกี่ยวกับการซื้อขายไม้สักในกิจการอุตสาหกรรมต่อเรือไม่ปรากฏเป็นที่แน่ชัดว่ามีปริมาณเท่าไร ประกอบกับในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นระยะที่กำลังสร้างชาติบ้านเมือง ไม้สักที่ได้จากหัวเมืองลำนานาส่งหนึ่งถูกนำไปใช้ในการสร้างวัดวาอาราม บ่อน้ำประปา ถึงแม้ว่าการค้ากับต่างประเทศได้หยุดชะงัก แต่สำหรับการค้ากับจีนยังคงดำเนินอยู่ในปี พ.ศ. 2326 มีการซื้อขายไม้สักมูลค่า

¹วิชชุ ไชยกุล. "การทำป่าไม้สักเมืองแพร่ พ.ศ. 2383 - 2475 ตัวอย่างของเศรษฐกิจผูกขาดในช่วงการปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่," มนุษยศาสตร์. 20(2) : 54 ; มกราคม - มิถุนายน 2526.

²สุรีย์ ภูมิภร. "ไม้สักเมืองสยามจุดกำเนิดกรมป่าไม้," ศิลปวัฒนธรรม. 10(11) : 130 - 137; กันยายน 2532.

ประมาณ 630,000 บาท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการซื้อขายเพื่อนำมาใช้ในกิจการต่อเรือโดยเฉพาะเรือสำเภาของไทยบริเวณที่ใช้เป็นอู่ต่อเรือคือริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่ปากคลองผดุงกรุงเกษม ไปจนถึงบางคอแหลมและชายฝั่งทะเลตะวันออกและทางภาคใต้ คือ จันทบุรี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี อู่ต่อเรือของหลวงจะตั้งอยู่ระหว่างปากคลองมอญกับวัดบางหว้าใหญ่¹ แต่ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีจำนวนเท่าไร อู่ต่อเรือของหลวงได้ต่อเรือประเภทสำเภาจีนเป็นส่วนใหญ่ ส่วนอู่ต่อเรือของเอกชนนั้นเข้าใจว่ามีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งในกรุงเทพฯ และตามหัวเมืองชายทะเล เพราะการเดินทางติดต่อค้าขายในสมัยนั้นนิยมใช้เรือเป็นสำคัญ² ไม้ที่ใช้เข้ามาต่อเรือก็ได้แก่ ไม้สัก ไม้ตะเคียนทอง และไม้เคี่ยม ซึ่งเป็นไม้ที่มีคุณภาพเหมาะแก่การใช้ต่อเรืออีกทั้งราคาก็ไม่แพง เมื่อเทียบกับการต่อเรือในประเทศอื่น ๆ จึงทำให้เกิดการซื้อขายไม้สักกันอย่างมากมายเพื่อนำมาใช้ในกิจการประเภทนี้ จนทำให้ทางราชการต้องออกกฎหมายห้ามไม่ให้มีการใช้ไม้สักในการต่อเรือ หรือซ่อมแซมเรือเกินความจำเป็น หากมีการต่อเรือหรือซ่อมแซมเรือเจ้าของอู่ต่อเรือต้องกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตก่อน

ในปี พ.ศ. 2357 รัฐได้เข้าแสวงหาประโยชน์จากไม้สักในรูปของส่วย ดังปรากฏเอกสารของเจ้าพระยาจักรีสมุหนายก ได้ส่งคำเตือนไปยังกรมการเมืองพิษณุโลก ซึ่งไม่เอาใจใส่ตรวจตราไม้เครื่องสำเภาของลักให้ได้เกณฑ์ตามกำหนดส่งไม้³ ต่อมาในปี พ.ศ. 2372 ได้มีจดหมายเทศรัชกาลที่ 3 ฉบับที่ 1/1191 ระบุว่าได้ตั้งให้ขุนจำเรตุรักษาเป็นเจ้าภาษีไม้ของสัก แต่ได้ครอบคลุมถึงไม้อื่น ๆ เช่น ไม้ตะแบก ไม้ตะเคียน ไม้ยาง และไม้โอ๊กด้วย รวมทั้งได้มีการแบ่งไม้ออกเป็น 2 ขนาด คือ ขนาดใหญ่ สำหรับเป็นไม้แปรรูป และไม้ขนาดเล็ก

¹ ขัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 2352 - 2453 ด้านเศรษฐกิจ
2522. หน้า 57.

² แหล่งเดิม.

³ สุริย์ ภูมิภมร. "ไม้สักเมืองสยามจุดกำเนิดกรมป่าไม้," ศิลปวัฒนธรรม,
10(11) : 130 - 137; กันยายน 2532.

(Bowring's Siam) ได้แสดงบัญชีรายการสินค้าออกในระยะ พ.ศ. 2367 - 2399 ดังนี้ คือ ไม้สัก ข้าว ผาง และน้ำมันมะพร้าว¹ จากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1193 ทำให้ทราบว่ารัฐบาลสมัยนั้นเป็นผู้ค้าไม้สักเสียเองกล่าวคือ ส่วนหนึ่งนำมาใช้ต่อเรือ อีกส่วนหนึ่งส่งไปขายยังเมืองจีน และเมืองอินเดีย โดยปรากฏข้อความในจดหมายเหตุฉบับดังกล่าว ว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้เกณฑ์เจ้าเมือง กรมการเมืองตัดไม้ขอนสัก ส่งไปกรุงเทพฯ ในเดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสองของทุกปี ปีละประมาณ 2765 ต้น ซึ่งเป็นไม้สักจากเมืองพิชัย เมืองพิษณุโลก เมืองนครไทย เมืองนครชุม เมืองพิจิตร เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองกำแพงเพชร เมืองตาก เมืองเกิน เพื่อนำมาใช้ในการต่อเรือและส่งไปขายยังเมืองเทศ²

การเก็บภาษีการค้าไม้สัก

ภาษีไม้สักเกิดจากการเรียกเก็บภาษีในการซื้อขายไม้สัก ซึ่งมีการเรียกเก็บครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว³ โดยฝ่ายเอกชน คือผู้ค้าไม้สักเป็นฝ่ายเสนอให้รัฐบาลจัดเก็บภาษีนี้ขึ้น รัฐบาลก็อนุมัติตามเสนอ เพราะรัฐได้ประโยชน์ถึงสองประการ คือมีรายได้จากภาษีเพิ่มขึ้น และยังได้ประโยชน์จากไม้สักที่ฝ่ายเอกชนได้จัดหาไม้สักมาขายให้แก่รัฐบาลในราคาและปริมาณที่ทางฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้กำหนด ส่วนผลประโยชน์ที่นายอากร ซึ่งเป็นผู้เก็บภาษีในนามของรัฐบาลได้รับมีมาก เพราะเป็นผู้เก็บภาษีไม้สักที่ล่องผ่านมาจากทางเหนือ แต่เพียงผู้เดียวในอัตราร้อยละ 20 ของไม้ ที่ผ่านด่านที่เมืองชัยนาท นายอากรคนแรกคือพระยา

¹ขุนวิจิตร มาตรา. ประวัติการค้าไทย. 2516. หน้า 32. อ้างอิงมาจากหนังสือ Bowring's Siam

²หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 22. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1193.

³วรารักษ์ ทิณานนท์. การค้าทางเรือของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ 2515. หน้า 12.

(Bowring's Siam) ได้แสดงบัญชีรายการสินค้าออกในระยะ พ.ศ. 2367 - 2399 ดังนี้ คือ ไม้สัก ข้าว ผาง และน้ำมันมะพร้าว¹ จากจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1193 ทำให้ทราบว่ารัฐบาลสมัยนั้นเป็นผู้ค้าไม้สักเสียเองกล่าวคือ ส่วนหนึ่งนำมาใช้ต่อเรือ อีกส่วนหนึ่งส่งไปขายยังเมืองจีน และเมืองอินเดีย โดยปรากฏข้อความในจดหมายเหตุฉบับดังกล่าว ว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าให้เกณฑ์เจ้าเมือง กรมการเมืองตัดไม้ขอนสัก ส่งไปกรุงเทพฯ ในเดือนสิบเอ็ด เดือนสิบสองของทุกปี ปีละประมาณ 2765 ต้น ซึ่งเป็นไม้สักจากเมืองพิชัย เมืองพิษณุโลก เมืองนครไทย เมืองนครชุม เมืองพิจิตร เมืองสวรรคโลก เมืองสุโขทัย เมืองกำแพงเพชร เมืองตาก เมืองเถิน เพื่อนำมาใช้ในการต่อเรือและส่งไปขายยังเมืองเทศ²

การเก็บภาษีการค้าไม้สัก

ภาษีไม้สักเกิดจากการเรียกเก็บภาษีในการซื้อขายไม้สัก ซึ่งมีการเรียกเก็บครั้งแรกในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว³ โดยฝ่ายเอกชน คือผู้ค้าไม้สักเป็นฝ่ายเสนอให้รัฐบาลจัดเก็บภาษีนี้ขึ้น รัฐบาลก็อนุมัติตามเสนอ เพราะรัฐได้ประโยชน์ถึงสองประการ คือมีรายได้จากภาษีเพิ่มขึ้น และยังได้ประโยชน์จากไม้สักที่ฝ่ายเอกชนได้จัดหา ไม้สักมาขายให้แก่รัฐบาลในราคาและปริมาณที่ทางฝ่ายรัฐบาลเป็นผู้กำหนด ส่วนผลประโยชน์ที่นายอากร ซึ่งเป็นผู้เก็บภาษีในนามของรัฐบาลได้รับมีมาก เพราะเป็นผู้เก็บภาษีไม้สักที่ล่องผ่านมาจากทางเหนือ แต่เพียงผู้เดียวในอัตราร้อยละ 20 ของไม้ ที่ผ่านด่านที่เมืองชัยนาท นายอากรคนแรกคือพระยา

¹ขุนวิจิตร มาตรา. ประวัติการค้าไทย. 2516. หน้า 32. อ้างอิงมาจากหนังสือ Bowring's Siam

²หอสมุดแห่งชาติ. เลขที่ 22. จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1193.

³วรารักษ์ ทินานนท์. การค้าทางเรือของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ 2515. หน้า 12.

ศรีสทเทพ (เพ็ง) เนื่องจากผลประโยชน์ที่นายอากรไม้ขนสักมีมาก 2 - 3 ปีต่อมาเงินหง (พระยาศรีชัยนาม) จึงเสนอราคาประมูลอากรไม้ขนสักแทนพระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) เป็นจำนวนเงินถึง 18,489 บาท สูงกว่าที่พระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) ประมูลไว้ 2,489 บาท แต่ทว่าเงินหง (พระยาศรีชัยนาม) กลับไม่ได้เป็นนายอากรไม้ขนสัก เพราะว่า พระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) มีความใกล้ชิดกับเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์) ซึ่งดำรงตำแหน่งสมุหนายก และได้รับความไว้วางพระราชหฤทัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มาก จึงทำให้พระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) ได้เป็นนายอากรไม้ขนสัก เมื่อพระยาศรีสทเทพ (เพ็ง) ถึงแก่กรรมหลวงเสนาก็คี (เพ็ง) บุตรของพระยาศรีสทเทพ นายอากรไม้ขนสักคนก่อนได้รับช่วงเป็นนายอากรไม้ขนสักปรากฏว่าทำได้ไม่นาน ไม้สักที่เคยส่งให้รัฐบาลไม่ค่อยส่งให้เหมือนก่อนทางรัฐบาลจึงให้พระยามหาเทพเป็นนายอากร ไม้ขนสัก ครั้งเมื่อพระยามหาเทพถึงแก่กรรมเจ้าพระยาบดินทร์ได้เป็นนายอากรเป็นคนต่อมา¹

การจัดเก็บภาษีไม้ขนสักในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ได้มีด่านเก็บภาษีไม้ขนสักตั้งอยู่ที่เมืองชัยนาท เมื่อมีแพไม้สักล่องตามน้ำมาถึงเมืองชัยนาท นายอากรไม้ขนสักจะวัดขนาดไม้เก็บภาษีตามพิภพขนาดของไม้ แล้วจึงให้ไม้ล่องผ่านด่านจนกระทั่งถึงกรุงเทพฯ โดยไม่มีการตรวจสอบ หรือเก็บภาษีอีกเลย ภาษีไม้สักที่รัฐบาลจัดเก็บที่ด่านเก็บภาษีเมืองชัยนาทนี้เป็นของรัฐบาล และไม้ที่ล่องลงไปตามลำน้ำคง (สาละวิน) ต้องเสียภาษี 2 เท่า เพราะภาษีไม่อย่างที่จัดเก็บที่เมืองชัยนาทนั้นไม่มี จึงเรียกเก็บภาษีเพิ่มขึ้นอีกหนึ่งเท่าขึ้นมาแทน ซึ่งในเรื่องของการจัดเก็บภาษีไม้สักนี้รัฐบาลจะมีรายได้เข้ารัฐก็แต่เฉพาะที่เก็บภาษีที่เมืองชัยนาทเท่านั้น²

¹สมเด็จพระเจ้ากรุงพระยาดำรงราชานุภาพ. "ตำนานภาษีอากรบางอย่าง," ลัทธิธรรมนิยม ต่าง ๆ เล่ม 2. หน้า 229 - 230.

²มร.เอช. สะเลด. การป่าไม้ของประเทศไทยสยาม (สมัยก่อนตั้งกรมป่าไม้). ร.ศ. 114. (พ.ศ.2439) หน้า 23.

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้มีพวกพ่อค้าชาวอังกฤษเข้ามาติดต่อค้าขายกับไทย ไม้สักก็กลายเป็นสินค้าที่ตกอยู่ในมือของพวกพ่อค้าชาวอังกฤษซึ่งจากรายงานของ จอห์น ครอว์ฟอร์ด (John Crawford) ที่ว่า ไม้สักในกรุงสยามมีปริมาณมากและราคาไม่แพง เหมาะสำหรับนำออกไปจำหน่ายให้แก่เมืองในอาณานิคมของอังกฤษ¹ ทำให้เกิดความสนใจแก่บรรดาพ่อค้าไม้ชาวอังกฤษและเริ่มเดินทางเข้ามาเพื่อซื้อ ไม้สักออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ทำให้ ไม้สักกลายเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญของประเทศ ปรากฏว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พวกพ่อค้าต่างชาติได้เข้ามาแย่งประมูล ไม้สักกันมาก ทำให้ราคา ไม้สักดีขึ้น ไม้สักได้กลายเป็นสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่หารายได้ให้กับประเทศไทยเป็นจำนวนมาก รัฐบาลก็มีรายได้จากการเก็บภาษีเพิ่มขึ้นตามจำนวน ไม้สักที่มีการซื้อขายกัน

วิธีการค้า ไม้สักสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การค้า ไม้สักสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น แยกเป็น 2 วิธีการ คือ การค้าภายในประเทศ และการค้ากับต่างประเทศ ซึ่งจะขอลำถึงการค้าในแต่ละประเภทโดยละเอียด ดังนี้คือ

การค้า ไม้สักภายในประเทศ

ในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ การค้า ไม้สักภายในประเทศตกอยู่ในมือของพวกพ่อค้าชาวจีน และชาวพม่าเป็นส่วนใหญ่² ทั้งนี้เพราะว่าพวกชาวจีนมีความรู้ ความชำนาญในการทำไม้ การซื้อขาย ไม้สัก การแปรรูปไม้ให้เป็นรูปลักษณะต่าง ๆ รวมถึง การนำ ไม้สักมาสร้างเป็นเรือ ซึ่งเป็นกิจการที่สำคัญที่ต้องใช้ ไม้สักเป็นจำนวนมาก ปรากฏว่าในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระ

¹จอห์น ครอว์ฟอร์ด. เอกสารของครอว์ฟอร์ด. แปลโดยไพโรจน์ เกษมณีกิจ.

หน้า 3.

²สุวิทย์ พ้าขาว และคนอื่น ๆ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย : 1890 - 1970. 2521. หน้า 161.

พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ชาวจีนได้มีบทบาทสำคัญอย่างมากที่ซื้อไม้สักจากทางล้านนา แล้วนำมาต่อเรือ ซึ่งมีแหล่งประกอบกิจการอยู่บริเวณฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา¹ พวกชาวจีนโดยเฉพาะไทหลา ที่มีความชำนาญในการต่อเรือ ได้เดินทางขึ้นไปยังภาคเหนือของประเทศไทย เพื่อซื้อไม้สัก แล้วนำล่องไปเข้าโรงเลื่อยที่กรุงเทพฯ

สำหรับแหล่งตัดไม้สักที่สำคัญของชาวจีนได้แก่ พิชุโลก สวรรคโลก การที่คนจีนเหล่านี้ไม่ได้ขึ้นไปซื้อไม้สักถึงเมืองเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง และน่านนั้นก็อาจเป็นเพราะว่าเมืองเหล่านี้อยู่ไกลเกินไป ประกอบกับเมืองพิชุโลก สวรรคโลก ก็คงมีไม้สักเพียงพอต่อความต้องการ และยังไม่ไกลจากกรุงเทพฯ²

การซื้อไม้สักของชาวจีนยังคงดำเนินเรื่อยมาจนถึงระยะหลังรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขุนวิจักษ์จันทร จันมาเก๊า ได้ขออนุญาตขึ้นไปซื้อไม้สักทางหัวเมืองเหนือ และได้ใช้สิทธิที่รัฐบาลคุ้มครอง กดราคาไม้สักของราษฎร ทำให้ราษฎรขาดทุนเป็นอันมาก นอกจากนี้ยังมีชาวจีนอีกเป็นจำนวนไม่น้อยทำการลักลอบตัดฟันไม้สักโดยมิได้รับอนุญาต ซึ่งแสดงให้เห็นว่าชาวจีนทำการตัดฟันไม้สักมาใช้ต่อเรือแทนการซื้อขายอย่างถูกต้อง พฤติกรรมดังกล่าวนี้ขุนนางไทยไม่สามารถควบคุมได้ นับว่าเป็นการทำลายเศรษฐกิจของไทย³ และเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างหนึ่งในขณะนั้น

¹วิชชุ โขลิตกุล. "การทำป่าไม้สักเมืองแพร่ พ.ศ. 2383 - 2475 ตัวอย่างของระบบเศรษฐกิจผูกขาดในช่วงการปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่," มนุษยศาสตร์. 20(2) : 53 ; มกราคม - มิถุนายน 2526.

²ไศลรัตน์ คลออารมย์. พัฒนาการของการทำป่าไม้สักในประเทศไทย. พ.ศ. 2493 - 2503. 2508. หน้า 9.

³ก.จ.ช. ร5. ม.16/7 (มหาดไทย) เรื่องป่าไม้.

การค้าไม้สักกับต่างประเทศ

การค้าไม้สักกับต่างประเทศในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เป็นการค้าโดยรัฐบาลเป็นผู้ทำการค้าเอง กล่าวคือ รัฐบาลจะนำไม้สักที่ได้ในรูปของส่วยมาทำการซื้อขาย โดยมีตลาดการค้าไม้สักคือ จีน และประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียง เช่น เขมร ญวน หมู่เกาะอินเดียตะวันออก รวมทั้งเมืองท่าบริเวณช่องแคบมะละกา เกาะไต้หวัน อินเดีย¹ พาหนะที่บรรทุกไม้สักจากกรุงเทพฯ ออกไปจำหน่ายยังตลาดในต่างประเทศ ได้แก่ เรือสำเภา เพราะในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น กิจกรรมการค้าสำเภาเป็นกิจการที่รุ่งเรืองมากสินค้าต่าง ๆ จะถูกส่งลงเรือสำเภาออกไปจำหน่ายในต่างประเทศ ไม้สักที่ออกจากกรุงเทพฯ ไปยังต่างประเทศ จะถูกแปรรูปเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เหลื่อม ไม้กระดาน เสา หรือไม้ซุงสักที่ยังไม่ได้แปรรูป ปรากฏหลักฐานว่า ในรัชสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ไม้สักถูกแปรรูปแล้วนำมาต่อเป็นเรือสำเภาส่งไปขายยังเมืองจีน² การค้าไม้สักกับต่างประเทศได้ทำรายได้สูงให้กับประเทศ

ทั้งนี้เพราะว่าในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นได้มีพ่อค้าหลายชาติเข้ามาแย่งประมูลซื้อขายไม้สัก³ เป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการแข่งขันกัน ส่งผลให้ไม้สักมีราคาสูงขึ้น ผู้ชนะการประมูลเป็นผู้ซื้อไม้สักและนำไม้สักออกจากจำหน่าย

การค้าหลังสนธิสัญญาเบาริง พ.ศ. 2398 - 2410

ในการลงนามในสนธิสัญญาเบาริงระหว่างไทยกับอังกฤษเมื่อปี พ.ศ. 2398 ได้ก่อให้เกิดผลดีต่อเศรษฐกิจไทยโดยรวม นับเป็นการเปลี่ยนโฉมหน้าเศรษฐกิจของไทยจากระบบ

¹ วรากรณ์ ทิพนานนท์. การค้าทางเรือของไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น.

2525. หน้า 1.

² วิษณุ ไชยติกุล. "การทำป่าไม้สักเมืองแพร่ พ.ศ. 2383 - 2475 ตัวอย่างเศรษฐกิจผูกขาดในช่วงการปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่," มนุษยศาสตร์. 20(2) : 54; มกราคม - มิถุนายน 2526.

³ เกียรติศักดิ์ วงศ์มุกดา. สภาพการค้าของไทย พ.ศ. 2325 - 2398. 2523. หน้า 38.

การผูกขาดการค้าโดยพระคลังสินค้ามาเป็นระบบการค้าแบบเสรี ซึ่งส่งผลให้พวกพ่อค้าต่างชาติเข้ามาค้าขายในเมืองไทยถึงปีละ 300 - 400 ลา (ซึ่งก่อนหน้านี้มีเพียงปีละ 10 - 12 ลา เท่านั้น) ทำให้ไทยมีรายได้เข้าประเทศปีละจำนวนหลายล้านดอลลาร์¹ พวกพ่อค้าอังกฤษซึ่งได้ผลกำไรจากการค้าขายในไทยเป็นจำนวนมาก ก็ได้เข้ามาลงทุนตั้งบริษัทการค้าในเมืองไทยขึ้นหลายแห่ง และได้นำเงินมาลงทุนในเมืองไทยมากที่สุด ซึ่งรวมทั้งพ่อค้าชาวจีนจากฮ่องกง และสิงคโปร์ที่อยู่ใต้บังคับอังกฤษก็พากันเข้ามาค้าขาย และตั้งหลักแหล่งในเมืองไทยเป็นจำนวนมาก

สนธิสัญญาเบาริงก่อให้เกิดความเฟื่องฟูด้านการค้ากับต่างประเทศระบบเศรษฐกิจไทยเริ่มเปลี่ยนจากระบบการผลิตแบบพอยังชีพไปเป็นการผลิตเพื่อการตลาด มีการเพิ่มปริมาณและชนิดของสินค้าที่ส่งออก การพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีทำให้การผลิตสินค้าที่ผ่านกระบวนการอุตสาหกรรมขั้นต้น เช่น การทำน้ำตาล การหลอมแร่ดีบุก การแปรรูปไม้ การต่อเรือแบบสำเภา และเรือกำปั่นแบบตะวันตกเป็นต้น ไม้สักเป็นสินค้าสำคัญรองจากข้าวที่ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาล รัฐบาลได้ระดมผลผลิตไม้สักจากล้านนาลงมาสู่กรุงเทพฯ และส่งเป็นสินค้าออก² นอกจากนั้นความต้องการ ไม้สักของไทยในตลาดโลกเป็นแรงจูงใจให้ชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวอังกฤษเข้ามาลงทุนตั้งบริษัทค้าไม้สักในล้านนา เพื่อทำไม้ และค้าไม้ในตลาดทั้งในและต่างประเทศ ความได้เปรียบของบริษัททำไม้ของอังกฤษในเรื่องเงินทุน เครื่องมือเทคโนโลยี ความชำนาญการ รวมทั้งการตลาดที่กว้างขวาง ส่งผลให้บริษัททำไม้ของชาวอังกฤษกลายเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการทำไม้ และค้าไม้สักของไทย รายได้มหาศาลจากการค้า ไม้สักในไทยนี้เอง เป็นสาเหตุให้อังกฤษขยายอิทธิพลเข้ามาในไทยมากขึ้นทุกที ส่งผลกระทบต่อระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมไทยในสมัยต่อมา

¹ วิไลเลขา บุณศิริ. ประวัติศาสตร์ไทย 2. 2529. หน้า 261.

² เกื้อกุล ยืนยงอนันต์. การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 2520 หน้า 50.

จากที่กล่าวมาแล้วในบทนี้ จะเห็นได้ว่าจุดเริ่มต้นของการค้าไม้มีมาตั้งแต่สมัย
สุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้นแล้วและมีความสำคัญมาในทุกสมัย จนถึง
ปี พ.ศ. 2410 ในบทที่ 2 จะกล่าวถึงการค้าไม้สักภายในประเทศ ช่วง พ.ศ. 2410 - 2453
ต่อไป

บทที่ 2

การค้าไม้สักภายในประเทศ พ.ศ. 2411 - 2453

ตามที่ได้กล่าวมาแล้วว่า ไม้สักเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของไทย และมีอยู่มากทางภาคเหนือของประเทศ หรือที่เรียกกันว่าล้านนา จากลักษณะความสำคัญของ ไม้สักที่ใช้ทำประโยชน์ได้หลายอย่าง จึงทำให้ ไม้สักมีคุณค่าสามารถนำมาเป็นสินค้าซื้อขายกันได้ และกลายเป็นสินค้าที่สำคัญ ทหารายได้ให้กับประเทศไทยอย่างมาก ทั้งนี้ เพราะจะมีการตัดฟัน ไม้สักจากป่าออกมาซื้อขายกันในประเทศก่อน และคนไทยที่อยู่ทางภาคเหนือ หรือล้านนาก็มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับ ไม้สักมาตั้งแต่เริ่มต้นตั้งถิ่นฐานในระยะแรกแล้ว เพราะฉะนั้นจึง ไม่เป็นที่สงสัยเลยว่าผลผลิตอย่างหนึ่งของประเทศ ซึ่งเป็นสินค้าทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในระยะนั้นก็คือ ไม้สัก¹ โดยเฉพาะผลผลิต ไม้สักชั้นดีจะถูกส่งเป็นสินค้าออก และส่วนที่เหลืออยู่คุณภาพอาจเป็นรองผลผลิตที่ส่งออกก็จะถูกนำมาซื้อขายกันภายในประเทศ โดยนำไปทำประโยชน์ต่าง ๆ ในการดำรงชีวิต เช่น สร้างบ้านเรือนหรือทำสิ่งของเครื่องใช้อื่น ๆ² ทั้งนี้บรรดาพ่อค้า หรือผู้ประกอบการจะเป็นผู้ผลิต ไม้สัก เพื่อจำหน่ายแก่ลูกค้าที่ต้องการใช้ ไม้สักไปใช้ทำประโยชน์ในรูปแบบต่าง ๆ ตามที่ตนต้องการ

การค้า ไม้สักภายในประเทศ พ.ศ. 2411 - 2453 ผู้ทำการค้าได้แก่ ชาวพื้นเมือง ซึ่งเป็นคนไทยที่อยู่ในเมืองต่าง ๆ ของล้านนา ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาทำการค้าขาย ไม้สัก ตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์และชาวยุโรป เช่น อังกฤษ ฝรั่งเศส เดนมาร์ก³ การค้า ไม้สักของพวกพ่อค้าเหล่านี้จะซื้อขายกันเอง กล่าวคือ พ่อค้า ไม้ชาวพื้นเมืองที่มี ไม้สักอยู่ก็จะขายให้กับพ่อค้า ไม้ชาวยุโรปที่เข้ามาตั้งบริษัทค้า ไม้สักอยู่ตามเมืองต่าง ๆ ในดินแดนล้านนา ซึ่งการค้า

¹Mahaphol. Teak in Thailand. No R.16 (Bangkok : Royal Forest Department, 1954) p. 1

²ขมัยโถม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือ ของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475. 2521. หน้า 223.

³แหล่งเดิม.

ไม้สักเป็นธุรกิจที่ต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก และต้องใช้ความรู้หลักวิชาการ เทคนิคสมัยใหม่มา คำนึงกิจการจึงจะทำให้สามารถประสบผลสำเร็จได้ และด้วยเหตุนี้พ่อค้าชาวพื้นเมืองซึ่งเป็น คนไทยมักจะทำการค้าไม้สักไม่ประสบผลสำเร็จทั้งนั้นนอกจากจะไม่มีเงินทุนในการดำเนินกิจการ แล้วยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินกิจการค้าไม้สักอีกด้วย ซึ่งรวมถึงพวกพ่อค้าชาวพม่า ที่เดินทางเข้ามาขอรับสัมปทานป่าไม้สัก เพื่อทำไม้ส่งออกจำหน่าย แต่ปรากฏว่า บางรายไม่ สามารถประกอบธุรกิจค้าไม้สักได้ จึงติดค้างค่าตอบแทนทางรัฐบาลต้องระงับสัญญาการเช่าป่า ไม้สัก เช่น กรณีของมองโกล พ่อค้าไม้สักชาวพม่า ที่ค้างชำระค่าตอบแทนทางรัฐบาลเป็นเงิน ถึง 8,211 รูปี² และ มองซางกินค้างชำระค่าตอบแทนถึง 10,170 รูปี³ ซึ่งทั้งสองรายรัฐบาล ได้ยึดสัญญาคืน แล้วมอบให้กับบริษัทค้าไม้ของอังกฤษดำเนินการต่อไป

ส่วนชาวยุโรป คือ อังกฤษ ฝรั่งเศส และเดนมาร์ก ก็เข้ามาดำเนินกิจการค้าขาย ในดินแดนไทย ซึ่งชาวยุโรปเหล่านี้จะรับซื้อไม้จากพ่อค้าที่เป็นคนไทย คนจีน หรือคนพม่า รวมทั้ง การขอรับสัมปทานเข้าหาป่าไม้สักเพื่อทำการตัดฟันไม้สักส่งออกจำหน่ายเองอีกด้วย

บริษัทของชาวยุโรปที่เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้และค้าไม้สักในประเทศไทย ได้แก่

1. บริษัทบริติชบอร์เนียว จำกัด (British Borneo Company Ltd.)

ชาวอังกฤษ

2. บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า จำกัด (Bombay Burma Trading Corporation Limited) ชาวอังกฤษ

3. บริษัทสยามฟอเรสต์ จำกัด (Siam Forest Company Ltd.) ชาวอังกฤษ

4. บริษัทอีสเอเชียติก (East Asiatic) เป็นบริษัทชาติเดนมาร์ก

1มร.เอช.สะเลด. การป่าไม้ของประเทศไทย (สมัยก่อนตั้งกรมป่าไม้).

ร.ศ. 114 (พ.ศ. 2439). หน้า 23.

2ก.จ.ช. ร.5. ม.16.2/35 กรมหมื่นดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 31 กรกฎาคม ร.ศ. 114.

3ก.จ.ช. ร.5. ม.16.2/58 กรมหมื่นดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 21 พฤศจิกายน ร.ศ. 115.

5. บริษัทลำซา ซึ่งเป็นบริษัทที่อยู่ใต้บังคับของชาติฝรั่งเศสได้ดำเนินการเพียงเล็กน้อย โดยจะใช้วิธีการรับซื้อไม้จากพ่อค้า ไม้มาอีกทอดหนึ่งเท่านั้น เพื่อนำส่งโรงเลื่อยที่กรุงเทพฯ¹

6. บริษัทกิมเฮงหลี เป็นบริษัทของคนจีนแท้ แต่เป็นบริษัทอยู่ในบังคับไทย มีกิจการทำ ไม้และค้าไม้สักอยู่ในทั่วทุกเมืองล้านนา และยังเป็นเจ้าภาษีนายอากรเกือบทุกอย่าง เนื่องจากเป็น บริษัทที่มีทุนในการประกอบกิจการมาก โดยตั้งที่ทำการของบริษัทตั้งแต่ตอนต้นของแม่น้ำปิงลงมา จนถึงกรุงเทพฯ เป็นระยะ ๆ พวกเจ้านายท้าวพระยาในดินแดนล้านนาก็ได้พึ่งพาอาศัยบริษัท นี้แทบทุกคน เช่น ถ้าจะเดินทางมาทำกิจธุระที่กรุงเทพฯ ก็ได้อาศัยบริษัทนี้จัดการต้อนรับดูแล เป็นอย่างดีทั้งอาหารการกินที่พักขณะอยู่ในกรุงเทพฯ ตลอดจนการเดินทางทั้งมาและกลับก็จะได้รับการดูแลเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะว่าบริษัทได้อาศัยบรรดาเจ้านายท้าวพระยาเหล่านี้ในการ อำนวยความสะดวกให้กับกิจการของตน ทั้งนี้บริษัทกิมเฮงหลี ถือว่าเงินเป็นสิ่งที่จะทำให้ทุกอย่าง สำเร็จผลตามความต้องการ ดังนั้นการทำงานมักจะใช้วิธีคิดสินบนต่าง ๆ แก่เจ้านายเจ้าพนักงาน ซึ่งเข้าใจว่าการที่จะติดต่อการงานให้ได้รับความสะดวกและรวดเร็วขึ้นต้องใช้สินบนเข้าแลก เปลี่ยนทีละมาก ๆ จึงจะสำเร็จตามความปรารถนา²

บริษัทบอร์เนียว นับเป็นบริษัทแรกที่เข้ามาดำเนินการค้ากับไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2399³ โดยรับซื้อสินค้าทั่ว ๆ ไปออกไปขายยังต่างประเทศในปี พ.ศ. 2439 จึงได้เริ่มเข้ามาประกอบ ธุรกิจค้าไม้สัก⁴ ผู้จัดการของบริษัทบอร์เนียวในขณะนั้นคือ มิสเตอร์หลุยส์ทีโอโนเวนส์

¹ก.จ.ช. ร.5. ม.16/10. รายงานพระองค์เพ็ญ เสด็จตรวจการป่าไม้
1 พฤษภาคม ร.ศ. 112.

²ก.จ.ช. ร.5 ม.58/33 สำเนาใบบอกกลับพระยาศรีสทเทพลกรมหลวง
ดำรงราชานุภาพ เรื่อง ราชการมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ. 2 เมษายน ร.ศ. 119.

³Bangkok Times. The Borneo Company Limited Celebrated The
Seventieth anniversary. p.1

⁴พรพรม จงวัฒนา. กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเข็ญใหม่กับคนในบังคับอังกฤษ
อันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2401 - 2445). หน้า 88.

(Mr. Louis T. Leonewens) เป็นผู้จัดการทั่วไป แต่ต่อมาได้แยกตนเองตั้งเป็นบริษัทขึ้นใหม่ ชื่อว่าบริษัทแอล.ที.เลียวโนเวนส์ ดำเนินธุรกิจในการค้าไม้สัก

ส่วนบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ได้เข้ามาดำเนินกิจการค้าไม้ใน พ.ศ. 2435 และติดตามด้วยบริษัทสยามฟอเรสต์¹ บริษัทต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ได้เข้าดำเนินธุรกิจค้าไม้สักในนครต่าง ๆ ของล้านนา ได้แก่ เชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการของบริษัทบอมเบย์เบอร์มา ทั้งนี้เพราะบริษัทนี้เป็นบริษัทที่มีกิจการใหญ่โตมีกำลังทุนรอนมาก และเคยมีประสบการณ์ในการทำธุรกิจการค้าไม้สักมาแล้วจากประเทศพม่า ถึงแม้ว่า จะเข้ามาประกอบกิจการค้าไม้ภายหลังบริษัทบอร์เนียวก็จริง แต่การดำเนินกิจการก็เจริญกว่ามาก²

วิธีการซื้อขายไม้สัก

การซื้อขายไม้สักที่ผู้ประกอบการซื้อขายมักจะเป็นการซื้อขายไม้สัก นับตั้งแต่ตัดฟันแล้วคือ จะซื้อขายกันเป็นต้น ๆ หรือเรียกว่า ไม้ซุงสัก หรือ ไม้ขอนสัก หรือจะเคียวกันก็จะนำไม้ซุงสักบางส่วนมาแปรรูป โดยใช้เลื่อยมือ หรือเข้าโรงเลื่อยแปรรูปทำเป็นไม้กระดาน ไม้เหลื่อม ไม้ตีพญา ไม้ตีปลีน ไม้คาค้ำ กระดานพื้น ไม้หน้าเล็ก ไม้ระแนง เสา รวมทั้งปลายซุง และเศษไม้ โดยจะทำการซื้อขายกันตามขนาดและประเภทของไม้ หรือเรียกกันว่า อัตราพิคัดไม้ขอนสัก คือแบ่งเป็นวา เป็นก่า ดังมีรายละเอียด คือ

¹A.C. Porinton. The Bombay Burma Trading Corporation Ltd., 1863 - 1963. p.34.

²ก.จ.ช. เอกสารกระทรวงเกษตร กรมบัญชีการ พันที่ 18. เรื่องที่ 605. กระทรวงพาณิชย์ขอให้ช่วยเรียบเรียงการทํานา เหมืองแร่ดิบก ป่า ไม้ขอนสัก ฯลฯ

ว่า ไม้สำหรับวัดไม้ซุง ซึ่งมีอยู่ 2 ขนาด ได้แก่

1. ไม้สำหรับวัดซื้อขายตามธรรมดา และไม้ที่รัฐบาลใช้วัดไม้เพื่อจัดเก็บ
เงินค่าภาษีนั้นมีขนาดยาว 78 นิ้วฟุต

2. ไม้ที่ใช้สำหรับวัดซื้อขายกันตามป่าหัวเมืองเหนือมีขนาดยาว 80 นิ้วฟุต

กา ซึ่งเป็นเกณฑ์สำหรับวัดโดยรอบลำต้นไม้ซุงนั้นใช้กันอยู่ 3 ขนาด ได้แก่

1. กาซึ่งใช้กันตามป่าทางฝ่ายเหนือ เรียกว่า กา 4 บาทสี่สิ่ง หรือกาสี่สิ่ง
มีขนาด 4 นิ้วฟุต

2. กาซึ่งราษฎรใช้วัดไม้สำหรับซื้อขายกันตามตลาดในกรุงเทพฯ และที่อื่น ๆ ซึ่ง
เรียกกันว่า กา 4 บาท เพื่อง หรือกาเพื่องนั้นมีขนาด 4 นิ้วฟุต

3. กาที่ใช้วัดไม้สำหรับเก็บเงินค่าภาษี ซึ่งเรียกกันว่า กา 4 บาท

อนึ่งตามธรรมดาการซื้อขายไม้ซุงสักกันตามตลาด ผู้ซื้อและผู้ขายทั้งสองฝ่ายย่อม
เข้าใจกันว่า ไม้ที่จะซื้อขายกันนั้นจะต้องวัดด้วยวา มีขนาด 78 นิ้วฟุต และกา 4 ฟุตเสมอ
เว้นแต่จะได้พูดจากกลงกันเป็นพิเศษ¹

สำหรับวิธีวัดไม้ซุงเพื่อการซื้อขายนั้นต้องวัดทางยาวเสียก่อน คือ ให้เอาไม้วัด
ทาบตามลำต้นตั้งแต่โคนถึงปลาย เมื่อทราบว่ายาวเท่าใดแล้วจึงให้วัดโดยรอบต่อไป วิธีวัด
โดยรอบนี้เพื่อให้ทราบว่าไม้ซุงมีขนาดกี่ก้านนั้นใช้หาวยเส้นบาง ๆ วัดอ้อมกลางลำต้นจนรอบ
แล้วทำเครื่องหมายไว้ที่เส้นหาวยตรงรอบนั้นแล้วเอาหาวยออกจากซุง แล้วทาบกลาง แบ่งเป็น
สองส่วน แล้วเอาทาบตามไม้ว่าซึ่งได้แบ่งเป็นก้านและหมายเลขประจำไว้แล้ว ถ้าหาวยนั้นถึง
เลขหมายเท่าใด ไม้ซุงที่จะซื้อขายก็จะมีขนาดก้าเท่าจำนวนเลขนั้น และในการวัดไม้ซุงนั้นถ้าวัด
โดยยาวมีเศษถึงสามศอกนั้นเป็นวา ถ้าไม่ถึงสามศอกไม่นับ ส่วนการวัดโดยรอบก็เช่นเดียวกัน
ถ้ามีเศษถึงก้า เศษนั้นนับเป็น 1 ก้า ถ้าไม่ถึง ก้าก็ไม่นับ²

¹ก.จ.ช. เอกสารส่วนพระองค์ของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 แห่งราชวงศ์จักรี

(1 - 12) สบ. 2.8/3 บันทึกอัตราพิภคไม้ซุงนอก.

²แหล่งเดิม.

ตามที่ได้อธิบายมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าไม้หนึ่งก้าตามธรรมดาต้องมีขนาดลำต้นวัดโดยรอบได้สองเท่าขนาดของก้านั้น เป็นต้นว่าไม้โต 10 ก้า ถ้าซื้อขายกันในกรุงเทพฯ ต้องวัดโดยรอบตรงกลางลำต้นได้ 82 นิ้วพุด ($10 \text{ ก้า} \times 4 \text{ นิ้ว} \times 2 \text{ ทบ} = 82 \frac{1}{2}$) เมื่อได้กล่าวถึงวิธีการวัดไม้ซุงแล้ว ก็จะขอลำดับถึงพิศัตถ์ราไม้ซุงอันเป็นธรรมเนียมของการซื้อขายไม้ซุงมาแต่ระยะแรก ๆ ที่มีการค้าขายไม้ซุงกันแล้ว ส่วนจะมีความเป็นมาอย่างไรนั้นมิอาจทราบได้ เพียงแต่สันนิษฐานประกอบกับความบอกเล่าของผู้ที่ได้ทำการซื้อขายไม้ซุงมาช้านาน เห็นว่า อัตราราคาไม้ซุงที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้ได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่เริ่มมีการซื้อขายไม้ซุงแล้วโดยความตกลงกันในระหว่างผู้ขายและผู้ซื้อไว้สำหรับไม้ซุงทุก ๆ ขนาด เพื่อป้องกันความยุ่งยากที่จะติดตามมา แต่ทว่าในสมัยนั้นไม้ซุงยังไม่สู้มีราคาค่างวดมากนัก พิศัตถ์ราคาที่ได้ตกลงไว้ต่อกันจึงยังต่ำอยู่มาก¹

ครั้นต่อมาการใช้ไม้ซุงได้แพร่หลายขึ้น สินค้าไม้ซุงก็ได้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับทั้งนี้เพราะว่า ไม้ซุงที่นำลงมาจากหัวเมืองทางฝ่ายเหนือเพราะเหตุที่ต้องตัดฟันแยกห่างจากแม่น้ำ หรือไกลขึ้นไป เจ้าของหรือผู้ประกอบการต้องเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น จะขายกันตามพิศัตถ์ราคาเดิมก็ไม่ได้ จำเป็นต้องขึ้นราคาไม้ซุงอีก และการที่จะตั้งราคาหรือพิศัตถ์ราคากันใหม่ น่าจะมีการได้เถียงกันอย่างมาก ในที่สุดก็ยังคงใช้อัตราราคาเดิมเป็นเกณฑ์ในการคิดราคากันต่อไป แต่แทนที่จะยินยอมซื้อขายกันเป็นราคา 1 เท่าอัตราราคานั้น ผู้ซื้อและผู้ขายได้ตกลงคิดราคากันเป็นทวีคูณคือ เป็น 1 เท่า หรือ 2 เท่า 3 เท่า และหลาย ๆ เท่า อัตราราคานั้นขึ้นไปเป็นลำดับ² ที่ซื้อขายกันเท่าครึ่งของอัตราราคานั้นก็เรียกกันว่าเป็นราคาพิศัตถ์ครึ่ง ถ้าสองเท่าก็เรียกว่า 2 พิศัตถ์ 10 เท่า 10 พิศัตถ์ ดังนั้นจนเป็นการคุ้นเคยจนเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกันมาถึงทุกวันนี้

¹ก.จ.ช. เอกสารส่วนพระองค์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทววงศ์วโรปการ แผนกเกษตร (1 - 12) สบ. 2.8/3 บันทึกเรื่องอัตราราคาไม้ซุง.

²แหล่งเดิม.

อย่างไรก็ตามการซื้อขายไม้สักขนาดใหญ่มักจะซื้อขายในราคาตันละ 50 - 80 รูปี แต่ถ้าเป็นไม้สักที่มีลำต้นขนาดเล็กจะซื้อขายกันในราคา 10 - 12 รูปี ส่วนไม้คองอ ที่เรียกว่า ไม้ทางเรือจะซื้อขายกันก่อนละ 8 รูปี¹

สำหรับแหล่งซื้อขาย ไม้สักที่ตัดล่องในลำนํ้าสาละวินจะมีพวกพ่อค้าไม้ซื้อขายกันทีเดียว คือ ที่ตำบลบ้านกาโต (Kato) ไม้ที่ซื้อขายกันนี้ส่วนมากพ่อค้าชาวอังกฤษรับซื้อไปและส่งไปขายยังต่างประเทศทั้งในยุโรปและในอินเดีย โดยทำการแปรรูปเป็นไม้เหลื่อม และ ไม้กระดาน โดยเฉพาะในเมืองมะละแหม่งมีโรงเลื่อยจักรถึง 12 โรง²

การตัดไม้และการขนส่ง

ก่อนที่จะตัด ไม้สักจากป่าออกสู่ตลาดพวกพ่อค้าไม้จะมีวิธีการที่เหมือนกันคือ เมื่อผู้ประกอบการได้รับสัมปทานให้ตัดฟันไม้สักได้แล้วก็จะเริ่มทำการงานไม้³ ก่อนที่จะตัดฟัน นำไม้สักจากป่าออกสู่ตลาดและ การที่จะทำไม้สักออกสู่ตลาดก็ต้องใช้วิธีการล่องแพไปตามลำน้ำต่าง ๆ เช่นแม่น้ำปิง วัง ยม น่าน ทั้งนี้เพราะแม่น้ำดังกล่าวนี้มีต้นกำเนิดอยู่ทางตอนเหนือของไทยหรือล้านนา อันเป็นที่ตั้งของแหล่งป่าไม้สัก⁴ที่สำคัญ ซึ่งแม่น้ำทั้ง 4 สายนี้จะไหลมาบรรจบพบกันที่นครสวรรค์ กลายเป็นแม่น้ำสายใหม่ชื่อเจ้าพระยา และไหลผ่านลงมาถึง

¹ก.จ.ช. ร.5 ม.16/11. รายงานตรวจการป่าไม้ตอนที่ 2 ตรวจป่าไม้แดนพม่าฝ่ายอังกฤษของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. 4 พฤศจิกายน ร.ศ. 112.

²แหล่งเดิม.

³ซึ่งหมายถึง การใช้ขวานถากกะพี้ไม้รอบลำต้นของ ไม้สักออกจนถึงแก่นให้เป็นวงกว้างไม่ต่ำกว่า 5 เซนติเมตร เพื่อตัดทางเดินอาหารของต้นไม้มันจะทำให้ไม้สักตาย และทิ้งไว้ประมาณ 2 ปี ก็จะทำให้ไม้สักที่ถากนั้นแห้งสนิท เมื่อตัดโค่นลงแล้วทำให้มีน้ำหนักเบาสะดวกในการขนส่งเพราะสามารถลอยน้ำได้ไม่จม

⁴ก.จ.ช. ร.5 ม. 16/10. รายงานพระองค์เพ็ญฯ เสด็จตรวจการป่าไม้.
1 พฤษภาคม ร.ศ. 112.

กรุงเทพฯ จึงทำให้ไม้สักเมื่อตัดฟันแล้ว ผูกเป็นแพล่องลงมาตามแม่น้ำต่าง ๆ ที่กล่าวมาจนถึง กรุงเทพฯ ได้

ส่วนแม่น้ำอื่น ๆ ที่ใช้ล่องแพไม้สักในบางส่วนบางตอนของประเทศก็มีแม่น้ำสาละวิน และแม่น้ำโขง ซึ่งไม้สักในเขตแดนของจังหวัดแม่ฮ่องสอน รวมทั้งบางส่วนของจังหวัดตาก ต้องอาศัยล่องตามแม่น้ำสาละวินไปยังเมืองมะละแหม่งประเทศพม่า ส่วนแม่น้ำโขงก็ใช้ล่องแพไม้สักในเขตจังหวัดเชียงราย และบางส่วนของจังหวัดเชียงใหม่

แม่น้ำทุก ๆ สายที่ใช้ล่องแพไม้สักดังกล่าวนี้ ตอนต้น ๆ ของแม่น้ำจะพบว่ามีลักษณะเป็นเกาะแก่งมากมาย ไม่สะดวกแก่การที่จะผูกแพล่องไปตามแม่น้ำได้ จึงต้องปล่อยให้ไม้สักไหลออกมาเองตามลำพัง และมาจัดเก็บผูกเป็นแพที่ต่อเมื่อพ้นพื้นที่เป็นเกาะเป็นแก่งแล้ว

ในบรรดาแม่น้ำซึ่งใช้ขนส่งไม้สัก 3 สายนี้ ไม้สักส่วนมากมาจากทางภาคเหนือจะล่องลงมาทางแม่น้ำสาละวินไปพม่ามากกว่ามาทางแม่น้ำเจ้าพระยาสู่กรุงเทพฯ¹ แต่อย่างไรก็ตาม คนไทยที่อยู่ทางภาคเหนือมีความสัมพันธ์ และมีความเกี่ยวข้องกับไม้สักมาตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานในระยะแรกแล้ว เพราะฉะนั้นจึงไม่เป็นที่น่าสงสัยว่าผลิตภัณฑ์ของประเทศสิ่งหนึ่งซึ่งเป็นสินค้าทางเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในระยะนั้นก็คือ ไม้สัก² เพราะนอกจากจะมีซื้อขายกันภายในประเทศแล้ว ก็ยังส่งเป็นสินค้าออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ โดยที่ไม้สักคุณภาพดีจะถูกส่งออกไปขายต่างประเทศ ส่วนไม้สักที่มีคุณภาพรองก็จะซื้อขายกันเพื่อใช้สอยภายในประเทศ³ แต่การล่องไม้

¹ขมัยโถม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475. 2521. หน้า 222.

อ้างอิงมาจาก J.G.D. Campbell, *Siam in the Twentieth Century* (London : Edward Arnold Publishes to The India Office. 1902) pp. 25 - 26.

²แหล่งเดิม. หน้า 222. (อ้างอิงมาจาก S. Mahaphol. *Teak in Thailand.* No. R.16 (Bangkok : Royal Forest Department, 1954). p.1.

³แหล่งเดิม. หน้า 223. (อ้างอิงมาจาก A.J.C. Dickson. "The Teak Industry in Twentieth Century Impression of Siam. 1908. p. 170 - 180.

ตามแม่น้ำเจ้าพระยานี้พบว่าในบางครั้งไม้สักจะเกิดการสูญหายไปอันเนื่องมาจากมีผู้ร้ายลักขโมยไม้สักเอาไปปีหนึ่ง ๆ ตามที่ปรากฏในรายงานของมิสเตอร์สะเลดว่าไม้ซุงสักหายไปนับเป็นร้อย ๆ ต้น¹

การแปรรูปไม้สักเพื่อการค้า

ตามที่กล่าวมาตั้งแต่ตอนต้นแล้วว่าในการค้าไม้สักนั้นนอกจากจะมีการซื้อขายในรูปของซุงสักแล้วยังนำเอาไม้ซุงสักมาแปรรูปเป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ไม้เหลื่อม ไม้กระดาน เสา เป็นต้น การแปรรูปไม้สักที่ทำได้เริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2393 คือมีการนำเอาไม้ซุงสักมาแปรรูปเพื่อใช้ประโยชน์ หรือการซื้อขายกันโดยในการแปรรูปไม้สักในระยะแรกนั้นใช้วิธีการโดยให้คนเลื่อยไม้ซุงด้วยมือ และกระทำกันในเพิง (Chinese Sheds)² ซึ่งการเลื่อยไม้สักดังกล่าวนี้ ใช้แรงงานชาวจีนเป็นส่วนใหญ่ และไม้สักที่เลื่อยก็ใช้เพื่อการก่อสร้างภายในประเทศโดยเฉพาะการต่อเรือเป็นสำคัญ ผู้มีบทบาทในการดำเนินการแปรรูปไม้สักโดยวิธีการเลื่อยนี้ได้แก่ชาวจีนไหหลา โดยการทำการเลื่อยไม้สักแล้วส่งไปขายยังหมู่เกาะไหหลา³

นอกจากชาวจีนไหหลาจะมีบทบาทในการแปรรูปไม้สักโดยการใช้เลื่อยแล้ว ชาวพม่าก็มีความชำนาญในการแปรรูปไม้สักได้ไม่แพ้ชาวจีน เช่นกัน ทั้งนี้ เพราะว่า ชาวยุโรปได้ตั้งต้น ดำเนินธุรกิจค้าไม้สักในพม่ามาก่อนจึงทำให้ชาวพม่าได้รับความรู้ และได้นำเอาวิธีการและเครื่องมือเครื่องใช้ในการแปรรูปไม้สักเข้ามาใช้ในดินแดนไทยโดยเฉพาะในล้านนา

¹ก.จ.ช. ร.5. ม.16/9. เรื่องมิสเตอร์สะเลดขึ้นไปตรวจป่าไม้และได้ทำรายงานตามความเห็นที่จะจัดการป่าไม้ต่อไป. 26 มิถุนายน ร.ศ. 112.

²สุวิทย์ พักขาว และคนอื่น ๆ. ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย : 1890 - 1970. 2521. หน้า 161.

³William G. Skinner. Chinese Society in Thailand. New York : Cornell University Press, 1958. p. 105.

มีหลักฐานที่ได้กล่าวถึงกิจการโรงเลื่อยของชาวจีนในระยะแรกว่าได้รับผลกระทบโดยบริษัทของชาวยุโรปที่เข้ามามีบทบาทในการดำเนินการค้าไม้สักเพิ่มมากขึ้น ภายหลังจากที่ไทยทำสนธิสัญญาเบาริงในปี พ.ศ. 2398 โดยชาวยุโรปเข้ามามีบทบาทอย่างมากในกิจการค้าไม้ในดินแดนล้านนา ทั้งนี้เพราะได้ทำการตั้งโรงเลื่อยขึ้นในเขตกรุงเทพฯ เพราะหาแพขนงจากทางล้านนา ส่วนมากจะล่องลงมาตามแม่น้ำเจ้าพระยา¹ และสุดปลายทางที่กรุงเทพฯ โรงเลื่อยเหล่านี้ก็จะแปรรูปไม้ซุงสักให้เป็นสินค้าในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อส่งออกไปยังตลาดต่างประเทศ

แต่อย่างไรก็ตามชาวจีนก็ยังคงมีบทบาทที่สำคัญในกิจการแปรรูปไม้สัก เพราะปรากฏว่าโรงเลื่อยจักรไอน้ำแห่งแรกกำเนิดขึ้นโดยชาวจีนกว้างขวาง ทั้งนี้เป็นเพราะว่าชาวจีนกว้างขวางมีความชำนาญพิเศษในด้านงานช่างกล ในปี พ.ศ. 2437 มีโรงเลื่อยจักรไอน้ำของชาวจีน 1 โรง ของชาวยุโรป 3 โรง เฉพาะในเขตกรุงเทพฯ² และจากปี พ.ศ. 2427 - 2447 รวมเวลา 20 ปี การลงทุนของชาวต่างชาติ เพื่อกิจการโรงเลื่อยนี้ได้เพิ่มขึ้น กล่าวคือบริษัทอีสต์เอเชียติก ซึ่งเป็นบริษัทของชาวเดนมาร์กได้ขยายธุรกิจการค้าไม้สัก โดยได้ทำการสร้างโรงเลื่อยขนาดใหญ่ที่ทันสมัยขึ้น และปรากฏว่าบริษัทชาวต่างประเทศใหญ่ ๆ 3 บริษัท คือ บริษัทของอังกฤษ ฝรั่งเศส และเดนมาร์กได้ลงทุนเพื่อการอุตสาหกรรมประเภทนี้ราว ๆ ล้านปอนด์สเตอร์ลิง³ ในปี พ.ศ. 2411 มีโรงเลื่อยจักรไอน้ำของชาวยุโรป 7 โรง และเป็นของชาวจีนจำนวน 4 โรง จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าโรงเลื่อยจักรส่วนมากเป็นแบบใช้

¹ กาญจนา โลหวัชรสินติ. ชาวจีนกับเศรษฐกิจไทยในรัชสมัยพระปิยมหาราช. 2527. หน้า 104.

² แหล่งเดิม.

³ ฌอนม เปรมรัศมี. วิวัฒนาการของอุตสาหกรรมป่าไม้ในความรู้ทั่วไประื่องป่าไม้เล่มพิเศษ. 2516. หน้า 200.

กำลังไอน้ำ หรือเรียกว่าเครื่องสตีม เพราะในขณะนั้นเครื่องยนตร์ที่ใช้ไอน้ำนั้น ชื่อเพลิงยังไม่แพร่หลาย เนื่องจากการขนส่งน้ำมันยังไม่สะดวก¹ แต่อย่างไรก็ตามโรงเลื่อยประเภทที่ใช้แรงงานคนแทนเครื่องจักรของชาวจีนไทหล่าก็ยังคงมีอยู่ต่อไป

ต่อมาได้มีการสร้างรถไฟระหว่างกรุงเทพฯ กับภาคเหนือ (ล้านนา) ชาวจีนไทหล่าเริ่มอพยพไปตั้งถิ่นฐานทางภาคเหนือของประเทศ และมักตั้งหลักแหล่งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำยม แม่น้ำน่าน ปากน้ำโพ พิจิตร สุโขทัย และแพร่ ชาวจีนเหล่านี้มีความชำนาญในงานช่างไม้ แต่มีทุนในการดำเนินการน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับบริษัทของชาวยุโรป การที่ชาวจีนมีทุนดำเนินการน้อยกว่าชาวยุโรปนั่นเอง ทำให้ไม่สามารถนำเอาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาใช้ได้ ดังนั้น โรงเลื่อยของชาวจีน ร้อยละ 80 - 85 จึงเป็นโรงเลื่อยขนาดเล็ก ใช้แรงงานคนเป็นสำคัญ แรงงานชาวจีนในโรงเลื่อยมีทั้งแรงงานประเภทที่มีฝีมือ และ ไม่มีฝีมือ ซึ่งแรงงานเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะทำงานในโรงเลื่อยที่เป็นของชาวจีนเท่านั้น แต่ยังทำงานอยู่ในโรงเลื่อยของยุโรปอีกด้วย ดังนั้น แม้ว่ายุโรปจะมีบทบาทสำคัญในการนำเอาเทคโนโลยีแบบใหม่มาใช้ในกิจการทำไม้สักเพื่อส่งออก แต่ชาวจีนเป็นแรงงานสำคัญในการผลิตไม่ว่าจะเป็นโรงเลื่อยของชาวยุโรป หรือของชาวจีนด้วยกัน²

สำหรับโรงเลื่อยในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่ง ไม้สักออกไปจำหน่ายในต่างประเทศ ได้แก่

1. บริษัทเดนนี่ ม็อท แอนด์ ดิกสัน (Denny, Motts Dickson)
2. บริษัทบอร์เนียว (The Borneo Company, Ltd.,)
3. บริษัทสยามฟอเรสต์ (Siam Forest Company, Ltd.,)

¹ ฌ็อมม์ สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือ ของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2439 - พ.ศ. 2475. 2521. หน้า 216

² กาญจนา โลหวัชรสันติ. ชาวจีนกับเศรษฐกิจไทยในรัชสมัยพระปิยมหาราช. 2517. หน้า 104 - 105.

4. บริษัททอง นาน ฟอง (Kwong Ncan Fong)
5. บริษัทบอมเบย์ เบอร์มา (The Bombay Burma Trading Corporation, Ltd.,)
6. บริษัทหึงเซงลอง (Wing Seng Long and Co.)
7. บริษัทอีสเอเซียติก (East Asiatic Company,)
8. โรงเลื่อยเองเหลียงยง (Eng Liang Yong Sawmills)¹

ในโรงเลื่อยแต่ละโรงจะมีบุคคลที่มีความรู้ ความชำนาญในการคิดคำนวณเพื่อการแปรรูปไม้สักออกเป็นไม้ขนาดต่าง ๆ ที่แต่ละโรงเลื่อยจ้างเอาไว้ คำนวณไม้ที่แปรรูป ซึ่งโดยมากก็คือชาวจีน หรือเรียกว่า "หลงจู" อันเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดของโรงเลื่อยแต่ละโรงที่จะสามารถทำให้โรงเลื่อยมีกำไรหรือขาดทุนได้ หลงจูจึงได้รับค่าจ้างตอบแทนสูง ประกอบกับไม้สักเป็นไม้ที่มีค่า การแปรรูปจึงต้องพิถีพิถันใช้ความละเอียดรอบคอบเป็นพิเศษ ซึ่งการดังกล่าวนี้เป็นหน้าที่ของหลงจู แม้ในปัจจุบันโรงเลื่อยในแต่ละโรงหลงจูก็ยังมีบทบาทสำคัญอยู่อย่างมาก²

อนึ่งการขยายตัวของการผลิตไม้สักเพื่อการค้าทำให้มีการตั้งโรงเลื่อยที่ทันสมัยขึ้น มีการนำเอาเทคนิคใหม่ ๆ มาใช้ในอุตสาหกรรมโรงเลื่อยกันอย่างมาก และเมื่อปี พ.ศ. 2419 (ค.ศ. 1896) มีสถิติเกี่ยวกับโรงเลื่อยใช้เครื่องจักรไอน้ำในกรุงเทพฯ จำนวน 5 โรง และกำลังมีผู้สร้างโรงเลื่อยขึ้นอีก 2 - 3 โรง นอกจากนี้ในเขตกรุงเทพฯ ยังมี

¹A.J.C. Dickson "The Teak Industry," in Twentieth Century Impression of Siam. (London : Lloyed 's Greater Britaion Publishing, 1980.).

²อานวย คอวนิช. "ปัญหาและแนวทางการใช้ประโยชน์ไม้สัก," สักทอง. 13(3) : 1 - 2 กรกฎาคม - กันยายน 2531.

โรงเลื่อยไม้สักด้วยมืออยู่อีก 60 โรง¹ ซึ่งโรงเลื่อยต่าง ๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงสภาพ การค้าไม้สักภายในประเทศได้เป็นอย่างดี เพราะว่าจากจำนวนโรงเลื่อยดังกล่าวมานี้ ล้วน แต่เป็นโรงเลื่อยที่แปรรูปไม้สักทั้งสิ้น การขยายตัวของโรงเลื่อยจำนวนมากเช่นนี้ย่อมจำเป็นต้อง รับซื้อไม้สัก หรือก็นำไม้สักมาแปรรูปเป็นไม้กระดาน ไม้เสา ไม้เหลี่ยม ขนาดต่าง ๆ เพื่อ การจำหน่ายแก่ลูกค้าที่อยู่ภายในประเทศรวมทั้งการซื้อไม้เพื่อส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ ซึ่งจะ ได้กล่าวต่อไปในบทที่ 3

การเก็บภาษีการค้าไม้สัก

การค้าไม้สักทำให้รัฐบาลมีรายได้ในลักษณะของการเก็บภาษี คือ พ.ศ. 2432 รัฐบาล ได้ประกาศหรือรื้อกฎการพิทักษ์ว่าด้วยการเก็บภาษีไม้ขอนสัก โดยได้กล่าวถึงการจัดตั้งด่านเก็บภาษี ไม้สักที่ล่องผ่านเมืองชัยนาท และด่านนี้ได้ดำเนินการเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. 2441 จึงย้ายไปตั้งขึ้น ใหม่ที่ปากน้ำโพในจังหวัดนครสวรรค์ ซึ่งปัจจุบันคือ ด่านป่าไม้ปากน้ำโพ² การเก็บภาษีที่ด่านเมือง ชัยนาท เป็นรายได้ของรัฐบาลที่แท้จริง กล่าวคือ เมื่อไม้สักล่องมาถึงด่านที่ชัยนาทเจ้าของไม้ จะต้องชำระภาษีตามพิภคอัตราของ ไม้สักที่ล่องมาก่อนที่จะนำไม้สักล่องนี้ผ่านด่านมายังกรุงเทพฯ ส่วนไม้สักที่ล่องไปตามแม่น้ำคง (สาละวิน) นั้นรัฐบาลไม่ได้เก็บภาษีแต่อย่างใด เพราะว่า อยู่ใน ความรับผิดชอบของเจ้าพนักงานป่าไม้ของอังกฤษที่เมืองมะละแหม่ง ดังนั้น รายได้ของรัฐบาล จากไม้สักจะได้เฉพาะที่ด่านเก็บภาษีที่เมืองชัยนาทเท่านั้น³ แต่ต่อมารัฐบาลได้เพิ่มประโยชน์

¹ จักรทิพย์ นากสุภา และสุธี ประศาสน์เศรษฐ์. ระบบเศรษฐกิจไทย 1891 - 1970 ในเศรษฐกิจศาสตร์และประวัติศาสตร์. 2524. หน้า 138 - 139.

² เฉลิม ศิริวรรณ. นโยบายการป่าไม้และประวัติการป่าไม้ของประเทศไทย. 2497. หน้า 93.

³ ขวัญ ฌ กลาง. การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ของหัวเมือง ประเทศราช ฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้กับรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้า อยู่หัว. 2521. หน้า 94.

ในส่วนนี้จึงได้ดำเนินการจัดตั้งด้านภาษีขึ้นอีก 3 ด้าน คือที่เมืองพิชัย เมืองสวรรคโลก และที่ปากน้ำโพ ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการควบคุมการจัดเก็บภาษีการค้าไม้สักให้รัดกุมยิ่งขึ้น

รายได้จากการค้าไม้สัก

รายได้การค้าไม้สักในดินแดนล้านนา ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ¹

1. รายได้ที่เจ้าของป่าได้รับ ได้แก่ เงินค่าตอบแทนค่าสัมปทานป่าไม้สัก
2. รายได้ที่เจ้านายหัวเมืองฝ่ายเหนือได้รับคือรายได้ส่วนแบ่งเงินค่าตอบแทน

ค่าช่วยการในการตัดไม้แต่ละต้นที่ผู้ได้สัมปทานจะต้องให้แก่เจ้าของป่า โดยมีพนักงานซึ่งมีหน้าที่โดยเฉพาะออกไปทำการรวบรวมเงินให้แก่เจ้าของป่า และเจ้าของป่าจะนำเงินไปมอบให้แก่เจ้านายหัวเมืองฝ่ายเหนือหรือเจ้าผู้ครองนคร

3. รายได้ที่รัฐบาลกรุงเทพฯ ได้รับคือ เงินรายได้จากการเก็บภาษีที่ด่านเมืองชัยนาท ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

4. รายได้ที่บริษัทค้าไม้อังกฤษได้รับคือเงินที่ได้จากการจำหน่ายไม้สักทั้งที่จำหน่ายในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งตกเป็นของบริษัทค้าไม้อังกฤษทั้งหมด

อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลตั้งกรมป่าไม้ขึ้น พ.ศ. 2439 รัฐบาลได้เข้ามาควบคุมดูแลการค้าไม้สักอย่างใกล้ชิดทำให้รัฐบาลมีรายได้จากค่าตอบแทน ค่าภาษีและค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ดังรายละเอียดในตาราง 1

¹ขวสีย์ ๓ กลาง. การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้กับรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ตาราง 1 แสดงรายรับของรัฐบาลที่ได้จากค่าต่อไม้ ค่าภาษี และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ
(พ.ศ. 2439 - 2453)

ปี พ.ศ. - พ.ศ.	จำนวนเงิน (บาท)	หมายเหตุ
2439 - 2443	3,430,950.00	รวมรายรับทุกประเภท
2444 - 2448	3,340,775.00	
2449 - 2453	6,900,915.00	

ที่มา : ป่าไม้ในประเทศไทย, ที่ระลึกในงานอาภรณ์ภิกษุพณายอังกุยกหล่ง ลำพำ ๕ วัดทอง
ธรรมาศ 2482. หน้า 97.

จากตาราง นี้จะเห็นว่า ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2439 - 2453 รัฐบาลมีรายได้จากการ
ประกอบการค้าไม้สักโดยจัดเก็บจากค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ค่าภาษีที่ค่าภาษีเมืองชัยนาท
รวมทั้งค่าต่อไม้ ซึ่งในแต่ละปีรัฐบาลมีรายได้เพิ่มขึ้น แสดงให้เห็นว่าการค้าเงินธุรกิจ
ค้าไม้สักได้รุ่งเรืองขึ้นอย่างมาก ทั้ง ๆ ที่รายได้อีกส่วนหนึ่งที่ไม่ต้องผ่านแม่น้ำสาละวิน
รัฐบาลไม่ได้จัดเก็บภาษีเข้ารัฐแต่อย่างใด

ตลาดการค้าไม้สักภายในประเทศ

ตลาดการซื้อขายไม้สักภายในประเทศพบว่า บริเวณที่มีการนำไม้สักออกจากหน่วย
ซื้อขายกันนั้นมีอยู่ 2 แห่ง คือ ที่ตลาดปากน้ำโพ และที่กรุงเทพฯ ทั้งนี้ เพราะว่าไม้สัก
ที่ถูกตัดฟันออกจากป่าโดยบรรดาพ่อค้าไม้สักก็จะผูกไม้สักเป็นแพล่องลงมาตามลำน้ำต่าง ๆ ดังได้
กล่าวมาแล้วในตอนต้นนั้นพอมมาถึงปากน้ำโพ ซึ่งเป็นที่รวมของแม่น้ำสายสำคัญ ๆ ที่มีต้นกำเนิด
อยู่ในล้านนา เช่น ปิง วัง ยม น่าน ซึ่งบริเวณอันเป็นที่รวมของแม่น้ำสายต่าง ๆ ก่อนที่จะรวม

เป็นแม่น้ำเจ้าพระยา จึงเป็นที่รวมของ ไม้สักที่เจ้าของ ไม้สักและพ่อค้า ไม้สักจากทางกรุงเทพฯหรือผู้ที่ต้องการ ไม้สักไปทำประโยชน์ ตลอดจนพ่อค้าจากหัวเมืองอื่น ๆ มาทำการซื้อขายกันโดยใช้วิธีประมูล และในการประมูลซื้อขาย ไม้สักแต่ละครั้ง บริษัทค้าไม้ของชาวยุโรปก็จะเข้าร่วมการประมูลโดยการส่งตัวแทนมาประมูลซื้อขาย ไม้สักที่ปากน้ำโพ¹ ทุกครั้ง ไม้สักที่ขายส่วนมากพวกพ่อค้าที่ปากน้ำโพจะรับซื้อไว้จำหน่ายย่อยที่ปากน้ำโพนั่นเอง²

นอกจาก ไม้สักที่ส่งมาจากทางล้านนาแล้ว ทางรัฐบาลยังได้นำไม้ที่เลื่อยไว้ซึ่งสะสมอยู่ที่กรุงเทพฯ มาขายในท้องตลาดอีกด้วย³ สำหรับราคา⁴ที่รัฐบาลขายนั้นคิดราคาพอ ๆ กับค่าชักลาก และค่าส่งไม้ วิธีการดังกล่าวนี้ นอกจากจะช่วยให้การซื้อขาย ไม้สักภายในประเทศเป็นระเบียบเรียบร้อยแล้ว ยังเป็นการป้องกันมิให้เกิดการทุจริต และการฝ่าฝืนกฎเกณฑ์การค้า ไม้สักอีกด้วย

การขายทอดตลาด ไม้สักที่ด่านภาษีปากน้ำโพใช้วิธีวัดเป็นพิกัด กล่าวคือ วัดความยาวของ ไม้เป็นวา และความกว้างของ ไม้เป็นก้านแล้ว คิดเทียบเป็นจำนวนเงินจากตารางที่กำหนดไว้เป็นมาตรฐาน⁴ ซึ่งในภายหลังกรมป่าไม้ได้ใช้วิธีวัดไม้แบบระบบมาตราเมตริก กล่าวคือ เปลี่ยนมาวัดความยาวและความกว้างของ ไม้จากการวัดเป็นวาเป็นก้านมาเป็นระบบเมตริกที่คิดเป็นเมตร และเซนติเมตร เป็นต้น การนำเอาวิธีการวัดไม้แบบระบบมาตรเมตริกมาใช้ในการซื้อ

¹ก.จ.ช. เอกสารกระทรวงเกษตร แผนกป่าไม้ แผ่นที่ 1. เรื่องที่ 48 ขายทอดตลาด ไม้สัก. ที่ 737/12 (22 พฤศจิกายน พ.ศ. 2472).

²ก.จ.ช. เอกสารกระทรวงเกษตร แผนกป่าไม้ แผ่นที่ 1. เรื่องที่ 22 กรมป่าไม้ เสนอรายงานการขายทอดตลาด ไม้ของคลัง 3382 ต้น ที่ด่านภาษีปากน้ำโพ เป็นเงิน 214,118 บาท 27 สดางค์. (26 มิถุนายน 2467).

³ก.จ.ช. เอกสารกระทรวงเกษตร แผนกป่าไม้ แผ่นที่ 2. เรื่องที่ 108 รายงานชี้แจงการขายทอดตลาด ไม้ของรัฐบาลใน พ.ศ. 2474 ได้ผลดีมาก เสนาบดีทราบแล้วยินดีด้วย. ที่ 408/12 (14 ตุลาคม 2474)

⁴รายละเอียดตารางเรื่องพิกัดอยู่ในภาคผนวก

ขายไม้เป็นครั้งแรก ทำให้เกิดปัญหาเพราะผู้ซื้อไม่เข้าใจ ซึ่งเป็นการลำบากและ สิ้นเปลืองเวลาไปมาก แต่ในที่สุดก็เรียบร้อยและสร้างความพอใจให้กับบรรดาพ่อค้าชาวยุโรป อย่างมาก เพราะเป็นระบบที่พวกเขาต้องการอยู่แล้ว¹

ลูกจ้างแรงงานในการประกอบธุรกิจการค้า ไม้สัก

ในเรื่องของลูกจ้างแรงงานในการประกอบธุรกิจการค้า ไม้สักนั้นนับว่ามีส่วนช่วยให้การค้าเนินกิจการค้าไม้ประกอบผลสำเร็จ กล่าวคือการค้า ไม้สักจำเป็นจะต้องมีลูกจ้างแรงงานเอาไว้ใช้ เพื่อความสะดวกในการตัด ไม้สักออกจากป่า การขนส่งจากป่าออกสู่ตลาด การล่องแพ การแปรรูปไม้ให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ ตามความต้องการของท้องตลาด เพราะเหตุนี้การประกอบธุรกิจค้า ไม้สักจึงจำเป็นต้องมีลูกจ้างแรงงานเอาไว้ใช้ในส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

ลูกจ้างแรงงานที่ใช้ในการทำธุรกิจการค้า ไม้สัก หากบริษัทค้า ไม้ของชาวยุโรปเข้ามาประกอบการในล้านนาจะมีความพร้อมในเรื่องนี้อย่างมาก กล่าวคือ การที่ชาวยุโรปนำลูกจ้างแรงงานที่เป็นคนในบังคับของตนซึ่งมีความรู้ ความชำนาญในการค้าเนินกิจการเข้ามาทำงานในประเทศไทยด้วย เป็นต้นว่า บริษัทของชาวอังกฤษที่เข้ามาตั้งบริษัทค้าเนินธุรกิจค้า ไม้ก็ได้นำเข้าเอาลูกจ้างแรงงานที่เป็นชาวพม่า เจียว มอญ และกระเหรี่ยงเข้ามาทำงานในบริษัทของตน²

¹ก.จ.ช. เอกสารกระทรวงเกษตร แผนป่าไม้ พ้นที่ 1. เรื่องที่ 48 ขาดทอดตลาดไม้สัก. ที่ 319/12. 30 กรกฎาคม 2472.

²ขมัยโถม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึงพ.ศ. 2475. 2511 หน้า 190.

ส่วนบริษัทของฝรั่งเศส ก็ได้ใช้ลูกจ้างแรงงานที่อยู่ในบังคับของตน คือ พวกมุขซึ่งมีความรู้ ความชำนาญ และยังมีความอดทนขันทนแข็งในการทำงานเป็นอย่างดี ซึ่งจากรายงานของพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเพ็ญพัฒนพงศ์ ได้กล่าวถึงลูกจ้างแรงงานในการดำเนินธุรกิจของบริษัทชาวยุโรปนี้เอาไว้ว่า

...ผู้ใดที่จะทำไม้ในเขตทลายป่าแล้ว ถ้ามีทุนมากยอมจะทำการได้โดยง่าย และสำเร็จตามประสงค์ การที่จะหาจ้างแรงงานนั้นไม่เป็นการยากลำบากอะไร เพราะว่าในล้านนามีคนมาก แต่ไม่ใช่คนพื้นเมือง แต่เป็นพวกเงี้ยว พวกมุข ที่จะยินดีรับจ้างทำป่าไม้ขอให้เงินเลี้ยงชีพไปวัน ๆ วิชาความรู้เรื่องป่าไม้ก็ไม่มี ความคิดอ่านต่าง ๆ ก็ไม่มีอะไร มีขมมาก มีเงี้ยวน้อย แต่เงี้ยวมักจะเป็นนายของพวกมุขอีกทีหนึ่ง พวกเงี้ยวเป็นคนฉลาดมีความคิดอ่านดีมาก¹

ลูกจ้างแรงงานพวกนี้ส่วนมากมาจากหลวงพระบาง พวกนี้จะมาเป็นกลุ่ม ๆ ละประมาณ 5 - 50 คน และจะทำงานอยู่ในป่าประมาณ 1 - 3 ปี โดยได้รับค่าจ้างประมาณ 50 รูปีต่อ 1 ปี สำหรับพวกที่ไม่มีฝีมือ ส่วนพวกมุขที่มีความรู้ ความชำนาญ มีประสบการณ์มาก่อนก็จะได้รับค่าจ้างประมาณ 60 - 80 รูปี² พวกมุขนี้ได้ชื่อว่าเป็นพวกที่มีความเหมาะสมสำหรับการทำธุรกิจค้าไม้ เพราะมีนิสัยขยันขันแข็ง มีความอดทน และสามารถไว้วางใจได้ ที่สำคัญคือค่าจ้างแรงงานของพวกมุขจะถูกกว่าพวกอื่น ๆ พวกมุขเข้ามารับจ้างอยู่ในบริษัทของชาวอังกฤษ น้อยกว่าของฝรั่งเศส เพราะว่าพวกมุขอยู่ในบังคับของฝรั่งเศส จึงเป็นเหตุให้

¹ก.จ.ช. ร.5 ม.ช 16 /10. รายงานพระองค์เพ็ญ ฯ เสด็จตรวจการป่าไม้

1 พฤษภาคม ร.ศ. 112.

²แหล่งเดิม.

บริษัทอังกฤษเปลี่ยนไปจ้างพวกฉาน กระเหรี่ยง ลาว แทนแต่ที่ว่าพวกนี้มีความซื่อสัตย์ในเรื่องความซื่อและความอดทนในการทำงานสู้พวกขมุไม่ได้ และที่สำคัญก็คือ พวกนี้เรียกร้องค่าจ้าง และแรงงานสูงกว่าขมุถึง ร้อยละ 40 - 50¹

จะเห็นได้ว่าบริษัทอังกฤษจะประสบปัญหาในเรื่องของลูกจ้างแรงงานจากพวกขมุแต่อย่างไรก็ตาม แรงงานอีกส่วนหนึ่งที่บริษัทของชาวอังกฤษได้รับก็คือ พวกที่เป็นลูกจ้างชาวไทยที่ดำเนินธุรกิจค้าไม้แล้วไม่ประสบผลสำเร็จ อันเนื่องมาจากเงินทุน มีน้อยและขาดความรู้ความสามารถในการประกอบกิจการจึงขายกิจการของตนให้กับบริษัทของชาวอังกฤษแล้วตนเองก็สมัครเข้าทำงานเป็นลูกจ้างอยู่กับบริษัทของชาวอังกฤษบางแห่งถึงกับอพยพครอบครัวไปอยู่ในเขตแดนอังกฤษก็มี²

ตามที่ได้อธิบายมาแล้วจะเห็นได้ว่า การค้าไม้สักภายในประเทศตกอยู่ในอิทธิพลของอังกฤษที่ได้เข้ามาตั้งบริษัททำป่าไม้ขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือการตัดฟันไม้สักออกจากราย โดยที่คนไทยไม่สามารถประกอบการในส่วนนี้ได้ดีเท่าอังกฤษ รวมทั้งรัฐบาลไทยก็ไม่ทำการแข่งขันค้าไม้สักกับบริษัทอังกฤษ ทั้งนี้เพราะว่า

1. พื้นที่ป่าไม้สักส่วนมากอยู่ในเขตหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือซึ่งรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เข้าไปควบคุมใกล้ชิดไม่ได้ ในช่วงก่อน พ.ศ. 2439.
2. เจ้านายฝ่ายเหนือไม่รู้เท่าทันกับการขยายอิทธิพลของบริษัทค้าไม้อังกฤษซึ่งเป็นผลของลัทธิจักรวรรดินิยมในช่วงนั้น
3. คนพื้นเมืองไม่มีทักษะและความสามารถในการทำไม้สัก รวมทั้งการตลาดและการค้าเท่าคนอังกฤษและคนในบังคับอังกฤษ

¹บรรณสิทธิ์ บุณย์. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. 2520. หน้า 146.

²แหล่งเดิม. หน้า 147.

บทที่ 3

การค้า ไม้สักกับต่างประเทศ

ไม้สักนอกจากที่ซื้อขายใช้กันภายในประเทศแล้วยัง ได้จัดส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศเกือบทั่วโลกด้วย และนับว่าเป็นสินค้าส่งออกอันดับสองของประเทศมาตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว¹ แต่ว่าการค้า ไม้สักที่ส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศส่วนมากจะตกอยู่ในมือของพ่อค้า ไม้สักชาวอังกฤษที่ดำเนินการในรูปของบริษัทป่า ไม้ที่เข้ามาขอสัมปทานทำไม้ไปจนถึงการส่ง ไม้ออกสู่ตลาดต่างประเทศ ซึ่งในทุกขั้นตอนของการดำเนินการกิจการล้วนแล้วแต่อยู่ในการควบคุมของบริษัทป่า ไม้อังกฤษทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าจะมีบริษัทต่างชาติอื่น ๆ เช่น เดนมาร์ก ฝรั่งเศส เข้ามาเป็นคู่แข่งในทางการค้า และเดนมาร์กยังเป็นผู้นำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น โรงเลื่อยจักร ไอน้ำ เรือกลไฟเข้ามาใช้ในกิจการค้า ไม้ แต่ก็ไม้อาจจะแข่งขันสู้บริษัทของชาวอังกฤษได้ การค้า ไม้สักในประเทศไทยจึงอยู่ใต้อิทธิพลและการดำเนินการของบริษัทชาวอังกฤษอย่างมั่นคง²

ปริมาณ ไม้สักที่ส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศในแต่ละปีแตกต่างกันออกไป เนื่องจาก การขนส่ง ไม้สักจากลำนาอันเป็นแหล่งป่า ไม้สักนั้นต้องอาศัยการล่องลงมาตามแม่น้ำ เป็นสำคัญ เพราะการคมนาคมขนส่งทางบกยังไม่เจริญ จึงต้องใช้แม่น้ำเป็นเส้นทางลำเลียง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ ปริมาณของน้ำในแม่น้ำแต่ละปีด้วย กล่าวคือถ้าปีใดน้ำในแม่น้ำมีปริมาณมาก ปริมาณ ไม้สักส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศก็ทำได้มาก เพราะน้ำในแม่น้ำสามารถใช้ล่องแพไม้ซุงสักมาถึง กรุงเทพฯ ได้โดยสะดวก แต่ถ้าปีใดน้ำในแม่น้ำมีปริมาณน้อย การล่องแพไม้ซุงสักจากทาง

¹S. Mahaphol. Teak in Thailand. No. R.16. (Bangkok Royal Forest Department, 1954), p.1

²วรรณสิทธิ์ บุณยี่. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. 2520. หน้า 150

ล้านนาก็จะเกิดคิดขัด ทั้งนี้เพราะว่า แปะไม้ซุงสักจะติดขัดเกาะแก่งที่มีอยู่ในแม่น้ำสายต่าง ๆ ดังกล่าวมาแล้ว ส่งผลกระทบต่อปริมาณการส่งไม้ออกไปจากหน่วยยังต่างประเทศ¹ ซึ่งในบั้นนี้จะได้ ขอล่าวถึงการค้า ไม้สักกับต่างประเทศ โดยพิจารณาแยกเป็นประเด็น 4 หัวข้อ ดังนี้คือ

1. ปริมาณไม้สักที่ส่งออกไปจากหน่วยยังต่างประเทศ
2. ราคาซื้อขาย ไม้สัก
3. การขนส่ง ไม้สักไปจากหน่วยต่างประเทศ
4. รายได้จากการส่ง ไม้สักออกไปจากหน่วยในต่างประเทศ

ปริมาณไม้สักที่ส่งออกไปจากหน่วยยังต่างประเทศ

การส่ง ไม้สักไปต่างประเทศนั้น พบว่าตั้งแต่ปี พ.ศ. 2431 ปริมาณการส่งออกไปแต่ละปีมีจำนวนที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการณ์คมนาคมขนส่งภายในประเทศในขณะนั้น ซึ่งใช้ทางน้ำเป็นหลักในการคมนาคมขนส่งสินค้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม้สักที่ต้องใช้ทางแม่น้ำสายต่าง ๆ ที่อยู่ทางล้านนา เป็นเส้นทางขนส่ง ไม้สักเข้าสู่กรุงเทพฯ ก่อนที่จะส่งไปจากหน่วยต่างประเทศ อีกต่อหนึ่ง จะในกรุงเทพฯ จึงเป็นแหล่งหรือตลาดรวมไม้สักจากทางล้านนาแล้วแปรรูป หรือไม่แปรรูปเพื่อนำลงเรือสำเภา และเรือกลไฟไปจากหน่วยยังประเทศต่าง ๆ ต่อไป ซึ่งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความต้องการและปริมาณของแม่น้ำในแต่ละปี ดังรายละเอียดคือ

¹British Consular Report. The Annual Diplomatic and Consular on Trade and Finance from Her Majesty Consular in Siam. 1888.

ตาราง 2 แสดงจำนวนและราคาไม้สักเป็นสินค้าออกไปจากท่าต่างประเทศ ตั้งแต่ปี พ.ศ.

2531 - 2440

ปี พ.ศ.	ปริมาณ (ตัน)	ราคา (ปอนด์)
2431	29,538	158,772
2432	43,146	254,149
2433	38,735	200,178
2434	16,100	75,207
2435	14,637	62,793
2436	30,089	92,750
2437	57,719	160,003
2438	58,994	296,107
2439	49,690	264,805
2440	38,767	284,012

ที่มา : H. Warrington Smyth. Five Years in Siam. (London : John Murray, 1888), p.270 - 271. Table D - Principal Exports The Port of Bangkok.

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่าปริมาณหรือระดับน้ำในแม่น้ำสายต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการค้าไม้สักอย่างมาก เพราะไม้สักจากดินแดนล้านนาจะต้องอาศัยแม่น้ำสายต่าง ๆ เป็นเส้นทางคมนาคมไหลล่องลงมารวมกันที่กรุงเทพฯ นอกจากนี้ยังเห็นได้ชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2439 กับปี พ.ศ. 2440 กล่าวคือ ระดับน้ำในปี พ.ศ. 2439 มีปริมาณ

น้ำฝนที่ตกลงมามากทำให้ปริมาณน้ำในป่านี้นี้มีมาก จึงเหมาะแก่การที่จะล่องไม้ซุงสักลงมา ประกอบกับปริมาณไม้สักที่ตกค้างอยู่ตามเกาะแก่งในห้วยหนองคลองบึงต่าง ๆ มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2435 ไหลออกมาสู่แม่น้ำสายใหญ่ ๆ เช่น แม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยมและแม่น้ำน่าน ก็สามารถไหลล่องลงมาได้ถึงด่านภาษีที่เมืองปากน้ำโพ ระยะเวลาที่น้ำในแม่น้ำอยู่ระดับสูง คือ ราว ๆ เดือนสิงหาคม ถึงเดือนพฤศจิกายน ไม้ซุงสักจะไหลล่องได้สะดวกไม่ติดขัดเกาะแก่งเพราะปริมาณน้ำมีมาก ดังนั้นจึงทำให้ไม้สักในปี พ.ศ. 2439 เพิ่มขึ้นอีก¹ ส่วนในปี พ.ศ. 2440 ซึ่งเป็นปีที่มีปริมาณของน้ำฝนที่ตกลงมาน้อย น้ำในแม่น้ำสายต่าง ๆ ก็น้อยด้วยเช่นกัน จึงส่งผลให้การล่องแพไม้ซุงสักเป็นไปด้วยความยากลำบาก และทำให้ปริมาณการส่งไม้สักออกไปขายยังต่างประเทศลดน้อยลงกว่าในปี พ.ศ. 2439 ปริมาณไม้สักที่ได้ส่งออกไปจากหน่วยลดลงนี้ประมาณได้ว่า มีปริมาณไม้สักที่ส่งออกไปต่างประเทศประมาณ 15,000 ตัน ถึง 18,000 ตันเท่านั้น² หรือคิดเป็นร้อยละ 40 ของการส่งไม้สักออกจากหน่วยในปี พ.ศ. 2439 ประมาณไม้สักที่ลดลงนี้เป็นที่วิพากษ์ วิจารณ์กันในหมู่พ่อค้าไม้ของบริษัทป่าไม้อังกฤษที่เป็นผู้ส่งไม้ออกไปต่างประเทศว่ามีสาเหตุมาจากการที่รัฐเข้าควบคุมการทำไม้ออกจากหน่วยอย่างเต็มที่ โดยเริ่มส่งวนรักษาป่าไม้อย่างจริงจังประการหนึ่ง ที่อยู่นอกเหนือไปจากสาเหตุของปริมาณน้ำในเรื่องของฤดูกาลอีกประการหนึ่ง³ ดังพิจารณาได้จากตารางดังนี้คือ

¹วรรณสิทธิ์ บุณมี. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. 2520. หน้า 164.

²แหล่งเดิม. หน้า 162. (อ้างอิงมาจาก B.P.P. 3/4 Diplomatic and Consular Reports, 1899. p.4)1

³แหล่งเดิม.

ตาราง 3 เปรียบเทียบปริมาณและราคาของไม้สักที่ส่งออกจากเมืองท่ากรุงเทพฯ ไปจากหน่วย
ต่างประเทศในระหว่าง ปี พ.ศ. 2439 - 2440

รายการ	พ.ศ. 2439		พ.ศ. 2440	
	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (ปอนด์)	ปริมาณ (ตัน)	มูลค่า (ปอนด์)
ไม้สัก	49,600	264,805	38,767	284,012

ที่มา : วรรณสิทธิ์ บุณมี. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การพาณิชย์และเมืองแร่. 2520. หน้า 162 (อ้างอิง
มาจาก B.P.P. 3/4 Diplomatic and Consular Reports, 1899, p.4)

ปริมาณการส่งไม้สักไปจากหน่วยยังประเทศต่าง ๆ ในแต่ละปีแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ
ความต้องการไม้สักของประเทศนั้น ๆ ขอยกตารางแสดงปริมาณการส่งไม้สักออกไปยังเมืองท่า
ต่าง ๆ พ.ศ. 2439 - 2440 เพื่อประกอบการพิจารณาดังนี้คือ

ตาราง 4 แสดงปริมาณการส่งไม้สักออกไปยังเมืองท่าประเทศต่าง ๆ ตลอดปี พ.ศ. 2439 - 2440

เมืองท่าที่ส่งไม้สัก ไปจากหน้าย	พ.ศ. 2439	พ.ศ. 2440
	ปริมาณ (ตัน)	ปริมาณ (ตัน)
ยุโรป	16,820	17,820
บอมเบย์	8,924	10,224
ฮ่องกง	944	5,944
สิงคโปร์	6,038	4,838
กัลกัตตา	3,706	2,906
ไต้หวัน	2,901	1,701
เซี่ยงไฮ้	-	365
โคลัมโบ	-	232
เมืองท่าอื่น ๆ	-	141

ที่มา : วรรณสิทธิ์ บุญมี. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. 2520. หน้า 163. (อ้างอิงมาจาก B.P.P. 3/2 Diplomatic and Consular Reports, 1899, p.5)

จากตาราง 4 แสดงปริมาณการส่งไม้สักออกไปยังเมืองท่าในประเทศต่าง ๆ ระหว่างปี พ.ศ. 2439 - พ.ศ. 2440 จะเห็นได้ว่าในปี พ.ศ. 2439 มีปริมาณการส่งไม้สักออกไปจากหน้ายเมืองท่าต่าง ๆ (ตามตาราง) น้อยกว่ากว่าในปี พ.ศ. 2440 แต่เมืองท่าฮ่องกง

มีปริมาณน้อยที่สุด ส่วนเมืองเชียงไฮ้ ไคลัมโบ และเมืองทำอื่น ๆ ในปี พ.ศ. 2439 ไม่มีปริมาณการส่งออกแต่อย่างใด พอถึงปี พ.ศ. 2440 ปริมาณการส่งไม้สักไปจำหน่ายที่เมืองเชียงไฮ้ ไคลัมโบ และเมืองทำอื่น ๆ มีพอสมควร แต่เมื่อเปรียบเทียบกับเมืองอื่น ๆ ก็เห็นว่าน้อยมาก ทั้งนี้เป็นเพราะขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ซื้อในเมืองต่าง ๆ รวมทั้งปริมาณการผลิตไม้สักภายในประเทศ

ถึงแม้การค้า ไม้สักส่วนใหญ่จะตกอยู่ในมือของบริษัทชาวอังกฤษเป็นส่วนมากก็ตาม แต่ยังมีคนอื่น ๆ เข้ามาทำการค้า ไม้สักในดินแดนไทยด้วย ดังปรากฏหลักฐานว่า ใน พ.ศ. 2438 จำนวนพ่อค้าที่เข้ามาค้า ไม้สักส่งออกจำหน่ายต่างประเทศจะเป็นพ่อค้าชาวยุโรปประมาณร้อยละ 42 พ่อค้าชาวจีนในบังคับฝรั่งเศสร้อยละ 10 และพ่อค้าชาวจีนที่ได้รับสัมปทานจากรัฐบาลไทยร้อยละ 48¹

เมื่อเปรียบเทียบในบรรดาบริษัทของชาวต่างชาติที่เข้ามาทำ ไม้สักออกจำหน่ายในประเทศไทย บริษัทของชาวอังกฤษนับว่าเป็นผู้บุกเบิกการค้า ไม้สักในดินแดนล้านนา โดยเริ่มจากการทำ ไม้สัก ถ้าพิจารณาแล้วนับว่าบริษัทของอังกฤษมีความกล้าเสี่ยงต่อความยากลำบากในการดำเนินการป่าไม้ และการค้า ไม้สักให้แพร่หลายออกไปอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในตาราง 5 ว่าระหว่าง พ.ศ. 2441 - 2442 บริษัทอังกฤษส่ง ไม้สักออกจำหน่ายยังต่างประเทศคิดเป็นร้อยละมากกว่าบริษัทอื่น ๆ

¹James G. Ingram. Economic Change in Thailand (1890 - 1970).

(California : Stanford University Press, 1971. pp.105 - 107.

ตาราง 5 แสดงปริมาณการส่งไม้สักออกจากหน่วยยังต่างประเทศในปี พ.ศ. 2441 - 2442

ชาติ	พ.ศ. 2441		พ.ศ. 2442	
	จำนวน (ท่อน)	ร้อยละ	จำนวน (ท่อน)	ร้อยละ
อังกฤษ	30,000	59	83,000	69
เดนมาร์ก	800	2	5,500	5
ชาวจีนและอื่น ๆ	20,000	39	30,500	26
รวม	50,800	100	129,000	100

ที่มา : หมัยโอม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475. 2521. หน้า 224.

(อ้างอิงมาจาก British Consular Report, The Annual Diplomatic and Consular on Trade and Finance Arom Her Majesty consular in Siam. 1900.)

ในการส่งไม้สักออกไปจากหน่วยในต่างประเทศ ไม้สักจะถูกนำมาแปรรูปให้ไม้ลักษณะต่าง ๆ กัน ตามความต้องการของตลาด และเพื่อความสะดวกในการขนส่ง สินค้าไม้สักถูกส่งไปขายในหลายลักษณะ เช่น แปรรูปเป็นไม้ท่อนสี่เหลี่ยม ไม้กระดาน ไม้หัวซุง ไม้กระเบื้อง เศษไม้สัก เป็นต้น ดังจะเห็นได้จากบัญชีรายการสินค้าส่งออกของกรมศุลกากร ในปี พ.ศ. 2449

ตาราง 6 แสดงสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่ายยังประเทศต่าง ๆ ในปี พ.ศ.2449

ประเภท สินค้า ประเทศ ที่รับซื้อ	ไม้สัก หน้า 4 เหลี่ยม	กระดาน ไม้สัก	ไม้สัก กระ เบื้อง	ไม้สัก หัวซุง	เศษไม้สัก ชนิดต่างๆ	หมายเหตุ
สิงคโปร์	/	/	/	/	/	เครื่องหมาย / คือ
ฮ่องกง	/	/	/	/	/	ประเทศที่มีสินค้าไม้สัก
อังกฤษ	/	/	-	-	/	ไปขาย และเครื่อง
ญวน	/	/	-	-	-	หมาย - คือประเทศ
ฝรั่งเศส	/	/	-	-	-	ที่ไม่มีไม้สักบาง
อินเดีย	/	/	/	/	/	ประเภทส่งไปขาย
เยอรมันนี	/	/	-	-	-	
ญี่ปุ่น	/	/	-	-	-	
เดนมาร์ก	/	/	-	-	-	
อิตาลี	/	/	-	-	-	

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กค 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ.
1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ
หน้า 47.

ตาราง 7 แสดงปริมาณการส่งไม้สักหน้าสีเหลี่ยมไปจากหน่วยต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2449

ประเทศที่รับซื้อ (ตัน)	จำนวนไม้สัก	ราคา (บาท)
สิงคโปร์	652	78,240
ฮ่องกง	7,586	1,213,460
อังกฤษ	3,177	603,630
ญวน	90	18,000
ฝรั่งเศส	1,959	372,210
อินเดีย	53,446	6,413,520
เยอรมันนี	631	113,580
ญี่ปุ่น	4,587	917,400
เกาะอาซอร์	2,376	475,200
เดนมาร์ก	625	112,500
ยุโรป	1,839	367,800
อิตาลี	301	54,180
รวมทั้งสิ้น	77,269	10,740,020

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กค 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ.
1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ
หน้า 47.

จากตาราง 7 เห็นได้ว่าปริมาณของไม้สักหน้าสี่เหลี่ยมที่ส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศ จะมีปริมาณและราคาสูงสุดในประเทศอินเดียซึ่งยอดจำหน่ายถึง 53,446 ต้น ทหารายได้สูงสุด เหนือตลาดประเทศอื่น ๆ คือเป็นจำนวนเงิน 6,413,520 บาท รองจากประเทศอินเดีย ได้แก่ ประเทศฮ่องกง ปริมาณการจำหน่ายจำนวน 7,586 ซึ่งทหารายได้เป็นอันดับที่สอง คือเป็นเงิน 1,213,460 บาท และประเทศที่เป็นอันดับสามคือ ญี่ปุ่น โดยมียอดจำหน่าย 4,587 (ต้น) ทหารายได้เป็นเงิน 917,400 บาท นอกจากนี้ไม้สักที่ส่งออกไปต่างประเทศยังแปรรูปเป็นไม้ กระดานส่งไปขายในประเทศต่าง ๆ ดังนี้คือ

ตาราง 8 การส่งไม้สักแปรรูปเป็นไม้กระดานไปจำหน่ายต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449

ประเทศที่รับซื้อ	จำนวนของไม้สัก (แผ่น)	ราคา (บาท)
สิงคโปร์	1,565	226,050
ฮ่องกง	1,040	156,000
อินเดีย	2,729	463,930
อังกฤษ	1,832	366,400
ญวน	263	59,970
เดนมาร์ก	408	77,520
ฝรั่งเศส	208	56,000
เยอรมันนี	862	163,780
อิตาลี	209	39,710
ญี่ปุ่น	290	52,200
เกาะอาวารณ์	51	10,800
รวมทั้งสิ้น	9,529	1,702,360

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ.
1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ .
หน้า 48.

จากตาราง 8 เห็นได้ว่าการส่งไม้สักแปรรูปเป็นไม้กระดานไปจำหน่ายต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2449 จะเห็นว่าไม้สักที่ถูกแปรรูปเป็นไม้กระดานส่งไปขายยังต่างประเทศนั้น ประเทศที่รับซื้อมากที่สุดได้แก่ อินเดีย ซึ่งรับซื้อเป็นจำนวน 2,729 แผ่น เป็นเงินทั้งสิ้น 463,930 บาท ประเทศที่รับซื้อรองจากอินเดียคือ อังกฤษ คือซื้อเป็นจำนวน 1,832 แผ่น คิดเป็นเงินทั้งสิ้น 366,400 บาท และอันดับสามคือ ประเทศสิงคโปร์ รับซื้อจำนวน 1,565 คิดเป็นเงิน 226,050 บาท

นอกจากนี้การส่ง ไม้สักรยังส่งออกในรูปของกระเบื้องไม้สัก ตามรายงานสินค้าเข้าออก ของกรมศุลกากร ตามตาราง 9

ตาราง 9 แสดงปริมาณการส่งกระบือไม้สักออกไปจำหน่ายต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449

ประเทศรับซื้อ	จำนวนของกระบือไม้สัก (แ่ง)	ราคา (บาท)
สิงคโปร์	65,401	40,875
ฮ่องกง	23	19
อินเดีย	3,000	1,875
รวมทั้งสิ้น	68,424	42,769

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ. 1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ หน้า 48.

จากตาราง 9 จะเห็นได้ว่าปริมาณการส่งกระบือไม้สักออกไปจำหน่ายต่างประเทศ ในปี พ.ศ. 2449 ประเทศที่รับซื้อมากที่สุด ได้แก่ สิงคโปร์ คือ รับซื้อเป็นจำนวน 65,401 มัด เป็นเงินถึง 40,875 บาท รองลงมาคือประเทศอินเดีย รับซื้อกระบือไม้สัก 3,000 มัด เป็นเงิน 1,875 บาท และประเทศฮ่องกง รับซื้อกระบือไม้สัก 23 มัด เป็นเงิน 19 บาท เมื่อรวมปริมาณการซื้อกระบือไม้สักจากประเทศทั้ง 3 แล้ว พบว่ามีปริมาณจำหน่ายทั้งสิ้น 68,424 มัด คิดเป็นเงิน 42,769 บาท ซึ่งนับว่าทำรายได้ให้กับประเทศอย่างมากในช่วง ระยะเวลาดังกล่าว

สำหรับไม้สักอีกประเภทที่ส่งออกไปจากหน่วยต่างประเทศ คือ ไม้ท้าวซุง ซึ่งทำรายได้ให้กับผู้ส่งออกอย่างมาก โดยมีประเทศที่รับซื้อ คือ ประเทศสิงคโปร์ ส่องกง อินเดีย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้คือ

ตาราง 10 แสดงปริมาณการส่งไม้สักท้าวซุงไปจากหน่วยต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449

ประเทศรับซื้อ (ตัน)	จำนวนไม้ท้าวซุง	ราคา (บาท)
สิงคโปร์	98	4,900
ส่องกง	685	27,000
อินเดีย	408	24,000
รวมทั้งสิ้น	1,191	56,780

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ. 1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ หน้า 48.

จากตาราง 10 จะเห็นได้ว่า ประเทศที่รับซื้อไม้สักประเภทนี้ มีอยู่ 3 ประเทศเท่านั้น โดยมีส่องกง รับซื้อเป็นอันดับหนึ่ง คือปริมาณรับซื้อเท่ากับ 685 ตัน เป็นจำนวนเงิน 27,000 บาท อันดับสอง ได้แก่ อินเดียมีปริมาณที่รับซื้อ 408 ตัน เป็นจำนวนเงิน 24,000 บาท และสิงคโปร์ รับซื้อ 98 ตัน เป็นจำนวนเงิน 4,900 บาท

นอกจากไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว เศษไม้สักที่เหลือจากการแปรรูป
 ทำเป็นไม้ประเภทอื่น ๆ ก็สามารถส่งเป็นสินค้าออกไปขายในประเทศต่าง ๆ และทำรายได้ให้
 อย่างมากมายเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากตลาดรับซื้อไม้สักประเภทนี้ ได้แก่ สิงคโปร์ อองกง
 อังกฤษ อินเดีย ดังพิจารณารายละเอียดได้จากตารางดังนี้คือ

ตาราง 11 แสดงปริมาณการส่งเศษไม้สักออกไปจำหน่ายในต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449

ประเทศที่รับซื้อ	จำนวนที่รับซื้อ (ตัน)	ราคา (บาท)
สิงคโปร์	818	98,160
อองกง	514	51,400
อังกฤษ	346	62,280
อินเดีย	9,271	1,205,230
รวมทั้งสิ้น	10,939	1,417,070

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ.
 1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ
 หน้า 48.

จากตาราง 11 จะเห็นได้ว่าปริมาณการส่งเศษไม้สักออกไปจำหน่ายต่างประเทศ
 ในปี พ.ศ. 2449 ประเทศที่รับซื้อมากที่สุดคือ อินเดีย รับซื้อมากที่สุดจำนวน 9,271 ตัน
 เป็นเงิน 1,205,230 บาท ประเทศที่ซื้อเป็นอันดับสอง คือ สิงคโปร์ รับซื้อ 818 ตัน เป็นเงิน
 98,160 บาท ประเทศที่ซื้อเป็นอันดับ 3 คือ อองกง รับซื้อ 514 ตัน เป็นเงิน 51,400 บาท

และประเทศที่ซื้ออันดับ 4 คือ อังกฤษ ซื้อ 346 ตัน แต่มีราคาสูงกว่าของฮ่องกง คือเป็นเงิน 62,280 บาท เมื่อรวมปริมาณการส่งออกของสินค้าประเภทนี้แล้วจะเป็นจำนวนทั้งสิ้น 10,939 ตัน และคิดเป็นจำนวนเงินทั้งสิ้น 1,417,070 บาท

ตาราง 12 การส่งไม้สักประเภทต่าง ๆ ออกไปจำหน่ายต่างประเทศในปี พ.ศ. 2449

ประเทศที่รับซื้อ (ตัน)	จำนวนของไม้สัก	ราคา (บาท)
สิงคโปร์	1,052	47,340
อินเดีย	954	33,390
อังกฤษ	222	17,760
ยุโรป	26	1,560
เกาะอาซอร์	202	16,160
ฮ่องกง	3	120
รวมทั้งสิ้น	2,459	116,330

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กค 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ. 1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ หน้า 48 - 49.

จากตารางนี้ แสดงให้เห็นปริมาณการรับซื้อไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่นอกเหนือไปจากที่กล่าวมาก่อนหน้านี้ เช่น ไม้ระแนง กงเรือ ฝาบ้าน ฯลฯ ซึ่งประเทศที่รับซื้อมากที่สุด ได้แก่ สิงคโปร์ อินเดีย อังกฤษ ตามลำดับ และเมื่อรวมปริมาณรายได้ทั้งหมดเป็นเงินทั้งสิ้น 116,330 บาท ขณะที่ยอดของสินค้าที่ส่งออกไปจำหน่ายมีเพียง 2,459 ตันเท่านั้น

ราคาซื้อขายไม้สัก

การส่ง ไม้สัก ไปจำหน่ายประเทศต่าง ๆ ในแต่ละปี แตกต่างกันขึ้นอยู่กับความต้องการ
สินค้าไม้สักในประเทศนั้น ๆ¹ รวมทั้งขึ้นอยู่กับนโยบายทางด้านเศรษฐกิจของประเทศที่เป็นลูกค้า
ว่ามีความต้องการ ไม้สัก เพื่อใช้สอยในประเทศมากน้อยเพียงใด ส่วนราคา ไม้สักที่ส่งออกไป
จำหน่ายในประเทศต่าง ๆ ขึ้นอยู่กับราคา ไม้สักภายในประเทศ ปริมาณ ไม้สักที่ผลิตได้ในแต่ละปี
เป็นตัวกำหนดราคา ไม้สักภายในประเทศ บริษัทป่าไม้ของอังกฤษที่เข้ามาทำการค้า ไม้สักใน
ประเทศไทยจะเป็นผู้รับซื้อ ไม้สักจากชาวบ้านในท้องถิ่น หรือจากบรรดาพ่อค้าที่นำไม้ล่องมาขาย
และส่ง ไปขายต่างประเทศ² นอกจากพ่อค้า ไม้สักชาวอังกฤษ ยังมีพ่อค้าชาวฝรั่งเศสที่ต้องการ
ไม้สักแต่ส่วนมากจะติดต่อซื้อ ไม้สักจากพ่อค้า ไม้สักชาวจีนอีกต่อหนึ่ง³ และมักให้ราคาสูงทั้งนี้
เพราะต้องการ ไม้สัก ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในมือของพ่อค้า ไม้สักชาวอังกฤษ พ่อค้าฝรั่งเศสจึงให้ราคาสูง
เพื่อเป็นแรงจูงใจให้พ่อค้าชาวจีนนำไม้มาขายให้ตน ราคา ไม้สักที่เมืองท่าประเทศต่าง ๆ
ไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับระยะทางในการขนส่งจากกรุงเทพฯ ไปถึงเมืองท่านั้น ๆ นอกจากนั้นการ
เก็บภาษี ไม้สักของเมืองท่าต่าง ๆ ก็ไม่เท่ากัน ดังเช่น ไม้สักที่ส่งไปจำหน่ายที่ฮ่องกงและ ที่
อินเดียจะมีราคาแพงกว่า เพราะว่าอินเดียเก็บภาษีสินค้า ไม้สักสูงกว่าที่ฮ่องกง⁴

¹Britisr Consular Report. The Annual Diplomatic and Consular
on Trade and Funance from Her Majesty Consular in Siam. 1899.

²วรรณศิลป์ บุณมี. ความสัมพันธ์ในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. 2520. หน้า 164.

³แหล่งเดิม.

⁴ขมัยโถม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทาง
ภาคเหนือของไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475. 2527. หน้า 231.

การค้าไม้สักในประเทศจะซื้อขายกันเป็นเงินบาท แต่ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับค่าของเงินรูปี เพราะว่าการค้าไม้สักตกอยู่ในอำนาจของบริษัทค้าไม้อังกฤษที่ค้าไม้สักในล้านนา ซึ่งเป็นผู้กำหนดราคาไม้สักเป็นเงินรูปี โดยมักเทียบกับราคาไม้สักในอินเดียและพม่า แต่เวลาซื้อขายไม้สักจะใช้จ่ายเป็นเงินบาท จึงทำให้เกิดความไม่แน่นอนของตลาดการค้าไม้สัก ฉะนั้นราคาไม้สักในตลาดจะสูงขึ้น หรือต่ำลงจึงขึ้นอยู่กับอัตราการแลกเปลี่ยนของเงินบาทและเงินรูปีในขณะนั้นว่ามีอัตราการแลกเปลี่ยนเท่าไร แต่โดยทั่ว ๆ ไปจะกำหนดไว้ในอัตรา 100 รูปี เท่ากับ 75 บาท¹

ในบางปีราคาไม้สักสูงขึ้นถึงร้อยละ 20 - 25 จะพบเฉพาะปีที่มีปริมาณฝนตกมาก ส่งผลให้ปริมาณไม้สักส่งออกมากตามไปด้วย ใน พ.ศ. 2429 ราคาไม้สักในตลาดยุโรปลดลง แต่พอถึง พ.ศ. 2430 ราคาไม้สักในกรุงลอนดอน และในตลาดยุโรปสูงขึ้น โดยคิดเฉลี่ยต่อไม้สักหนึ่งชิ้น มีราคาประมาณ 70 ปอนด์ 7 ชิลลิง 6 เพนนี² ซึ่งก่อนหน้าไม้สักมีราคา 7 - 8 ปอนด์เท่านั้น เพราะ พ.ศ. 2430 เป็นปีที่น้ำในแม่น้ำมีปริมาณมาก อันเนื่องมาจากฝนตกชุก การล่องไม้สักจากล้านนาสู่กรุงเทพฯ ทำได้สะดวก โดยเฉพาะที่เมืองเชียงใหม่มีปริมาณไม้สักมากกว่าทุกปี บริษัทค้าไม้ของชาวอังกฤษยังคงเป็นผู้ส่งไม้สักจากประเทศไทยไปขายต่างประเทศอยู่เช่นเดิม ทำให้ได้ผลกำไรจากการค้าไม้สักในปี พ.ศ. 2430 เพิ่มขึ้นตามราคาไม้สักซึ่งสูงขึ้น

¹วรรณชัย บุณมี. ความสัมพันธ์ในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. 2520. หน้า 164.

(อ้างอิงมาจาก B.P.P. 3/1 Diplomatic and Consular Reports, 1896. p.4)

²แหล่งเดิม. หน้า 165.

การขนส่งไม้สักไปจำหน่ายในต่างประเทศ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นจวบจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ใช้ทางเรือเป็นหลัก ในการขนส่งไม้สักไปจำหน่ายต่างประเทศ การขนส่งสินค้าทางเรือจาก กรุงเทพฯ ถึงยุโรปใช้เวลาอย่างมากไม่เกิน 4 เดือน¹

เมื่อ พ.ศ. 2440 บริษัทอีสเอเซียติก ซึ่งเป็นบริษัทชาวเดนมาร์ก ที่ดำเนินการค้าไม้ ในประเทศไทย ได้เริ่มปรับปรุงการเดินเรือ โดยคิดสร้างเรือกลไฟขึ้นเพื่อที่จะได้บรรทุกเฉพาะ ไม้สักไปยังเมืองท่าของประเทศต่าง ๆ² เรือกลไฟสามารถบรรทุกไม้สักได้ครั้งละมาก ๆ และมีความปลอดภัยในการเดินเรือสูงกว่าเรือสำเภา แต่ถึงกระนั้นการขนส่งโดยทางเรือสำเภา ก็ยังคงใช้อยู่เหมือนเดิมไม่ได้ยกเลิกแต่ประการใด กลับมีมากขึ้นกว่าเดิมเสียอีก เพราะความต้องการสินค้าต่าง ๆ โดยเฉพาะไม้สักเพิ่มมากขึ้น เรือกลไฟของบริษัทอีสเอเซียติกนั้นใช้ขนส่ง เฉพาะเมืองท่าที่รับส่งสินค้าประจำเท่านั้น³

บริษัทผู้ค้าไม้สักต้องเสียค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ไม้สักไปยังท่าเรือ เพื่อส่งไปจำหน่าย ยังต่างประเทศ การส่ง ไม้สักออกไปจำหน่ายในต่างประเทศดำเนินการโดยบริษัทของชาวอังกฤษ⁴ ทำให้ได้รับผลประโยชน์สูงกว่าบริษัทของชาติอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะบริษัทค้าไม้ของอังกฤษดำเนินการ กิจการค้า ไม้สักทุกขั้นตอนไม่ต้องเสี่ยงประมาณว่าจ้างผู้อื่น จึงประหยัดรายจ่ายอย่างมาก ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้บริษัทค้า ไม้ของอังกฤษที่ดำเนินการการค้า ไม้ไม่ได้รับผลประโยชน์อย่างมาก

¹วรรณสิทธิ์ บุณมี. ความสัมพันธ์ในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. 2520. หน้า 168.

(อ้างอิงมาจาก B.P.P. 3/1 Diplomatic and Consular Reports, 1897. p.4)

²แหล่งเดิม. หน้า 168. (อ้างอิงมาจาก B.P.P. 3/1 Diplomatic and
Consular Reports, 1897. p.5)

³แหล่งเดิม. หน้า 168. (อ้างอิงมาจาก B.P.P. 3/1 Diplomatic and
Consular Reports, 1897. p.3)

⁴แหล่งเดิม. หน้า 169.

ตลาดจำหน่ายไม้สักในต่างประเทศ

ไม้สักเมื่อล่องมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ก็ถูกส่งเข้าโรงเลื่อยจักร เพื่อทำการแปรรูป ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ไม้เหลี่ยม ไม้กระดาน ไม้ปลัก และไม้ท่อน ฯลฯ ก่อนส่งออกไปจำหน่าย ต่างประเทศ ดังตาราง 12 แสดงให้เห็นตลาดรับซื้อไม้สักของไทย

ตาราง 13 แสดงประเทศที่รับซื้อไม้สักจากไทยใน พ.ศ. 2449

ตลาดรับซื้อไม้สักในเอเชีย	ตลาดรับซื้อไม้สักในยุโรป
1. สิงคโปร์	1. อังกฤษ
2. ฮอลันดา	2. ฝรั่งเศส
3. ญี่ปุ่น	3. เยอรมัน
4. อินเดีย	4. เกาชาวอร์
5. จีน	5. อิตาลี
	6. เดนมาร์ก
	ฯลฯ

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ. 1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ หน้า 48.

ไม้สักที่ส่งไปต่างประเทศส่วนมากส่งไปจำหน่ายในประเทศอินเดีย และประเทศในทวีปยุโรป เช่น ในปี พ.ศ. 2452 ประเทศไทยส่งไม้สักไปจำหน่ายยังทวีปยุโรป 19.11% อินเดีย และลังกา 62.36% ฮอลันดา 15.49% และประเทศอื่น ๆ เพียง 3.04% แต่หลังจากนั้น ไม่นานประเทศอินเดียและลังกาได้ขึ้นภาษีไม้สักที่ส่งไปจากประเทศไทย เพื่อเป็นการช่วยเหลือ

ไม้สักจากประเทศมา ซึ่ง เป็น ไม้สักในสหราชอาณาจักรของอังกฤษ ทำให้จำนวนไม้สักที่ส่งออกไป
จากหน่วยในสองประเทศนี้ลดลงเป็นลำดับ แต่พ่อค้าไม้สักก็ได้หาตลาดที่อื่นมาทดแทน เช่น ที่สหภาพ
แอฟริกาใต้ และอาณานิคมโปรตุเกสในแอฟริกา เป็นต้น

รายได้จากการส่ง ไม้สักออกไปจากหน่วยต่างประเทศ

การส่ง ไม้สักออกไปจากหน่วยในต่างประเทศในรูปลักษณะสินค้า ไม้สักชนิดต่าง ๆ ทำให้
รัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีรายได้ ดังตารางนี้ คือ

¹ เทียม คมกฤส. การป่าไม้ในประเทศไทย. 2506. หน้า 134 - 135.

ตาราง 14 แสดงรายได้จากการส่งไม้สักออกไปจำหน่ายต่างประเทศ พ.ศ. 2416 - 2457

ปี พ.ศ.	ปริมาณ/ปี (1,000 ลบ.ม.)	มูลค่า (ล้านบาท)
2416 - 2419	5.6	0.25
2426 - 2430	27.0	1.10
2433 - 2437	37.0	1.30
2438 - 2442	62.0	4.10
2443 - 2447	78.0	6.90
2448 - 2452	122.0	11.90
2453 - 2457	90.0	5.90
รวมทั้งสิ้น	421.0	31.45

ที่มา : James G. Ingram. Economic Change in Thailand Since. 1850.
(Stanford University Press), p> 96.

จากตาราง 14 แสดงให้เห็นว่าการส่งไม้สักออกในระหว่าง พ.ศ. 2448 - 2457 ไม้สักเป็นสินค้าออกของประเทศเฉลี่ย 122 พันลูกบาศก์เมตรต่อปี ซึ่งก่อนหน้านี้ ปริมาณการส่งไม้สักออกไปจำหน่ายก็ไม่น้อยเท่ากับระยะเวลาดังกล่าว ขณะเดียวกันเมื่อปริมาณการส่งออกไม้สักสูงถึง 122 พันลูกบาศก์เมตรต่อปี รายได้ในช่วงเวลาเดียวกันก็มีมูลค่าสูงกว่าทุกปีที่ผ่านมาคือ ทำรายได้สูงถึง 11.90 ล้านบาท อาจกล่าวได้ว่าเป็นรายได้ที่สูงที่สุดในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หลังจาก พ.ศ. 2452 รายได้จากการค้าไม้สักลดลง เพราะได้มีการใช้ไม้สักภายในประเทศเพิ่มขึ้นประการหนึ่ง และรัฐบาลมีนโยบายคุ้มครองป่าไม้สัก

เข้มนวดขึ้นกว่าเดิม¹ อีกประการหนึ่งประกอบกับความต้องการไม้สักจากตลาดต่างประเทศลดลง โดยที่ได้มีการนำเอาไม้อื่นมาใช้แทนไม้สักกันมากขึ้น รัฐบาลมีรายได้จากกิจการไม้สักในรูปแบบต่าง ๆ คือ รัฐบาลมีรายได้จากค่าต่อไม้ ค่าภาษีไม้ และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ เช่น ค่าประทับตราอนุญาตซึ่งผู้รับสัมปทานจะต้องจ่ายค่าประทับตราอนุญาตเมื่อมีการทำสัญญา เดิมเก็บครั้งละ 1,200 รูปี ต่อ 1 สัญญา ต่อมาขึ้นเป็น 1,600 รูปี² ต่อ 1 สัญญา นอกจากนี้ยังมีรายได้จากค่าเปิดป่า ซึ่งผู้รับสัมปทานจะต้องจ่ายให้กับรัฐบาลเมื่อจะลงมือทำป่าไม้ เมื่อเปรียบเทียบรายได้ของรัฐบาลกับค่าจำหน่ายไม้สักในตลาดต่างประเทศของชาติตะวันตกแล้วพบว่ารายได้ของรัฐบาลได้น้อยกว่าที่ของบริษัทค้าไม้ชาวต่างชาติได้รับ แสดงว่าบริษัทค้าไม้ชาวต่างชาติได้รับผลประโยชน์จากการค้าไม้มากกว่ารัฐบาลไทย ซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรแต่กระนั้นก็ตามป่า ไม้สักยังคงทำรายได้สูงแก่รัฐบาลไทย ดังปรากฏในตาราง 14

¹James G. Ingram. Economic Change in Thailand Since. 1850.

(Stanford University Press), p> 96.

²ก.จ.ช. ร.5 ม. 16/13 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบบังคับทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (9 กุมภาพันธ์ ร.ศ.127).

ตาราง 15 แสดงรายรับของรัฐบาลที่ได้จากค่าต่อไม้ และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ พ.ศ. 2439 - 2453

ปี พ.ศ. - พ.ศ.	จำนวนเงิน (บาท)	หมายเหตุ
2439 - 2443	3,430,980.00	รายได้รวมของธุรกิจ การจำหน่ายไม้สัก
2444 - 2448	6,340,775.00	
2449 - 2453	6,960,915.00	
รวมทั้งสิ้น	16,732,641.00	

ที่มา : กรมป่าไม้. ป่าไม้ในประเทศไทย. 2482. หน้า 97.

จากตารางดังกล่าวแสดงให้เห็นรายรับของรัฐบาลที่ได้จากค่าต่อไม้ ค่าภาษี และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ระหว่าง พ.ศ. 2439 - 2453 โดยแบ่งเป็นช่วง พ.ศ. 2439 - 2443 เก็บได้ 3,430,950.00 บาท พ.ศ. 2444 - 2448 เก็บได้ 6,340,775.00 และ พ.ศ. 2449 - 2453 เก็บได้ 6,960,915.00 บาท รวมทั้งสิ้น เป็นเงิน 16,732,641.00 บาท

การส่งไม้สักไปจำหน่ายในต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 ถึงปี พ.ศ. 2443
ทำให้รัฐบาลมีรายได้เป็นกอบเป็นกำ ดังตารางบัญชีรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ดังนี้ คือ

ตาราง 16 แสดงรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ อันเป็นสินค้า
ซึ่งไม่ต้องด้วยพิกัดภาษีขาออก แต่ต้องเสียภาษีภายในของ พ.ศ. 2442 และ พ.ศ. 2443

ปี พ.ศ. รายการสินค้าไม้สัก	2442		2443	
	จำนวน	ราคา (บาท)	จำนวน	ราคา (บาท)
ไม้สักหน้า 4 เหลี่ยม (ตัน)	21,952	2,289,058	31,131	3,715,797
ไม้กระดาน (ตัน)	5,643	725,053	7,395	1,155,777
หัวซุง (ตัน)	1,149	68,440	1,359	90,755
ไม้สักย่อย (ตัน)	3,653	316,933	4,041	404,575
ไม้กระเบื้อง (ตัน)	-	42,703	-	29,680
ไม้สักต่าง ๆ รวมทั้งซุงด้วย (ตัน)	4,219	732,018	1,333	102,550
รวมทั้งสิ้น	36,616	4,174,265	45,259	5,499,134

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ.
1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449) หนังสือเข้าออกท่าเรือกรุงเทพฯ
หน้า 48.

ตาราง 17 แสดงรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศอันเป็นสินค้า
ซึ่งไม่ต้องด้วยพิกัดภาษีขาออก แต่ต้องเสียภาษีภายใน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2444 - 2446

ปี พ.ศ.	2444		2445		2446	
รายการสินค้า ไม้สัก	จำนวน (ตัน)	ราคา (บาท)	จำนวน (ตัน)	ราคา (บาท)	จำนวน (ตัน)	ราคา (บาท)
ไม้สักหน้า						
4 เหลี่ยม	29,754	2,807,738	37,345	4,435,618	45,592	6,297,318
ไม้กระดาน	5,226	610,202	10,277	1,280,023	6,535	1,199,118
ไม้สักหัวซุง	1,508	138,027	691	30,833	563	26,013
ไม้สักย่อย ๆ	6,044	507,903	7,107	831,360	4,866	699,418
ไม้กระเบื้องสัก	-	47,780	-	68,253	-	21,514
ไม้สักต่าง ๆ (รวมทั้งหัวซุง)	1,201	102,427	655	80,546	590	33,024
รวมทั้งสิ้น	43,733	4,214,077	56,075	6,726,633	58,146	8,276,405

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ.
1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449).

ตาราง 18 แสดงรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่ายต่างประเทศ อันเป็นสินค้า
ซึ่งไม่ต้องพิกัดภาษีขาออกแต่ต้องเสียภาษีภายในตั้งแต่ปี พ.ศ. 2447 ถึง พ.ศ. 2448

ปี พ.ศ.	2447		2448	
	จำนวน (ตัน)	ราคา (บาท)	จำนวน (ตัน)	ราคา (บาท)
รายการสินค้าไม้สัก				
ไม้สักหน้า 4 เหลี่ยม	57,788	7,350,150	77,269	10,740,020
ไม้กระดาน	9,732	1,656,200	9,529	1,702,360
หัวซุง	1,101	22,020	1,191	56,780
ไม้สักย่อย	8,368	999,205	10,949	1,417,070
กระเบื้องไม้	-	1,875	-	42,769
ไม้สักต่าง ๆ รวมทั้ง ซุงคั่ว	542	22,275	2,459	116,330

ที่มา : ก.จ.ช. ร.5 กต 67.5/6 รายงานสินค้าขาออกของกรมศุลกากร ประจำปี ค.ศ.
1905 และ ร.ศ. 127 (พ.ศ. 2449).

จากตาราง 15 - 18 แสดงรายการสินค้าไม้สักประเภทต่าง ๆ ที่ส่งไปจำหน่าย
ต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2442 - 2448 ได้แสดงให้เห็นว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ไม้สัก
เป็นสินค้าที่มีความสำคัญ และทำรายได้ให้กับประเทศอย่างมาก ซึ่งรายได้จำนวนนี้ก็เป็นเงินที่
รัฐบาลนำมาปรับปรุงและพัฒนาประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมอารยประเทศ ทั้งนี้
เพราะว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นระยะเวลาที่ประเทศ
ไทยพัฒนาบ้านเมืองในหลายด้านหลายประการ ด้วยเหตุนี้รายได้จากการค้าไม้สักจึงเป็นรายได้
ที่รัฐบาลนำไปใช้จ่ายในกรณีดังกล่าว

บทที่ 4

ผลกระทบที่เกิดจากการค้าไม้สัก

ตามที่ได้กล่าวถึงการค้าไม้สักในดินแดนล้านนาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มาตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 3 พบว่า การค้าไม้สักได้ก่อให้เกิดผลกระทบในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งผลกระทบในทางสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ถึงแม้ว่าการค้าไม้สักจะก่อให้เกิดรายได้ที่มากมายมหาศาลจนมีความสำคัญเป็นอันดับสองรองจากสินค้าข้าวก็ตาม โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่อย่างไรก็ตามการค้าไม้สักได้ก่อให้เกิดผลกระทบในด้านต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะขอพิจารณารายละเอียดเป็นข้อ ๆ ดังนี้คือ

ผลกระทบในทางการเมือง

ผลกระทบในทางการเมืองซึ่งเกิดจากการค้าไม้สักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้คือ

1. การเข้าเมืองของคนต่างชาติ การค้าไม้สักได้ทำให้บริษัทค้าไม้ของต่างชาติ โดยเฉพาะอังกฤษได้นำเอาลูกจ้างแรงงาน ซึ่งเป็นคนในบังคับของตนเข้ามาทำงานในประเทศไทย ซึ่งได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 ทั้งนี้ คนส่วนใหญ่เป็นพวกพม่าและไทยใหญ่ และอื่น ๆ ซึ่งประมาณว่าในปี พ.ศ. 2435 มีคนเอเชียในบังคับอังกฤษประมาณ 10,000 คน ในประเทศไทย และในปี พ.ศ. 2438 มีประมาณ 11,800 คน¹

¹แกมสุข นุ่มนนท์. "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่," รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์ และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 ล้านนาไทย).

ที่เมืองน่าน 400 คน ที่แพร่ 400 คน ที่เมืองเชียงใหม่ และลำปาง 9,000 คน ทางแถบลุ่มแม่น้ำปิง 800 คน และที่กรุงเทพฯ ประมาณ 1,900 คน¹ ซึ่งคนพวกนี้ได้ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับชาวไทยในล้านนาเสมอ ๆ โดยทางฝ่ายอังกฤษอ้างว่าชาวล้านนาไม่พอใจกับการที่คนในบังคับอังกฤษซึ่งเป็นคนชาวเอเชียด้วยกันได้รับสิทธิพิเศษทางศาลตามข้อตกลงในสนธิสัญญาเบาริงที่ไทยทำกับอังกฤษในปี พ.ศ. 2398² คนในบังคับอังกฤษมักมีเรื่องยื่นฟ้องต่อเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูนอยู่เสมอ ๆ เช่น ในปี พ.ศ. 2415 ได้มีรายงานเข้ามาฟ้องกงสุลกษัตริย์ที่กรุงเทพฯ ว่า พวกกระเหรี่ยงประมาณ 100 คน ข้ามฝั่งจากไทยไปลี้ภัยบ้านเรือนคนในบังคับอังกฤษกว่าสิบหลังที่เกาะลาล้าง

ใน พ.ศ. 2416 ชาวกระเหรี่ยงได้เข้าปล้นหมู่บ้านคนในบังคับอังกฤษบริเวณชายแดนจับตัวหัวหน้าหมู่บ้าน เผาหมู่บ้านทั้งตำบล แล้วหนีเข้ามาในเขตไทย เหตุการณ์ลักษณะนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้งโดยทางเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยไม่สามารถจัดการปราบปราม หรือรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับคนในบังคับได้ ทั้งนี้เพราะเจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยมักจะสมยอมกับผู้กระทำความผิดโดยหวังสินจ้างรางวัลเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นผลกระทบที่ทำให้ผลประโยชน์ของอังกฤษเสียไปทำให้อังกฤษหันมาสนใจทางการเมือง เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสประเทศพม่า เสด็จผ่านทางเมืองกัลกัตตาในปี พ.ศ. 2445 ผู้สำเร็จราชการอังกฤษในอินเดียชื่อ แอชลีย์ อีเด็น (Ashley Eden) ได้กราบบังคมทูลเสนอให้เอาเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน เป็นบริเวณแห่งแรกในการใช้กฎหมายเกี่ยวกับการทดลองการเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขต

¹แกมสับ นู่นนท์. คัดจาก Foreign office paper 69/168, English Population in Siam, July 2, 1892. Foreign office paper 69/162, British Subjects in Siam Extract From Mr. Black's report : August, 7 1895.

²ตามสนธิสัญญาข้อ 2 กล่าวว่า ... ถ้าคนอยู่ในบังคับอังกฤษจะเกิดวิวาทกันขึ้นกับคนอยู่ในบังคับไทย กงสุลกษัตริย์กับเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะปรึกษาหารือตัดสินคนอยู่ในบังคับอังกฤษที่ผิด กงสุลจะทำโทษตามกฎหมายอังกฤษ

ของคนในบังคับอังกฤษในประเทศไทย เพื่อแลกกับความสงบสุขของคนในบังคับอังกฤษในภาคนั้น ทางรัฐบาลไทยก็ยินดีรับข้อเสนอดังกล่าว เพราะว่ามีใจความไม่สบายใจมานานที่คนเอเซียในบังคับอังกฤษ ซึ่งเป็นคนผิวพรรณเดียวกัน และมีความเป็นอยู่ไม่แตกต่างกันไปจากคนไทย กลับมีสิทธิพิเศษเหนือคนไทย ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศ

ใน พ.ศ. 2417 ไทยจึงลงนามในสัญญากับรัฐบาลอังกฤษที่อินเดีย ตามข้อตกลง รัฐบาลอังกฤษ ยอมให้ผู้พิพากษาไทยมีอำนาจตัดสินความแพ่งที่เกี่ยวกับคนเอเซียในบังคับอังกฤษ ในเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน ในเมื่อผู้ต้องคดียินยอมขึ้นศาลไทย ขณะเดียวกันทางฝ่ายไทย ให้สัญญาว่าจะรักษาความสงบเรียบร้อยและรักษาผลประโยชน์ในทางการค้า ตลอดจนอำนวยความสะดวกให้แก่พ่อค้าซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษในดินแดนล้านนาโดยเฉพาะใน 3 เมือง ดังกล่าว¹

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าสัญญาในปี พ.ศ. 2417 ไม่ได้ทำให้เกิดความสงบขึ้นใน ล้านนาแต่อย่างใด เพราะว่ายังมีการพิพาทระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนในล้านนาอยู่เนือง ๆ ทั้งนี้เพราะผู้พิพากษามักจะประนีประนอม หรือลุ่ม่อล่วยกับผู้ต้องหาที่เป็นคนไทย ดังจะเห็นได้จาก รายงานของนายแมคคาธี (M'Canthy) ข้าราชการอังกฤษ ที่กล่าวถึงสภาพของศาลทางเหนือ ที่ได้ไปตรวจเมื่อปี พ.ศ. 2425 ว่า เป็นเรื่องประหลาดที่ศาลต่างประเทศซึ่งตั้งขึ้นไม่เคย พิจารณาคดีเสร็จแม้แต่เพียงคดีเดียว²

¹พรพธ จงวัฒนา. กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอัน เป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2401 - 2445). 2517.

หน้า 105 - 106.

²แถมสุข นุ่มนนท์. "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่," รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 ล้านนาไทย). 2511.

หน้า 142.

ด้วยสาเหตุดังกล่าว อังกฤษจึงต้องยอมสละสิทธิทางศาลของคนในบังคับอังกฤษ ให้แก่ไทยมากขึ้น โดยยอมยกเลิกสัญญาในปี พ.ศ. 2417 และตกลงทำสัญญาในปี พ.ศ. 2426 แทนตามข้อสัญญา เมื่อคนในบังคับอังกฤษไม่ว่าชาวเอเชียหรือชาวยุโรปกระทำผิดจะต้องขึ้นตรงต่อศาลต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยผู้พิพากษาไทยและอังกฤษทั้งคดีแพ่ง และคดีอาญา และให้ยกเลิกสิทธิที่คนในบังคับอังกฤษเคยได้รับตามสัญญาปี พ.ศ. 2417 ที่ว่าจะขึ้นศาลไทยต่อเมื่อตนเองยินยอม แต่กงสุลอังกฤษมีสิทธิถอนคดีที่เกี่ยวกับคนในบังคับของตนจากศาลต่างประเทศไปศาลกงสุลได้ตลอดเวลา เมื่อเห็นสมควร และเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่คนในบังคับอังกฤษ ไทยยอมให้คนเหล่านี้ขึ้นตรงต่อกงสุลอังกฤษประจำเชียงใหม่ที่เพิ่งแต่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2429 เขตแดนของอังกฤษขยายกว้างขวางขึ้น เมื่อประเทศพม่าทั้งประเทศตลอดจนรัฐไทยใหญ่เข้ามาอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ ชาวพม่าไทยใหญ่ และชาวอินเดียอพยพเข้ามาอยู่ทางเหนือของไทยมากขึ้น เช่น ในปี พ.ศ. 2327 ชาวพม่าในบังคับอังกฤษในเชียงใหม่มีไม่ถึง 50 คน และมีชาวไทยใหญ่ประมาณ 20 - 30 คน เพียงชั่วเวลา 10 ปีต่อมา จำนวนของชาวพม่าเพิ่มขึ้นเป็น 400 คน² ในด้านการค้า อังกฤษก็ขยายตัวมากขึ้น ในระหว่าง พ.ศ. 2429 - พ.ศ. 2439 บริษัทของชาวอังกฤษได้จัดตั้งสาขา กระจายไปทั่วหัวเมืองเหนือ³

เพื่อผลประโยชน์ทางการค้าและการคุ้มครองคนในบังคับของตนใน พ.ศ. 2429 อังกฤษจึงได้ขยายขอบเขตของศาลต่างประเทศ ซึ่งเดิมครอบคลุมเพียงเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน ออกไปถึงเมืองแพร่ น่าน พิชัย สวรรคโลก สุโขทัย และตาก และยังสามารถแต่งตั้งรองกงสุลขึ้น ที่เมืองน่านโดยขึ้นตรงต่อกงสุล ที่เชียงใหม่ที่เพิ่งแต่งตั้งขึ้น⁴

¹ แกมสุข นุ่มนนท์. "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่," รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี (ครั้งที่ 1 ล้านนาไทย). 2511. หน้า 141.

² แหล่งเดิม. หน้า 142.

³ แหล่งเดิม. หน้า 143.

⁴ ก.จ.ช. ร.5 ม.16.2/72. พระยาไกรโกษากราบทูลกรมหลวงเทเวศร์วัชรบุรีการ 7 มกราคม ร.ศ. 111.

สำหรับคดีพิพาทที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการค้าไม้สักในดินแดนล้านนา ซึ่งเห็นได้จากคดีมองขวยยิดกับพะกานันดาแย้งกรรมสิทธิ์ไม้สัก ซึ่งเดิมแสนคำอุ๋ขอเข้าป่าไม้สักจากพระยาไชยสงครามกรมการเมืองลำพูน ยังไม่ทันที่จะประทับตราอนุญาตพระกะนันดาก็ถึงแก่กรรมลง ฝ่ายเจ้าราชบุตร ได้ทำสัญญาให้มองขวยยิดคนในบังคับอังกฤษรับเข้าป่าทำ แต่อาแสนคำในผู้เป็นภรรยาแสนคำอุ๋ได้มอบหมายให้พะกานันดาไปทำสัญญาเข้าแทนตน เมื่อมีการส่งสัญญามาให้ข้าหลวงประทับตรา จึงมีสัญญาสองฉบับด้วยกัน แต่ในที่สุดเจ้าราชบุตรยอมถอนสัญญาของมองขวยยิดคืนไปข้าหลวงจึงประทับตราให้พะกานันดาได้รับเข้าทำ¹ มองขวยยิดไม่ยินยอมโดยร้องเรียนขอให้ทางกงสุลอังกฤษช่วยตนให้ได้ทำป่าไม้สัก กงสุลจึงได้ขอให้ไทยอนุญาตให้มองขวยยิดได้เข้าแทน แต่ไทยได้ตอบปฏิเสธ เพราะประทับตราให้พะกานันดาไปแล้ว²

คดีฟ้องร้องระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับมิสเตอร์หลุยส์ เลียวโนเวนส์ และมองขุนจอตีนี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากพระเจ้าเชียงใหม่ได้ทำสัญญาให้มิสเตอร์หลุยส์เข้าป่าเมืองยวม ดากวิน และแมงยี ต่อมาก็ได้ไปทำสัญญาให้มองขุนจอตีนี้เข้าป่าไม้สักรายเดียวกันนี้อีก จึงก่อให้เกิดมีการฟ้องร้อง ว่าระหว่างผู้เข้าป่าไม้สักสองรายนี้ว่าใครมีสิทธิ์ในการเข้าที่แท้จริง³

คดีมองขุนฟ้องพระยาแพร่ และ กรมการเมืองแพร่ การฟ้องร้องรายนี้เกิดขึ้นเมื่อมองขุนฟ้องร้องว่าพระยาแพร่ และกรมการเมืองแพร่ออกตรวจจับโจรผู้ร้ายในป่าที่มองขุนทำไม้ อยู่และเกิดการยิงปืนขึ้น ทำให้ช้างของมองขุนตื่นตกใจหายไป 17 เชือก และมองขุนยังกล่าวหาต่อไปว่าคณะบุคคลดังกล่าวเป็นผู้ลักเอาช้างของมองขุนไป จากการสอบสวนได้ความจริงว่ามองขุนเป็นหนี้เจ้าราชวงศ์เมืองน่าน จึงนำช้างไปมอบให้เจ้าราชวงศ์ เพื่อเป็นการชดเชยหนี้แทนเงินที่ติดค้างกันอยู่ และมองขุนยังชำระหนี้ไม่หมดยังเป็นหนี้อยู่อีกจำนวนหนึ่ง ศาลจึงยกฟ้องคดีฟ้องของมองขุน แต่ทางอังกฤษไม่พอใจคำตัดสินได้ส่งหนังสือมาทักท้วงหลายครั้งด้วยกัน เช่น

¹ก.จ.ช. ร.5 ต.5. 1/73. มร.คัมพลิว โอ.ลอ. กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 3 มีนาคม ร.ศ. 114.

²แหล่งเดิม

³แหล่งเดิม.

... คอเวอนเมนต์อังกฤษได้ตรึงราคาฟองมองกุนคนพม่าสัปดาห์ละอังกฤษที่ฟอง
คนเวอนเมนต์สยามตามความที่มีแจ้งอยู่ในหนังสือก่อน ๆ นั้นแล้ว และคอเวอนเมนต์
อังกฤษได้ปรึกษากับคนเวอนเมนต์อินเดียแล้วได้ตัดสินใจว่า ตามที่มองกุนฟองจะเอาเงิน
31,000 รูปีนั้น พยานเบิกความพ่องไม่ได้ตามที่กล่าวหา แต่เห็นควรว่ามองกุนจะ
รับเงินบ้างเพราะที่ได้เสียไปนั้น แต่เงินจะมากน้อยประการใดก็แล้วแต่ที่ว่าการกงสุล
นี้กับคอเวอนเมนต์สยามจะตกลงกันได้...¹

จากกรณีที่ยกมานี้เป็นผลมาจากการค้าไม้สักทั้งสิ้น เพราะว่าผู้รับเข้าทำป่าไม้สัก
ซึ่งเป็นคนในบังคับอังกฤษมักใช้วิธีการทูตเข้าบีบบังคับให้รัฐบาลไทยยินยอมตามที่ตนต้องการ
และทางทูตหรือทางกงสุลก็มักเข้าข้างคนของฝ่ายตนเสมอ เหตุการณ์ดังกล่าวนี้ได้นำความยุ่งยาก
มาสู่รัฐบาลตลอดเวลา จนรัฐบาลไทยต้องคอยระงับข้อพิพาท เหล่านี้ เพราะเกรงว่าอาจนำไปสู่
ความขัดแย้งระหว่างไทยกับอังกฤษ ซึ่งทางรัฐบาลไทยไม่ต้องการให้เกิดขึ้น เพราะรัฐบาลเองมี
นโยบายเป็นมิตรกับอังกฤษเพื่อให้อังกฤษเป็นมิตรกับไทยตามนโยบายต่างประเทศของฝรั่งเศส
ที่กำลังแพร่เข้ามาทางอินโดจีน

2. ปัญหาเรื่องเขตแดน นับเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดจากการค้าไม้สัก และได้สร้างความ
ยุ่งยากให้เกิดขึ้นในหัวเมืองชายแดนแถบลุ่มแม่น้ำสาละวิน คือหัวเมืองเจียวทั้งห้า
และหัวเมืองกระเหรี่ยง 13 หัวเมือง เมืองเหล่านี้อยู่บริเวณพรมแดนระหว่างไทยกับพม่า
และมีไม้สักเป็นจำนวนมาก² ทางอังกฤษก็ต้องการได้ไว้ในครอบครองของตนแต่ยังหาข้ออ้างไม่ได้
เมื่อเกิดการค้าขายติดต่อกันระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับชาวไทยในเขตล้านนา และเกิดกรณี
พิพาทต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งส่วนมากเกี่ยวกับเรื่องการทำไม้สักออกจากนายไทยกับอังกฤษจึงได้ลงนาม

¹ก.จ.ช. ร.5 ต.5 1/47. มร.บาลเกรฟ เรียนเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษา
ธิบดี. 27 - 28 มิถุนายน ร.ศ. 114.

²วรรณสิทธิ์ บุณย์. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และเหมืองแร่. กรุงเทพฯ 2520. หน้า 395.

ในสัญญาเชียงใหม่ครั้งที่ 1 เมื่อ พ.ศ. 2416 โดยอังกฤษยอมรับว่าอาณาเขตของไทยจรดฝั่งตะวันตกของแม่น้ำสาละวิน¹ แต่ภายหลังการลงนามในสัญญาเชียงใหม่แล้ว อังกฤษได้เปลี่ยนนโยบายเกี่ยวกับดินแดนนี้ใหม่ เพราะว่าดินแดนนี้อุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้สัก ซึ่งเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญอย่างหนึ่งของอังกฤษ ดังนั้นอังกฤษจึงต้องการที่จะครอบครองดินแดนดังกล่าวเพื่อประโยชน์อันมหาศาลที่จะได้จากการค้าไม้สัก และเพื่อเป็นการควบคุมความสงบเรียบร้อยในดินแดนติดต่อกับอังกฤษถึงจะเป็นของไทยแต่ฝ่ายไทยก็ไม่สามารถคุ้มครองให้เกิดความสงบเรียบร้อยได้ ส่งผลให้อังกฤษได้รับความกระทบกระเทือนจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่เสมอ เนื่องจากบริเวณดังกล่าวอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ มาก ประกอบกับทางรัฐบาลกรุงเทพฯ ก็เพิ่งขยายอำนาจเข้าสู่ล้านนา จึงยังไม่มียุทธศาสตร์ที่จะจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นได้ เช่น กรณีกระเหรี่ยงคุมคามเมืองอื่น ๆ ในแถบแม่น้ำสาละวิน² หรือโจรผู้ร้ายลักข้างในบริเวณเชียงใหม่ตะวันตก พ่อค้าอังกฤษได้ฟ้องร้องมายังสถานทูตอังกฤษว่าขอให้ไทยช่วยปราบให้ด้วย³

ความไม่สงบดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของอังกฤษโดยเฉพาะที่เมืองมะละแหม่ง ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าในแถบลุ่มแม่น้ำสาละวิน และเป็นการค้าไม้สักที่ออกจากฝั่งไทย และพม่าไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ผลกระทบที่เกิดขึ้นก็คือการค้าลดลงกว่าปกติ ดังนั้นเพื่อเป็นการแก้ไขสถานการณ์ดังกล่าว อังกฤษจำเป็นต้องเข้ายึดครองดินแดน 13 หัวเมืองในการนี้อังกฤษไม่ยอมรับรองข้ออ้างของไทยที่อ้างว่า เจ้ากาวิละอดีตเจ้าผู้ครอง

¹ สุรัสวดี ประยูรเสถียร. การปฏิบัติการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. 2436 - 2476. 2523. หน้า 124.

² แหล่งเดิม.

³ ก.จ.ช. พระราชหัตถเลขาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ภาค 3 ตอนที่ 1 มณฑลพายัพและการปราบฮ่อ เจ้าฟ้าวิชิตราชมหาลงกรณ์หลวงดำรงราชานุภาพ. 11 พฤษภาคม ร.ศ. 126.

นครเชียงใหม่ได้ตกลงกับเจ้าเมืองยางแดงที่แบ่งเขตแดนกัน โดยยึดแม่น้ำสาละวินเป็นเส้นแบ่งเขตแดนและมี เขาควายที่ยึดถือไว้คนละซีกเป็นพยานหลักฐานในการแบ่งอาณาเขต¹

การแบ่งเขตแดนโดยไม่มีเอกสารหรือแผนที่กำกับนับเป็นจุดอ่อนของประเทศในแถบนี้ทุกประเทศ ซึ่งมหาอำนาจได้ใช้จุดอ่อนนี้เป็นข้อได้เปรียบในการกล่าวอ้างเพื่อยึดดินแดนที่ต้องการมิใช่เฉพาะกรณี 13 หัวเมืองเท่านั้น ซึ่งในที่สุดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมสละดินแดน 13 หัวเมืองให้อังกฤษไป โดยมีเมืองต่าง ๆ ดังนี้คือ

...เมืองแจะ เมืองใหม่ เมืองทา เมืองจวด เมืองหาง เมืองต่วน เมืองสาต เมืองยวม เมืองคูน เมืองควาน เมืองไฮ บ้านฮ่องลึก เมืองโก²

ผลกระทบทางเศรษฐกิจ

ที่เกิดขึ้นจากการค้าไม้สัก ได้แก่

การหลีกเลี่ยงภาษี

การเก็บภาษีในการซื้อขายไม้สัก เป็นหนทางที่ทำให้ รัฐบาลมีรายได้จากการประกอบการค้าไม้สัก ซึ่งรัฐบาลได้จัดตั้งด่านภาษีขึ้นที่ชยันนาท และได้ย้ายมาอยู่ที่ปากน้ำโพในเวลาต่อมา ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 แต่ในการจัดเก็บภาษีนั้น พบว่าพ่อค้าไม้สักได้หลีกเลี่ยงการเสียภาษีตามความเป็นจริง และมีการคิดสินบนเจ้าพนักงาน เพื่อมิให้ต้องเสียภาษีครบถ้วนตามจำนวนที่เป็นจริง ซึ่งทำให้รัฐบาลรายได้ไปปีหนึ่ง ๆ เป็นจำนวนมาก ดังปรากฏอยู่ในรายงาน

¹สุริยวดี ประยูรเสถียร. การปฏิบัติการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. 2436 - 2476. 2523. หน้า 124.

²เมืองดังกล่าวเป็นเมืองชายพระราชอาณาเขตระหว่างไทยกับพม่า อยู่ทางทิศตะวันตกของลำนาริมฝั่งแม่น้ำสาละวิน

ของมิสเตอร์เอช สะเลด ที่กราบบังคมทูลพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นดำรงราชานุภาพ เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2438¹ ว่าพวกพ่อค้ามักจะทำการวัดไม้สักของตนเสียก่อนว่าเท่าไร แล้วก็เอาสีเขียนไว้บนท่อนซุงบนแพว่า แพนี้มีไม้สักเป็นจำนวนเท่าไร พอถึงด่านชัชนาพ เจ้าหน้าที่ก็จะลงไปในเพชงสักท่งที่เป็นวัดไม้ในแพ แต่เพียง 3 - 4 ต้นเท่านั้น แล้วก็เก็บภาษีตามที่เจ้าของแพชงสักเขียนมาแล้วยอมรับว่าถูกต้อง² ซึ่งจำนวนของไม้ในแพจริง ๆ มีมากกว่าที่เจ้าของแพชงสักเขียนเอาไว้และอีกวิธีหนึ่งก็คือ เจ้าของไม้มักจะตัดไม้ให้เล็กหรือสั้นกว่าขนาดที่จะต้องเสียภาษีคือ ทำให้ไม้ไม่ถึงพิกัดอัตราภาษี วิธีการนี้ทำให้เจ้าของไม้ที่ล่องแพมาถึงด่านภาษีเสียภาษีน้อยกว่าความเป็นจริงมาก³ หรือหาไม้ที่ล่องมาจากหัวเมืองล้านนา พอจนถึงด่านเก็บภาษีที่ชัชนาพ และต่อมาย้ายมาที่ปากน้ำโพ เจ้าของไม้สักก็จะแปรรูปทำเป็นเรือ หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ แล้วจึงล่องผ่านด่าน ซึ่งก็ช่วยให้ประหยัดค่าภาษีที่จะต้องจ่ายให้รัฐ และบางครั้งเจ้าของไม้ก็จะขายไม้สักเสียก่อนที่จะถึงด่านเก็บภาษี ซึ่งเป็นวิธีการหลีกเลี่ยงการเสียภาษีที่ต้องจ่ายให้รัฐ

ปัญหาอีกประการหนึ่งนอกเหนือไปจากการทุจริตของพ่อค้าไม้สักแล้ว เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการจัดเก็บภาษี ก็รู้เห็นเป็นใจให้พ่อค้าไม้สักหลบเลี่ยงภาษี โยเอง กล่าวคือเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบไม่มีการตรวจตราให้ครบถ้วนถูกต้อง ประกอบกับ...เงินเดือนที่ได้รับก็น้อย ทำให้ต้องรับสินบนจากผู้ค้าไม้สัก ซึ่งทำให้เกิดปัญหา คือ เกิดนิสัยไม่ดี คือ "...ผัดผ่อนชักช้าต่าง ๆ เพื่อยับ้าง เย็นบ้าง ร้อนจัดบ้าง หนาวจัดบ้าง..." บางครั้งถึงกับเอาตราค้อนเหล็กสำหรับตีตราเก็บภาษีเงินค่าตอออกให้เขาเช่าเรียกค่าเช่าเดือนละ 900 รูเปี้ย ทำให้รัฐสูญเสียรายได้ที่ควรได้มาก⁴

¹มร.เอช.สะเลด. การป่าไม้ของประเทศไทยสยาม (สมัยก่อนตั้งกรมป่าไม้) ร.ศ. 114. (พ.ศ. 2439). หน้า 23.

²แหล่งเดิม. หน้า 44.

³สมบุรณ์ ศุภศิลป์. "นโยบายคุ้มครองป่าไม้สัก," ธรรมศาสตร์. 1 : 70 - 92; มิถุนายน - กันยายน 2518.

⁴แหล่งเดิม.

ปัญหาอาชญากรรม

หลักฐานจากเอกสารปรากฏว่าในปี พ.ศ. 2426 พระยาสุจริตรักษาได้รับเรื่องราวร้องทุกข์ จากนายร้อยไม้ ลูกค้าไม้ 76 คนว่า พวกพ่อค้าไม้มีขึ้นไปซื้อไม้ขอนแก่น เมืองลำปาง ตากพอเป็นพื้ แล้วก็คบคิดกับคนอังกฤษฝ่ายสยาม เป็นคนร้ายลักฉกทุบเผาทำลายดวงตราของเจ้าของไม้ที่ประจำต้นไม้ แล้วตีตราปลอมทับตราเจ้าของแทนของเจ้าของเดิม ซึ่งคนร้ายมีทั้งคนต่างชาติและคนไทย¹ ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นปัญหาที่นำไปสู่การทะเลาะวิวาทโต้เถียงกรรมสิทธิ์ไม้สักอันเป็นเหตุที่ทำให้เกิดการประทุษร้ายซึ่งกันและกันได้ นอกจากนี้ยังมีปัญหาการขโมย ไม้สักและขโมยช้างที่ใช้ในการค้า ไม้สัก

นับว่าเป็นปัญหาสำคัญมากที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะในช่วงของฤดูกาลล่อง ไม้อันเป็นปีที่มีปริมาณน้ำมาก พวกขโมยสามารถล่องแพซุงสักจากแม่น้ำไปยังสถานที่ลับตา หรือลบรอยประทับตราไม้ได้สะดวก² ในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีรับสั่งถึงเรื่องการขโมยไม้ว่า "...การเรื่องนี้ดูเหมือนเป็นเรื่องสำคัญมาก สมกับที่กงสุลอังกฤษรีไค³ ว่าเราไม่ได้ระวังในการค้าขายไม้ซุง... คงตกอยู่ในเรารักษาการไม่ดีเอง⁴

¹สมบุรณ์ ศุภศิลป์. "นโยบายคุ้มครองป่าไม้สัก," ธรรมศาสตร์, 1 : 70 - 92
มิถุนายน - กันยายน 2518.

²พรพธณ จงวัฒนา. กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเขื่อนขันธ์กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2401 - 2445), 2517.
หน้า 170.

³รีไค คือ Report หมายถึง รายงาน

⁴ก.จ.ช. ร.5 สารบัญญัตพิเศษ เล่ม 10 จ.ศ. 12454 (พ.ศ. 2426) เรื่อง 102
ผู้ร้ายผลิตไม้ในป่าเมืองตาก ที่ 315. คัดมาจากหนังสือราชการ ปิ่นมณเฑียรสถาน คักราช
1245. ร.ที่. 3011 เล่ม 9.

นอกจากการขโมยไม้สักแล้ว ช้างที่ใช้งานสำหรับลากไม้ในป่าก็จะถูกขโมยด้วยบ่อยที่สุด จนกลายเป็นเรื่องธรรมดาของพวกท้าวป่าไม้¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตที่ติดต่อกับเมืองงาย และ เชียงดาว แต่ทางเหนือของนครเชียงใหม่มีการขโมยช้างชุกชุมมาก พวกที่ขโมยนี้เป็นพวกฉานที่มา จากเมืองมอญแพน (MongPan) อยู่ทางตอนใต้ของรัฐฉาน เพราะรู้ได้จากร่องรอยเท้าช้าง ที่มุ่งไปยังเมืองมอญแพน² ในเรื่องนี้ กรมหลวงดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่า "...การที่จะจับ เรื่องผู้ร้ายลักช้าง จะต้องออกตรวจจับให้ผู้ร้ายกระจายให้กลัวเสียที ได้สั่งให้กรมตำรวจภูธรแบบ ตะวันตกคุมพลตำรวจออกตรวจจับทั่วไป³ บัญหาคังกล่าวสร้างความสนใจให้กับพ่อค้า ไม้สักอย่างมาก เพราะว่าเมื่อ ไม้สักหรือช้างถูกขโมยไปทำให้ขาดทุนและต้องเสียเงินซื้อช้างมาใช้อีก

ปัญหาการใช้สิทธิของเจ้านายในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว

ความเสื่อมโทรมของป่าไม้สัก เป็นผลมาจากความโลภของบรรดาเจ้านายผู้เป็นเจ้าของป่าทั้งหลายที่ต้องการกอบโกยความมั่งคั่งร่ำรวยจากป่าไม้สัก ในครอบครองของตน ทั้งนี้เพราะเป็นผลมาจากรายได้ที่ได้รับจากป่าไม้สัก ซึ่งแบ่งเป็นรายได้ทางตรงและทางอ้อม ดังนี้คือ

รายได้ทางตรง เป็นรายได้ที่ได้รับอย่างถูกต้องตามกฎหมายแบ่งออกเป็นรายได้ สำหรับเจ้าผู้ครองนคร เจ้าของป่า และเจ้าพนักงาน กล่าวคือ เจ้าผู้ครองนครจะได้รับค่า ธรรมเนียมต่าง ๆ เช่น ค่าธรรมเนียมในสัญญาอนุญาตจดทะเบียนตราประทับไม้ ค่าธรรมเนียม หนังสือสัญญาอนุญาตประจำตัวผู้รับเหมา หรือหัวหน้าคนงานผู้เข้าผูกขาด ค่าธรรมเนียมค่าต่อ⁴

¹วรรณขลิ้ง บุดดี. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้ และเหมืองแร่. 2520. หน้า 171.

²แหล่งเดิม.

³ก.จ.ช. ม.51 ค/15. แผนราชทัณฑ์ (ผู้ต้องหาและนักโทษ) ผู้ร้ายลักช้างของฝรั่ง ที่ท้าวป่าไม้. (31 กรกฎาคม - 5 สิงหาคม ร.ศ. 122)

⁴ค่าต่อไม้ (Stump Fee) คือเงินที่ผู้รับเข้าต้องเสียแก่เจ้าของป่า เก็บกันต้นละ 2 รูปี ต่อมาขึ้นเป็น 3 รูปี เพื่อรัฐบาลเข้าควบคุมป่าไม้สักได้ขึ้นราคาเป็น 10 รูปี และ 20 รูปี

รายได้ในฐานะเจ้าของป่า จะได้รับเงินที่เรียกว่าค่าก๊อก¹ เป็นเงินกินเปล่าในการเปิดป่าไม้สัก ให้เข้าทำไม้สักออกขาย และยังได้ส่วนแบ่งค่าต่อไม้ และค่ากานไม้อีกด้วย รายได้ในฐานะ พนักงานจะได้รับค่าตรวจวัดขนาดไม้เพื่อเก็บค่าต่อ ดังนั้นหากเจ้านายองค์ใดทรงเป็นทั้งเจ้าของ ป่าและพนักงานก็จะมีรายได้ถึงสองทาง²

รายได้พิเศษ รายได้ส่วนนี้เกิดจากมีผู้มาขอเช่าป่าไม้สักในเวลาเดียวกันหลายราย แต่ เนื่องจากป่าไม้สักมีจำนวนจำกัด จึงเกิดการแย่งกันกันว่าผู้ใดจะได้รับอนุญาตให้เข้าทำป่าไม้สัก ได้ โดยที่บุคคลเหล่านี้จะยอมเสียสินบนเป็นเงินทอง เพชร พลอย ม้า อานม้า³ ตามแต่เจ้าของ ป่าไม้สักเหล่านั้นจะเรียกร้อง และเมื่อได้รับอนุญาตให้เข้าทำป่าไม้สักแล้ว ก่อนที่เจ้าของป่า จะลงนามในสัญญาเป็นอันดับสุดท้าย ผู้รับเช่าต้องเสียเงินสินน้ำใจให้เจ้าของป่าอีกครั้งหนึ่ง เพื่อ ให้เจ้าของป่าลงนามในสัญญาการเช่านั้น มิฉะนั้นก็ต้องเสียเวลารอคอย ซึ่งแล้วแต่ว่าจะลงนามให้ ในวันใดก็ได้⁴ การตัดสินใจเช่นนี้เป็นการสมยอมทั้งสองฝ่าย คือ ผู้เช่าก็ยอมเสียเพื่อแลกกับสัญญา เช่าป่าไม้สัก ผู้รับก็ยินยอรับเพราะเป็นรายได้พิเศษของตน

ความเลื่อมไถรมของป่าไม้สักเกิดจากสาเหตุข้างต้น คือ การที่พ่อค้าไม้สักซึ่งเป็น ผู้รับเช่าทำป่าไม้สัก ต้องจ่ายเงินทองไปเป็นอันมากกว่าจะได้สัญญาเช่าป่าไม้สักมาได้ และ การทำป่าไม้สักก็เป็นกิจการที่ต้องใช้ทุนสูงมาก ฉะนั้นจึงเป็นธรรมดาที่เมื่อได้รับเช่าทำป่าไม้สัก ได้แล้ว ผู้เช่าย่อมกอบโกยผลประโยชน์กลับคืนให้มากที่สุด ตามวิสัยของพ่อค้าประกอบกับจุคออ่อน

¹กรมป่าไม้. ห้ามการทำไม้สัก. หน้า 9. (เอกสารอัดสำเนา).

²ก.จ.ช. ร.5 ม.16/9. มิสเตอร์สะเลดขึ้นไปตรวจป่าไม้ได้กลับถึงกรุงเทพฯ แล้ว และได้ทำรายงานตามความเห็นที่จะจัดการต่อไปมาเสนอด้วย. 6 กันยายน ร.ศ. 115 - 18 กันยายน ร.ศ. 115.

³แหล่งเดิม.

⁴ก.จ.ช. ร.5 ม/16.9. เรื่องเดิม.

ของสัญญาเช่าตามแบบเดิมที่เป็นเพียงสัญญาที่เขียนลงบนใบลาน¹ ไม่มีการกำหนดเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น เช่น การกำหนดจำนวนไม้และขนาดของไม้ที่ตัดฟันออกไม่มีการกำหนดไว้แต่ประการใด ตัวอย่างสัญญา เช่าป่าไม้สักระหว่างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่กับมณฑลจอมมองทอฮ้าย

"..ใจความว่า เราเป็นเจ้าแทนตัวพระเจ้าเชียงใหม่ อินทวิชยานนท์ พระเจ้าเชียงใหม่ ได้อนุญาตป่าไม้แม่ยวมให้มณฑลจอมมองทอฮ้ายเป็นผู้ที่พระศรีสองเมืองคนในบังคับอังกฤษเช่าตัดฟัน...²

จุดอ่อนของสัญญาเช่าแบบนี้ กลายเป็นหนทางให้ผู้รับเช่าพากันตัดฟันไม้สักออกขาย โดยไม่ต้องคำนึงถึงสภาพของป่าไม้สักแต่อย่างใด ดังปรากฏในรายงานการตรวจป่า เมื่อ พ.ศ. 2439 ว่า ป่าไม้สักของไทยเสื่อมโทรมลงมาจากการตัดฟันไม้ออกจากป่าได้โดยปราศจากหลักเกณฑ์ในการควบคุมที่ดีพอ กล่าวคือผู้รับสัมปทานเช่าทำสามารถตัดฟันไม้ออกจากป่าได้โดยไม่จำกัดปริมาณของไม้ และขนาดของไม้ ซึ่งการทำไม้ด้วยวิธีการเช่นนี้เป็นการทำลายป่าไม้สักโดยตรงเพราะว่า ไม้สักที่ถูกตัดออกจากป่ามีทั้ง ไม้สักขนาดใหญ่ และ ไม้สักขนาดเล็ก ทำให้ไม้สักในป่าหมดลงไปอย่างรวดเร็ว ไม่มีการทิ้งไม้ไว้เพื่อเป็นแม่ไม้เพื่อการสืบพันธุ์ต่อไป ซึ่งลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงขาดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในระยยะเวลาดังกล่าว

ผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดจากการค้าไม้สักที่ได้กล่าวมาแล้ว ประกอบกับพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในการที่รัฐบาลกลางได้ปกครองและบริหารงานส่วนภูมิภาคอย่างใกล้ชิด และความต้องการที่จะควบคุมรายได้ของแผ่นดิน เพื่อเพิ่มทุนรายได้แก่แผ่นดินและการที่ดินแดนล้านนามีทรัพยากรอย่างมหาศาลอยู่ติดกับเขตแดนพม่าซึ่งตกเป็นเมืองขึ้น

¹ก.จ.ช.ร.5 ม16/10. รายงานพระองค์เพ็ญเสด็จตรวจการป่าไม้. 1 พฤษภาคม ร.ศ. 122 - 5 พฤษภาคม ร.ศ. 112.

²ก.จ.ช. ม.16.1/6. สลับบอกกล่าวโทษเจ้าราชบุตรเรื่องป่าไม้เมืองยวม. กรกฎาคม ร.ศ. 104.

ของอังกฤษทำให้อังกฤษเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ในล้านนาโดยจัดตั้งบริษัททำป่าไม้สัก เพื่อนำไม้สักออกจากหน่วย และก่อให้เกิดปัญหาขึ้นอย่างต่อเนื่องอันส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของประเทศ จึงเป็นเหตุให้รัฐบาลต้องเข้าไปแก้ไขและควบคุมโดยวางมาตรการต่าง ๆ เพื่อให้การค้าไม้สักเกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย มีแบบแผนที่ดี ซึ่งจะเป็นการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดจากการค้าไม้สัก¹

การวางมาตรการในการค้าไม้สัก ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย

การค้าไม้สักในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้ นับว่ามีส่วนสำคัญที่ทราบดีให้กับประเทศอย่างมาก และเพื่อจัดระเบียบการค้าไม้สักให้รัดกุม อีกทั้งเป็นการแก้ปัญหาต่าง ๆ อันเนื่องมาจากการค้าไม้สัก รัฐบาลจึงเข้าไปควบคุมโดยใช้วิธีการต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. การออกประกาศและพระราชบัญญัติ

1.1 การออกประกาศพระราชนิติสำหรับเจ้าผู้ครองนครที่จะทำสัญญาซื้อขายกับชาวต่างประเทศ พ.ศ. 2416 กล่าวถึง การที่เจ้าผู้ครองจะทำสัญญากับชาวต่างประเทศในเรื่องต่าง ๆ จะต้องได้รับความยินยอมจากรัฐบาลที่กรุงเทพฯ เสียก่อน² ทั้งนี้เพื่อเป็นการป้องกันมิให้เกิดปัญหาการทำสัญญาให้เข้าป่าไม้สักซ้ำซ้อนกัน

1.2 พระราชบัญญัติว่าด้วยภาษีไม้ขนสัก และไม้กระยาเลย พ.ศ. 2417 เพื่อให้การจัดเก็บภาษีไม้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและถูกต้อง จึงได้มีการกำหนดอัตราภาษีตามพิกัด หรือขนาดของไม้³ ทั้งนี้เพื่อให้เก็บภาษีไม้สัก และไม้กระยาเลยมีระเบียบแบบแผนในอัตราที่เท่ากันทั่วประเทศ

¹ ไสลรัตน์ คลออารมณ. พัฒนาการของการทำป่าไม้สักในประเทศไทย พ.ศ. 2439-2503. 2528. หน้า 27.

² เทียม คมกฤส. การป่าไม้ในประเทศไทย. 2508. หน้า 47 - 48.

³ เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ . "ประกาศเรื่องการซื้อขายไม้ขนสัก จ.ศ. 126," ประชุมกฎหมายประจำศก. เล่ม 10 2478 หน้า 111 - 115.

1.3 ประกาศเรื่องการซื้อขายไม้ซุง พ.ศ. 2427 ประกาศนี้เพื่อให้ผู้ที่มิอาจซื้อไม้ซุงไม่ได้ทราบว่า หนังสือสัญญาซื้อขายไม้ซุงที่มีการประทับตราจากรัฐบาล เป็นหนังสือที่ไม่มีผลตามกฎหมาย ดังนั้นผู้ที่จะต้องทำสัญญากับเจ้าพนักงาน ภายใน 5 เดือน นับแต่วันออกประกาศ ถ้าพ้นกำหนดนี้แล้ว รัฐบาลจะให้ผู้มีหนังสือสัญญาที่ได้รับการประทับตราจากรัฐบาล แทน¹ ทั้งนี้ เพื่อควบคุมการทำสัญญามีให้เกิดปัญหาสัญญาสัมพันธ์กันขึ้นอีก

1.4 ประกาศตัดไม้ซุง พ.ศ. 2427 เป็นประกาศที่ห้ามมิให้ตัดฟันไม้ซุงในป่า เขตเมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และ น่าน เว้นแต่จะได้รับอนุญาตจากข้าหลวง ถ้าผู้ใดฝ่าฝืนทำการตัดฟัน เจ้าพนักงานสืบทราบพบว่า เป็นความจริงให้ริบไม้เป็นของหลวง แล้วให้ปรับไหม โดยให้ผู้ขึ้นชำระค่าตอบแทนแก่ผู้มาแจ้งความเป็นเงินต้นละ 10 รูปี ถ้าไม้เป็นอันตรายไปให้ปรับเป็นเงินต้นละ 50 รูปี สำหรับไม้ที่มีขนาดใหญ่กว่า 10 กวา ถ้าไม้เล็กกว่า 10 กวา ให้ปรับต้นละ 40 รูปี ส่วนไม้ที่มีลำต้นคงอให้ปรับเป็น 2 เท่า ของจำนวนที่กล่าวแล้ว ทั้งนี้ เพื่อป้องกันการลักลอบตัดฟันไม้ซุงออกจากป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต²

1.5 ประกาศหอรัษฎากรพิพัฒน์ เรื่องอัตราภาษีไม้ซุง พ.ศ. 2431 เพราะว่า ต่เดิมมาเจ้าภาษีขึ้นไปถึงด่านเก็บภาษีที่เมืองชัยนาท และ ไม่มีการกำหนดอัตราภาษีที่แน่นอน ได้มีผู้ขึ้นไปถึงโรงเลื่อยทำการเลื่อยไม้ซุงขายเหนือด่านภาษีแล้วลงมาขาย ดังนั้นเจ้าภาษีจึงเก็บได้บ้าง ไม่ได้บ้าง ต่อไปให้เจ้าภาษีขึ้นไปถึงด่านเก็บภาษีที่ด่านปากน้ำโพ นครสวรรค์แทน³ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการควบคุมการเก็บภาษีให้รัดกุมยิ่งขึ้น จึงมีการย้ายด่านภาษีให้อยู่ใกล้แหล่งผลิตไม้ซุงออกจำหน่ายมากที่สุด

1.6 ประกาศห้ามมิให้ล่องไม้ในเวลากลางคืน พ.ศ. 2431 เพราะว่ามีผู้ร้ายลักไม้ซุงของผู้อื่น และเกิดการวิวาทกันขึ้น ทางกรมจึงมีคำสั่งห้ามมิให้ล่องไม้ในเวลากลางคืน

¹ เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ. "ประกาศเรื่องการซื้อขายไม้ซุง พ.ศ. 126," ประชุมกฎหมายประจำศก. เล่ม 10 2478. หน้า 111 - 115.

² แหล่งเดิม. หน้า 160 - 161.

³ แหล่งเดิม. หน้า 185 - 187.

หากผู้ซื้อขึ้น และกองตระเวนจับได้ ตรวจพบว่าเป็นไม้ที่ขโมยมา ให้สอบสวนหาตัวผู้ร่วมมือในการโจรกรรมต่อไป แต่ถ้าพบว่าเป็นไม้ของผู้ขึ้นก็ให้ปรับไหมเป็นการลงโทษ¹ ประกาศฉบับนี้เพื่อเป็นการป้องกันการโจรกรรมอันเป็นบ่อเกิดของคดีฆาตกรรมอันเนื่องมาจากการขโมยไม้สักในเวลากลางคืน

1.7 ประกาศว่าด้วยไม้ซุงและไม้ท่อนที่ดวงตราลบเลือน พ.ศ. 2439 เพื่อเป็นการควบคุมรักษาผลประโยชน์ของพวกพ่อค้า ไม้ประกอบกับการรับเข้าทอนและซื้อขายไม้โดยสุจริต เพราะปรากฏว่าไม้ซุงและไม้ท่อนที่ตัดพ้นออกจากป่า และปล่อยลงมาตามแม่น้ำนั้น มักมีผู้ร้ายลักลอบหรือเอา ไม้ซุงเผารอยดวงตราเจ้าของเดิมที่ตีประจำไม้ให้ลบเลือน เพื่อจะได้ลักไปซื้อขาย โดยไม่ให้เจ้าของเดิมจำไม้ของตนได้² และหากพบว่าผู้ใดทำการเปลี่ยนแปลงถากถาง ลบหรือ แก่รอยดวงตราของหลวง ซึ่งได้ตีตราประจำต้นซุงไว้แล้ว มีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 1,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับและถ้าผู้ใดมีไม้ในลักษณะดังกล่าวต้องแจ้งให้เจ้าพนักงานป่าไม้ทราบ มิฉะนั้นจะมีความผิดโทษคือปรับไม่เกิน 100 บาท ส่วนผู้ที่มีไม้ที่มีรอยเปลี่ยนแปลงดวงตรา และไม่สามารถหาพยานหลักฐานที่น่าเชื่อถือได้ว่าเป็นไม้ของตน จะถูกปรับเป็นเงินไม่เกิน 500 บาท

เนื่องจากประกาศฉบับนี้ยังไม่รัดกุมพอเพราะ ไม้สักที่ซื้อขายกันในขณะนั้นมีราคาดี ทำให้พวกทุจริตหาตราฉ้อฉล แล้วนำไปลักลอบตีตราบนไม้สักที่ไม่ใช่ของตนเอง ซึ่งทำให้พ่อค้าไม้ที่สุจริตต้องขาดผลประโยชน์ และเกิดคดีความกันมากขึ้น

รัฐบาลจึงได้หาทางแก้ไขด้วยการออกพระราชบัญญัติอีก 2 ฉบับคือ

1. พระราชบัญญัติป้องกันลักลอบตีตราไม้ พ.ศ. 2441 ซึ่งห้ามมิให้ผู้ใดตีตราประจำท่อนไม้ซึ่งมิใช่ของตนโดยชอบธรรม เพื่อเป็นการป้องกันการลักขโมย ไม้สักขึ้นหนึ่ง

¹ เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ. "ประกาศเรื่องการซื้อขายไม้ซุงไม้สัก จ.ศ. 126," ประชุมประกาศก. เล่ม 10 2478. หน้า 185 - 187.

² เฉลิม ศิริวรรณ. นโยบายการป่าไม้และประวัติกกรรมป่าไม้ของประเทศไทย. 2497. หน้า 88.

2. พระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบซุกกลาไม้สักที่ยังไม่ได้เสียค่าตอบ และภาษี ทำให้เงินผลประโยชน์ของแผ่นดินตกต่ำไปหนึ่งเป็นจำนวนมาก แต่พระราชบัญญัตินี้มิได้ใช้บังคับถึงการซุกกลาไม้สักออกจากป่า ซึ่งมีสัญญาอนุญาตให้เข้าทำเป็นพิเศษ¹ ทั้งนี้โดยมีบทลงโทษว่าถ้าผู้ใดซุกกลาไม้ที่เจ้าพนักงานยังไม่ได้ตีตราประจำต้นออกจากเขตป่าไม้ แล้วจะถูกปรับตั้งแต่ไม่เกิน 50 บาท หรือถูกขังไม่เกิน 6 เดือน แต่ถ้าผู้ใดซุกกลาไม้นั้นออกไปนอกพระราชอาณาเขต จะถูกปรับตั้งแต่ไม่เกิน 100 บาท หรือจำคุกไม่เกิน 1 ปี²

นอกจากการออกพระราชบัญญัติและประกาศฉบับต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาค่าเช่าป่าช้าซ้อน การขโมยไม้ในป่าหรือการขโมยไม้ของผู้อื่น แล้วคดีราษฎรของชนลงไปแทน และการหาทางเก็บภาษีให้ได้เต็มเม็ดเต็มหน่วยแล้ว รัฐบาลยังแก้ปัญหาดังกล่าวโดยรัฐบาลไทยได้ลงนามในสัญญาเชียงใหม่ฉบับที่ 2 กับอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. 2426 ซึ่งมีข้อความเกี่ยวกับเรื่องสัญญาเช่าป่าไม้สักว่าห้ามคนในบังคับอังกฤษที่ไม่ได้รับหนังสืออนุญาตจากรัฐบาลกลางเข้าทำป่าไม้สักเป็นอันขาด และห้ามมิให้เจ้าของป่าทำสัญญาหลายฉบับกับผู้เช่าหลายรายในเวลาเดียวกัน ทารทำสัญญาฉบับนี้เพื่อให้รัฐบาลได้เข้าไปควบคุมการทำป่าไม้ และเป็นการดำเนินไปพร้อม ๆ กับการที่รัฐบาลได้ส่งข้าหลวงพิเศษขึ้นไปแก้ไขปัญหาค่าเช่าป่าช้า และการทำป่าไม้สักในล้านนาเมื่อ พ.ศ. 2427

¹เฉลิม ศิริวรรณ. นโยบายการป่าไม้และประวัติกกรรมป่าไม้ของประเทศไทย.

2497. หน้า 93 - 94.

²ประชุมกฎหมายประกาศ เล่มที่ 17 - 18 ร.ศ. 118 - 121. เรื่องพระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบซุกกลาไม้สักที่ยังมิได้เสียค่าตอบและภาษี พ.ศ. 2442 (ร.ศ. 118) หน้า 63 - 65.

2. รัฐบาลส่งข้าหลวงพิเศษขึ้นไปควบคุมและแก้ปัญหาป่าไม้และการปกครอง

เนื่องจากการทำป่าไม้เพื่อนำไม้ออกสู่ตลาดทั้งภายในและภายนอกประเทศ

ได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ อย่างมากมาย เพราะผลประโยชน์จากการทำธุรกิจการค้าไม้สักมีมากจึงทำให้เกิดการแย่งชิงผลประโยชน์ เป็นต้นว่า การแบ่งป่าไม้สักเข้าซ้อน คือ ป่าไม้สักป่าเดียว แต่มีผู้รับสัมปทานมากกว่า 1 ราย มีการคิดสินบนเจ้าของป่าไม้เพื่อจะได้มีสิทธิทำป่าแต่เดียว การแบ่งอาณาเขตของป่าไม้สักไม่แน่นอนทำให้เกิดการเข้าซ้อนกันไม่ทราบว่ป่าไม้สักของใครมีอาณาเขตแค่ไหนเพียงไร จึงทำให้เกิดปัญหาและในเรื่องเงินส่วนแบ่งค่าตอก็ไม่มีการกำหนดแน่นอน ขาดความเป็นระบบไม่มีระเบียบแต่อย่างใด ด้วยเหตุนี้ รัฐบาลจึงได้ส่งพระเจ้าอนงยาเธอกรมหมื่นพิชิตปรีชากร เสด็จขึ้นไปเป็นข้าหลวงพิเศษ เมื่อปี พ.ศ. 2426 - 2427¹ พระองค์ทรงดำเนินการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยการออกประกาศให้บรรดาผู้รับเช่าทำป่าไม้สักที่ทำสัญญาไว้กับเจ้าของป่าให้มาขึ้นบัญชีกับเจ้าพนักงานในเวลาที่กำหนด ถ้าผู้ใดขัดขืนไม่มาขึ้นบัญชีตามเวลาที่กำหนดไว้ สัญญาที่ได้ทำไว้นั้นรัฐบาลถือว่าเป็นโมฆะปรากฏว่ามีผู้มาขึ้นบัญชีตามประกาศฉบับนี้เป็นจำนวนมาก ซึ่งมีผลดีเพราะทำให้รัฐบาลได้ทราบจำนวนป่าไม้ที่แน่นอน ต่อจากนั้นก็ทรงแก้ปัญหาโดยการแบ่งขนาดและอาณาเขตของป่า กล่าวคือมีการกำหนดอาณาเขตของป่าว่า ป่าแห่งใดมีอาณาเขตถึงสี่ศอกบริเวณใด มีแนวธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ลำห้วยใด ซึ่งวิธีนี้ทำให้ปัญหาการแบ่งป่าสักเข้าซ้อนก็หมดไป และปัญหาอื่น ๆ อันเกิดจากความเข้าซ้อนของป่าก็ถูกแก้ไข ทั้งนี้เพราะอาณาเขตของป่าไม้สักมีความแน่นอน

การวางมาตรการอีกวิธีหนึ่งเกี่ยวกับการค้าไม้สัก คือ การลดอำนาจของเจ้าผู้ครองนครในการทำสัญญาเช่าป่าไม้สัก โดยที่แต่เดิมเจ้าผู้ครองนครมีอำนาจเต็มในการทำสัญญาอนุญาตให้เช่าป่าไม้สัก กล่าวคือ เมื่อผู้ครองนครได้ลงพระนามในสัญญาเช่าป่าเรียบร้อยแล้ว

¹สุรัสวดี ประยูรเสถียร. "กระบวนการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้าสู่ส่วนกลาง (พ.ศ. 2427 - 2476)," ศิลปวัฒนธรรม. 2(12) : 10 - 26; ตุลาคม 2528.

สัญญานั้นก็ถือว่าถูกต้องตามกฎหมาย แต่กรมหมื่นพิชิตปริชากร ทรงวางในสัญญาเช่าป่าเรียบร้อย แล้ว สัญญานั้นก็ถือว่าถูกต้องตามกฎหมาย แต่กรมหมื่นพิชิตปริชากร ทรงวางหลักเกณฑ์ใหม่ว่า สัญญาจะถูกต้องสมบูรณ์แบบตามกฎหมายได้ก็ต่อเมื่อข้าหลวงใหญ่ ซึ่งประจำอยู่ ณ เมืองเชียงใหม่ ลงนามประทับตราข้าหลวงเป็นสำคัญ ทั้งนี้ทรงออกประกาศให้ผู้เช่าป่าทุกรายให้มาทำสัญญากับ ข้าหลวงที่เมืองเชียงใหม่ เพื่อให้สัญญานั้นมีผลตามกฎหมาย ปรากฏว่าผู้รับเช่าป่าไม้สักต่างพากัน มาขอทำสัญญากับข้าหลวง เพื่อให้สัญญาของตนถูกต้องตามข้อบังคับของทางราชการ ซึ่งเท่ากับ อำนาจของเจ้าผู้ครองนคร ได้ลดลงกว่าเดิมจากการที่กรมหมื่นพิชิตปริชากรมีอำนาจเต็มใน การอนุญาตการเช่าป่าไม้สัก ซึ่งเท่ากับพระองค์เป็นเจ้าของป่าไม้สักเอง และหากว่ารัฐบาล ไม่ประทับตราให้สัญญาที่ทรงทำไว้ก็ไม่มีผลใช้ตามกฎหมายการปรับปรุงระเบียบแบบแผนด้าน ป่าไม้ที่ได้ทรงวางไว้ นั้น ผลให้มีการแก้ปัญหาป่าไม้อย่างจริงจังและยังทำให้การเก็บค่าตอบแทน สะดวกขึ้นกว่าเดิม กรมหมื่นพิชิตปริชากร ได้ดำเนินการปรับปรุงจัดวางรากฐานการปกครอง และการทำป่าไม้สักได้เพียงปีเศษเท่านั้น (พ.ศ. 2426 - 2427) ก็สำเร็จเป็นรูปแบบที่น่า พอใจ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่น พิชิตปริชากร เสด็จกลับ รุงเทพา เพื่อช่วยราชการด้านอื่นต่อไป²

3. การตั้งกรมป่าไม้

เป็นอีกวิธีการหนึ่งที่รัฐบาลได้พยายามในการที่จะดำเนินการแก้ปัญหาเกี่ยวกับ ป่าไม้สัก หรือการควบคุมการทำป่าไม้ ซึ่งรัฐบาลได้ดำเนินการต่อมา เมื่อปรากฏว่าการแก้ปัญหา ต่าง ๆ ยังไม่บรรลุผลสำเร็จ ทั้งนี้เนื่องจากการปฏิบัติงานผิดพลาดของข้าหลวงคนต่อ ๆ มา เช่น พระยาเพชรพิชัยข้าหลวง หัวหัวเมืองอาศัยอำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว และ

¹ ไสรัตน์ คลอารมย์. พัฒนาการของการทำป่าไม้สักในประเทศไทย พ.ศ. 2439 ถึงปี พ.ศ. 2503. 2528. หน้า 35.

² สุรัสวดี ประยูรเสถียร. "กระบวนการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาเข้าสู่ ส่วนกลาง (พ.ศ. 2427 - 2476)" ศิลปวัฒนธรรม. 2(12) : 10 - 26 ตุลาคม 2528. หน้า 15.

สร้างความแตกแยกในหมู่ข้าราชการไทยด้วยกัน ตลอดจนเอาอกเอาใจปกป้องเจ้านายฝ่ายเหนือ ซึ่งพฤติการณ์ดังกล่าว เรียกกันว่า "ประจบลาว"¹ กล่าวคือแทนที่จะรักษาอำนาจและผลประโยชน์ ของรัฐบาลกลาง กลับเป็นใจให้เจ้านครเชียงใหม่ล้มเลิกระเบียบแบบแผนต่าง ๆ โดยออกประกาศเรียกร้องให้ยกเลิกเสนา 6 ตำแหน่ง และขอเก็บข้าวขึ้นฉางหลวงและเก็บภาษีหลังคาเรือน² ซึ่งพระยาเพชรพิชัยก็ยินยอมทำตามความประสงค์นั้นโดยไม่รอขอพระบรมราชานุญาต จากกรุงเทพฯ หรือการปฏิบัติงานของพระยามหาเทพ ที่มุ่งแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง และก่อความบาดหมางขึ้นในระหว่างข้าหลวงด้วยกันเอง และพระยามหาเทพยังมีความขัดแย้ง กับพระองค์เจ้าโสภณพัฒนพิบูลฯ ในเรื่องที่ดินที่พระองค์เจ้าโสภณพัฒนพิบูลฯ ไม่พอพระทัยที่พระยา มหาเทพอาศัยอำนาจหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์ในการประมูลภาษี ซึ่งจะส่งผลเสียมาถึงพระองค์ ในฐานะผู้บังคับบัญชาได้ หรือการขัดแย้งระหว่างพระยาไกรโกษา ข้าหลวงที่ 1 กับเจ้าพระยา พลเทพ (พุ่ม ศรีไชยนต์) ข้าหลวงพิเศษในเรื่องที่พระยาไกรโกษาต้องการรักษาอำนาจของ รัฐบาลให้มั่นคงอย่างเคร่งครัดที่สุด แต่เจ้าพระยาพลเทพกลับไปเข้าข้างเจ้าผู้ครองนครเชียงใหม่ โดยร่วมมือกับพระเจ้าอินทวิชยานนท์ในการพยายามล้มเลิกแบบแผนบางอย่างของทางราชการ³

จากความล้มเหลวในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากผลประโยชน์ในเรื่องการท าป่าไม้สักเพื่อนำไม้สักออกจากหน้าผา ประกอบกับคำแนะนำของที่ปรึกษาด้านป่าไม้ที่รัฐบาลได้รับความ อนุเคราะห์จากพม่าให้ยืมตัวมาทำการสำรวจป่าไม้สักในเมืองไทย คือ มิสเตอร์ เอช.สะเลด ที่เสนอให้จัดตั้งกรมป่าไม้⁴ เพื่อเป็นหน่วยงานที่จะควบคุมในเรื่องการท าป่าไม้โดยตรง และเมื่อ

¹ก.จ.ช. ร.5 ม.58/59. พระอภิบาลประเพณีการทูลกรมหมื่นพิชิตรัตนากร
(25 มิถุนายน พ.ศ. 2431)

²ก.จ.ช. ร.5 ม.58/89. พระเจ้าอินทวิชยานนท์กราบทูลราชการเมืองเชียงใหม่
(11 กันยายน พ.ศ. 2431)

³สุรัสวดี ประยูรเสถียร. การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ พ.ศ. 2436 - 2476.
2523. หน้า 115.

⁴กรมป่าไม้จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 18 กันยายน พ.ศ. 2439.

ได้ตั้งกรมป่าไม้แล้ว รัฐบาลได้เจรจาขอโอนกรรมสิทธิ์ป่าไม้จากเจ้าผู้ครองนครล้านนาเป็นสมบัติของแผ่นดิน ซึ่งก็ประสบผลสำเร็จด้วยดี เพราะว่าในปี พ.ศ. 2443 บรรดาเจ้าผู้ครองนครล้านนาได้พร้อมใจกันยกอำนาจอนุญาตให้เข้าทำป่าไม้สักในเขตของตนถวายเป็นพระราชอำนาจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งหมด¹

นอกจากมาตรการในการค้าไม้สักที่กล่าวมาแล้ว รัฐบาลได้ดำเนินการส่งเสริมการค้าไม้สัก ด้วยวิธีดังต่อไปนี้ คือ

1. ปรับปรุงการติดต่อระหว่างหัวเมืองในล้านนากับกรุงเทพฯ ให้สะดวกและรวดเร็วขึ้นด้วยการรับสร้างสายโทรเลข ทั้งนี้ เพราะบรรดาหัวเมืองในล้านนาอุดมไปด้วยไม้สักอยู่ห่างไกลจากนครเชียงใหม่มาก การติดต่อต้องเสียเวลาในการเดินทางหลายวัน การสร้างสายโทรเลขจากนครเชียงใหม่ ไปยังดินแดนต่าง ๆ ที่อยู่ตามหัวเมืองเหล่านี้จะช่วยให้สามารถติดต่อกันได้อย่างรวดเร็ว ดังนั้นการสร้างสายโทรเลขจากกรุงเทพฯ ไปยังเชียงใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะจะช่วยให้การติดต่อในทางราชการสะดวกมากยิ่งขึ้น²

2. การเพิ่มตำรวจภูธรและจัดด่านตรวจใจผู้ร้ายให้แข็งแรงขึ้นกว่าเดิม³ ซึ่งเรื่องนี้ได้เริ่มจริงจังในปี พ.ศ. 2475 และต่อมาก็คือกองตำรวจป่าไม้

ด้วยผลประโยชน์อันมหาศาล และปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อันเนื่องมาจากการค้าไม้สัก ทำให้รัฐบาลตระหนักและมองเห็นความสำคัญของดินแดนล้านนาซึ่งมูลเหตุดังกล่าวนี้เป็นส่วนหนึ่งในการที่รัฐบาลกรุงเทพฯ มีความต้องการที่จะปกครองดินแดนล้านนาอย่างใกล้ชิด โดยรัฐบาลได้ทำการปฏิรูปการปกครองดินแดนประเทศราชล้านนาจนเป็นผลสำเร็จในพ.ศ. 2437 เพื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเปลี่ยนการปกครองเป็นแบบมณฑลเทศาภิบาล⁴

¹หมัยโถม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475. 2521. หน้า 19.

²แหล่งเดิม. หน้า 194.

³แหล่งเดิม. หน้า 195.

⁴สมเด็จพระยาตราพระราชานุญาตกับพระยาราชเสนา. เทศาภิบาล. หน้า 69 - 70.

จึงทำให้ดินแดนล้านนาได้กลายเป็นมณฑลหนึ่งมีชื่อว่ามณฑลลาวเฉียง หรือมณฑลพายัพ¹
ประกอบด้วย เมืองเชียงใหม่ ลำปาง ลำพูน แพร่ และน่าน² ได้มีข้าหลวงของเจ้าผู้ครอง
นครในล้านนาอยู่ที่เชียงใหม่ อำนาจการปกครองของเจ้าผู้ครองนครในล้านนาก็ค่อย ๆ
หมดไป และเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 คณะราษฎรให้ยุบเลิกระบบ
เทศาภิบาล และทดแทนเทศาภิบาลในปี พ.ศ. 2476 ทำให้หัวเมืองประเทศราชล้านนามี
ฐานะเป็นเพียงจังหวัดเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทย ต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้

¹สุรัสวดี ประยูรเสถียร. "กระบวนการรวมหัวเมืองประเทศราชล้านนาไทยเข้าสู่
ส่วนกลาง (พ.ศ. 2427 - 2476)," ศิลปวัฒนธรรม. 2(12) : 10 - 26; ตุลาคม
2528.

²สมเด็จพระยาคัณธาราชราชูปถัมภ์พระยาราชเสนา. เทศาภิบาล.
หน้า 69 - 70.

บทสรุป

การค้าไม้สักเป็นกิจกรรมที่ต้องเนื่องจากการทำป่าไม้ในดินแดนล้านนา หรือภาคเหนือของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นแหล่งที่มีไม้สักอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์มาเป็นเวลานานแล้ว และเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของดินแดนล้านนา เพราะ ไม้สักเป็นสินค้าที่หารายได้ให้กับเจ้าเมืองและเจ้าผู้ครองนครอย่างมาก เช่น รายได้จากค่าต่อ ค่าธรรมเนียมในการอนุญาตให้เข้าสัมปทานป่าไม้สักเพื่อตัดฟันไม้สักออกจากหนาย ขี้ขายกันต่อไป

ไม้สักมีความสำคัญในเชิงการค้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น ซึ่งการค้าไม้สักในช่วงสมัยดังกล่าวนี้ ผู้ทำการค้าส่วนมากได้แก่ คนพื้นเมือง ล้านนา ชาวจีน ชาวพม่า รวมทั้งยุโรปที่เข้ามาติดต่อค้าขายกับไทยตั้งแต่สมัยอยุธยาก็ได้ซื้อ ไม้สักจากพระคลังสินค้ามาใส่เรือสำเภาไปขายยังต่างประเทศแต่การค้าไม้สักในประเทศสมัยนี้ไม่เด่นชัดนัก เพราะมีการซื้อขายกันไม่มาก และยังไม่มีการลงทุนเพื่อประกอบกิจการค้าไม้สักกันอย่างจริงจังเพราะ ไม้สักที่ซื้อขายกันส่วนใหญ่ถูกนำไปเพื่อประกอบเป็นเครื่องใช้ เช่นสร้าง บ้านเรือน ภาชนะ ต่าง ๆ และต่อเรือ ซึ่งการค้าขายจึงอยู่ในขอบเขตจำกัดดังนั้นการค้าในช่วงนี้จึงเป็นการค้าโดยรัฐ

ในสมัยกรุงธนบุรี ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลา 15 ปี ในสมัยนี้ และเป็นระยะเวลาที่ต้องกอบกู้เอกราช และยังทำสงครามกับพม่าเกือบทั้งสมัย แต่สมัยนี้เน้นนโยบายส่งเสริมในการต่อเรือ มีการสร้างกองทัพเรือ จึงทำให้ไม้สักถูกนำมาใช้ในการต่อเรืออย่างมาก อีกทั้งเป็นช่วงที่ได้มีชาวจีนเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานตามริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา และได้ดำเนินการต่อเรือขึ้น โดยได้ไปซื้อ ไม้สักในดินแดนล้านนา แล้วนำล่องลงมาตามแม่น้ำสายต่าง ๆ เช่น ปิง วัง ยม น่าน และเจ้าพระยา มาถึงกรุงเทพฯ ในสมัยกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ตอนต้น นับเป็นสมัยที่กิจการต่อเรือเจริญรุ่งเรืองอย่างมาก และไม้ที่นำมาใช้ในการต่อเรือก็คือ ไม้สัก ซึ่งในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนับเป็นระยะเวลาที่ไม้สักถูกซื้อขายเพื่อใช้ในการต่อเรืออย่างมาก ถึงกับขาดแคลนในยามจำเป็น เช่น ซ่อมแซมวัดวาต่าง ๆ จนต้องออกประกาศห้ามมิให้ต่อเรือโดยไม่ได้รับอนุญาตโดยเด็ดขาด ซึ่งในขณะเดียวกันก็ได้มีการส่งส่วยเป็น ไม้สักจากหัวเมือง

เหนือแทนทองคำ จึงนับว่าไม้สักเป็นสิ่งที่มีความสำคัญถึงกับใช้แทนทองคำได้และการส่งส่วย
เป็นไม้สักแทนทองคำนี้ นอกจากจะนำมาใช้ปรับปรุงซ่อมแซมวัดวาอารามที่ชำรุดทรุดโทรม
ยังได้นำไม้สักออกจำหน่ายอีกด้วย แต่ก็ยังเป็นเพียงนำไม้สักจากที่ได้รับเป็นส่วยมาขายต่อเท่านั้น
ยัง ไม่มีการดำเนินการค้าขายอย่างเป็นระบบ และมีการลงทุนประกอบการแต่อย่างใด
ตลอดสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

การค้าไม้สักได้เริ่มอย่างจริงจังเมื่ออังกฤษได้ปกครองพม่าทั้งประเทศ และได้ดำเนิน
กิจการทำป่าไม้สักในประเทศพม่า จนกระทั่งป่าไม้สักของประเทศพม่าลดน้อยลง ชาวอังกฤษ
จึงได้เดินทางเข้ามาเปิดบริษัททำป่าไม้สักขึ้นในดินแดนล้านนา โดยมีจุดประสงค์สำคัญ คือการตัดไม้
ออกขายในการนี้บริษัทอังกฤษได้นำเอาคนในบังคับของตนเข้ามาเป็นลูกจ้างแรงงานในการดำเนิน
กิจการค้าไม้สักของบริษัทด้วย ซึ่งได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและ
วัฒนธรรมปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาสืบเนื่องมาจากกิจการค้าไม้สักที่เกิดขึ้นในล้านนา อันส่งผลต่อ
ความมั่นคงของชาติ ทั้งนี้เพราะขณะนั้นไม้สักเป็นกรรมสิทธิ์ของบรรดาเจ้าเมืองต่าง ๆ ในล้านนา
ถึงแม้ว่าล้านนาจะเป็นประเทศราชของไทยแล้วก็ตาม แต่อำนาจในการปกครองภายในล้านนา
ก็ยังเป็นอำนาจของเจ้าเมืองต่าง ๆ ในล้านนาอยู่นั่นเอง ซึ่งผลกระทบอันเนื่องมาจากผล
ประโยชน์ในการค้าไม้สักได้ทำให้รัฐบาลที่กรุงเทพฯ ตระหนักถึงภัยอันตรายของมหาอำนาจ
ตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษ ซึ่งประเทศพม่าเป็นตัวอย่างอันดีที่สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของบริษัท
อังกฤษที่เข้ามาดำเนินกิจการค้าไม้ในล้านนา ดังนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึง
ทรงดำเนินนโยบายที่จะแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในล้านนา โดยส่งข้าหลวง ซึ่งเป็นเชื้อพระวงศ์ และ
เป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ขึ้นไปคอยให้คำปรึกษาแนะนำแก่เจ้าเมือง เจ้าผู้ครองนครโดยให้ประจำ
อยู่ที่ล้านนา ทั้งนี้ก็ได้ทำให้ปัญหาที่เกิดขึ้นลดน้อยลง ไปได้มาก และในขณะเดียวกัน
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงทำการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองล้านนาควบคู่ไปด้วย
จนทำให้ล้านนากลายเป็นดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศไทย

อนึ่งการค้าไม้สักมีลักษณะคือเป็นการค้าภายในประเทศ ซึ่งเป็นการค้าที่นำเอาไม้สัก
ที่ซื้อขายกันไปทำสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ และการค้ากับต่างประเทศ ซึ่งมีพ่อค้าต่างชาติเข้ามา
ตั้งบริษัทดำเนินการซื้อไม้สักในประเทศแล้วบรรทุกเรือสำเภา และเรือกลไฟส่งไปจำหน่ายยัง
ประเทศต่าง ๆ ในรูปของไม้สักแปรรูป หรือไม้ซุงสัก ซึ่งในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ

พระเจ้าจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับว่ารุ่งเรืองมาก ถึงกับได้มีการจัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นมารับผิดชอบเรื่องนี้โดยตรง แต่ทว่าการค้าไม้สักส่วนมากจะตกอยู่ในมือของพ่อค้าต่างชาติ โดยเฉพาะชาวอังกฤษ ที่ดำเนินการค้าไม้สักแบบครบวงจรกล่าวว่คือ เริ่มต้นตั้งแต่ขอสัมปทานป่าไม้สัก ทำการตัดฟันขนส่ง แปรรูป ออกสู่ตลาด และควบคุมกลไกการตลาดไว้ทั้งหมดซึ่งรัฐบาลมีรายได้จากไม้สักในรูปของภาษีที่เก็บตามด่านที่ไม้สักล่องลงมาตามน้ำมายังกรุงเทพฯ รวมทั้งค่าธรรมเนียมอื่น ๆ เช่น ค่าสัมปทานป่าไม้ เป็นต้น และรัฐบาลก็ได้นำเงินรายได้เหล่านี้มาใช้จ่ายในการปรับปรุงเพื่อพัฒนาประเทศให้ทันสมัย

อย่างไรก็ตาม การค้าไม้สักจะทำให้กับประเทศอย่างมากแต่ผลที่ติดตามมาก็คือ ทำให้ป่าไม้เสื่อมโทรม อันเป็นผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมที่มีผลมาถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาป่าไม้ถูกทำลาย การลักลอบค้าไม้โดยผิดกฎหมาย เหล่านี้เป็นต้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

หลักฐานชั้นต้น

เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/16 กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง เจ้านครเมืองน่าน
เมืองแพร่ ได้ตกลงถวายป่าไม้. 17 มิถุนายน ร.ศ. 118.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/8. กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 14 มีนาคม ร.ศ. 113.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/9 เรื่องมิสเตอร์สะเลดขึ้นไปตรวจป่าไม้และได้ทำ
รายงานตามความเห็นที่จะจัดการป่าไม้ต่อไป. 26 มิถุนายน ร.ศ. 115.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/10 รายงานพระองค์เพี้ยเสด็จตรวจการป่าไม้.
1 พฤษภาคม ร.ศ. 112.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/11 รายงานตรวจการป่าไม้ตอนที่ 2 ตรวจป่าไม้
แดนพม่าฝ่ายอังกฤษ ของเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. 4 พฤศจิกายน ร.ศ. 112.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.1/18 พระบรมราชานุญาตออกพระราชบัญญัติป้องกัน
การลักลอบขี้กลากไม้ขนสักในป่า. ร.ศ. 118.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.1/9 รายงานป่าไม้พระยาศรีสหเทพ. 3 กุมภาพันธ์
ร.ศ. 119.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.1/10 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องมิสเตอร์เคอบันแทนอุบทองคฤชเตือน
ความตกลงเรื่องสัญญาป่าไม้สหราชอาณาจักร. 6 มกราคม ร.ศ. 113.

..... เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16/16 คำแนะนำของมิสเตอร์คาร์แนกในเรื่องการจัดการ
ป่าไม้ที่เกี่ยวกับบริษัทอมเบย์เบอร์มา. ร.ศ. 117.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.1/18. กรมหลวงดำรงราชานุภาพ
กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ขอพระบรมราชานุญาต
ออกประกาศพระราชบัญญัติป้องกันการลักลอบไม้ซุงในป่า. 27 มิถุนายน ร.ศ.
118.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.1/19. พระยาศรีเทพกราบทูลกรมหลวง
ดำรงราชานุภาพ เรื่อง รายงานการป่าไม้. 3 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 119.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/4 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง คำตอบโต้แขวงเมืองเชียงใหม่.
28 สิงหาคม ร.ศ. 115.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/5 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง ฟังยอมเบย์เบอร์มา.
23 กันยายน ร.ศ. 120.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/21 กรมหลวงดำรงราชานุภาพกราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง บริษัทอร์เนียวทากาป่าไม้,
21 สิงหาคม ร.ศ. 114.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.2/77 กรมหลวงราชานุภาพกราบทูลกรมขุน
สมเด็จอมรพันธ์ ราชเลขานุการ เรื่อง บัญชีป่าไม้ที่ได้รับเข้าท้าวคนต่าง ๆ.
21 มีนาคม ร.ศ. 121.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.3/1 สัญญาบริษัทอมเบย์เบอร์มา และบริษัท
อร์เนียว จะเสียค่าตอบแทนให้แก่อธิบดีไทย. 24 มิถุนายน ร.ศ. 115.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.3/4 กรมหลวงดำรงราชานุภาพ กราบบังคมทูล
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. 28 สิงหาคม ร.ศ. 115.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.16.3/5 สำเนาพระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึง พระเจ้านครเชียงใหม่ เรื่อง ขันแจ้งวิธีจัดการป่าไม้.
9 เมษายน ร.ศ. 116.

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.40/5 สารตราเจ้าพระยาจักรีถึงพระยาไกรโกษา. 27 ตุลาคม พ.ศ. 2435.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/31 รายงานการตรวจราชการภาคเหนือ.
(แม่ฮ่องสอน)

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/33. สำเนาใบบอกลับพระยาศรีสทเทถ ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ. 2 เมษายน ร.ศ. 119.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/44 รายงานการประชุมเจ้าผู้ครองนครมณฑลพายัพ.
10 พฤษภาคม ร.ศ. 120.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/88 รายงานพระเจ้าน้อยยาเฮอกรมหมื่นพิชิตรักษาการเสด็จขึ้นไปจัดราชการเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง. พฤษภาคม ร.ศ. 103.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/115 สำเนาโทรเลขพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ถึง กรมหลวงดำรงราชานุภาพ. 12 สิงหาคม ร.ศ. 122.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/129 โปรเวตเรื่องหม่า งิ้วว ลาว จีน จะคิดประทุษร้ายต่อเมืองนครเชียงใหม่. 31 สิงหาคม ร.ศ. 116 - พฤศจิกายน ร.ศ. 119.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/158 พระยาสุนทรรักษข้าหลวงประจำเมืองน่านกราบทูล กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เรื่อง รายงานการปกครองเมืองน่าน.
2 มิถุนายน ร.ศ. 115.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.58/191. หนังสือสัญญาที่พระเจ้าเชียงใหม่จะรักษากันเมือง. ร.ศ. 119.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ม.62/1 พระราชหัตถเลขาไปยังที่ประชุมกระทรวงมหาดไทย. 26 มิถุนายน ร.ศ. 120.

_____. เอกสารรัชกาลที่ 5 ค.40/3 รายงานหลวงประชาคดียกิจกราบทูลเรื่องเมืองจวดเมืองทา เมืองหาง เมืองค่วน เมืองสาต ภูมิประเทศแลสินค้า.

หนังสือและเอกสาร

- เกษตร, กระทรวง. ประวัติกรมป่าไม้ในรอบ 72 ปี. พิมพ์เพื่อเป็นอนุสรณ์ในงานพระราช
เพลิงศพ พระยาครุพันธ์พิทักษ์ ณ เมรุวัดธาตุทอง 30 ธันวาคม 2511.
- จารี สัจขลย์. "ประกาศการรักษาป่าไม้รัตนโกสินทร์ศก 116," วนสาร. 23(4) :
287 - 289 ; 2508.
- เฉลิม ศิริวรรณ. นโยบายป่าไม้และวิวัฒนาการป่าไม้ของประเทศไทย. พระนคร : สำนักงาน
ส่งเสริมอาชีพ และทางก้าวหน้า , 2597.
- จำ แก้วมณี. "การจัดรูปบริหารราชการป่าไม้ต้นรัชกาลที่ 6. วนสาร. 23(1) :
40 - 42 ; ตุลาคม 2528.
- เทียม คมกฤส. การป่าไม้ในประเทศไทย. พระนคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
2528.
- ทวีวงศ์ ศรีบุรี และสุกัญญา กิริติบำรุงพงศ์. "กฎหมายควบคุมและดูแลป่าไม้สมัย
รัชกาลที่ 5," สภาวะแวดล้อม. 3,3 มิถุนายน - กรกฎาคม 2527.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา. ไทยรบพม่า. พระนคร : คลังวิทยา, 2505.
- _____. เทศาภิบาล. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพระยาอรรณวกวี (สงวน ศตะรัต -
อรรณระวีสุนทร) 5 ตุลาคม 2503.
- แกมสุข นุ่มนนท์. "อิทธิพลทางการเมืองและเศรษฐกิจของอังกฤษในเชียงใหม่," รายงาน
การสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดี. (ครั้งที่ 1 ล้านนาไทย). เชียงใหม่, 2511.
- ศิรณ ใจวัชรินธุ์. บรรณาธิการ. เศรษฐกิจไทย : การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา.
กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์, 2525.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. วัฒนธรรมกระฎุมพีกับวรรณกรรมต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525.

- เพ็ญศรี ตึก. การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย (ตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงสิ้นสมัยจอมพล ป. พิบูลย์สงคราม). กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์, 2527.
- ประชุม อัมพนนท์. เที่ยวไปในอดีตเมืองเจ็ยวปลันเมืองแพร่และเมืองนครลำปาง. กรุงเทพฯ : มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2527.
- วิชชุ ไชลิตกุล. "การทำป่าไม้สักเมืองแพร่ พ.ศ. 2388 - 2475 ตัวอย่างของเศรษฐกิจผูกขาดในช่วงการปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่," มนุษยศาสตร์. 20(2) : มกราคม - มิถุนายน 2526.
- วิจิตรมาตรา, ขุน. ประวัติศาสตร์การค้าไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บัณฑิตการพิมพ์, 2516.
- ธกร ศิริภานนท์ และเพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์. "สักไม้เศรษฐกิจโตเร็วระดับพาร์มขนาดเล็ก," เรื่องไม้สัก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527.
- สมบูรณ์ สุขศิลป์. "นโยบายคุ้มครองไม้สัก," ธรรมศาสตร์. 1 : 70 - 92 ; มิถุนายน - กันยายน 2518.
- สถิ ไชยเพชร บรรณาธิการ. ประวัติและผลงานของกรมป่าไม้ครบรอบ 84 ปี พ.ศ. 2439 - 2535. กรุงเทพฯ : วารุณีการพิมพ์, 2523.
- เสถียร ลายลักษณ์ และคนอื่น ๆ. "ประกาศเรื่องการซื้อขายไม้ขนสัก จ.ศ. 126," ประชุมกฎหมายประจำศก. เล่ม 10 กรุงเทพฯ : เติลเมล์, 2478.
- สุธี พาณูสงคราม. "การแปรรูปไม้," วนสาร. 15(4) : 267 - 270 ; ตุลาคม 2500.
- สัมพันธ์ บานะตึก. ไม้เมืองไทย. พระนคร : กรมป่าไม้, 2509.
- สะเลด เอช. การป่าไม้ของประเทศสยาม สมัยก่อนตั้งกรมป่าไม้ ร.ศ. 114. (2439). กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้, ม.ป.ป.
- อานวย คอวนิช. "ปัญหาและแนวทางการใช้ประโยชน์ไม้สัก," สักทอง. 13(3) : 1 - 12 ; กรกฎาคม - กันยายน 2531.

วิทยานิพนธ์

- เกื้อกูล ยืนยงอนันต์. การพัฒนาการคมนาคมทางบกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520. อัดสำเนา.
- ชัยโณม สุนทรสวัสดิ์. การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับกิจการป่าไม้ทางภาคเหนือของไทย นับแต่ พ.ศ. 2439 ถึง พ.ศ. 2475. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
- ชวลีย์ ฌ กลาง. การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างความสัมพันธ์ของหัวเมืองประเทศราชฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้กับรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521. อัดสำเนา.
- นคร พันธุ์รงค์. การเจรจาและข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดนลานนาไทยและพม่า สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระยะเวลา พ.ศ. 2428 - 2438. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516. อัดสำเนา.
- พรพรรณ จงวัฒนา. กรณีพิพาทระหว่างเจ้านครเชียงใหม่กับคนในบังคับอังกฤษอันเป็นเหตุให้รัฐบาลสยามจัดการปกครองมณฑลพายัพ. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517. อัดสำเนา.
- พร้อมพงศ์ ฌ เชียงใหม่. การปฏิรูปการปกครองหัวเมืองลาวเจียงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนเป็นมณฑลพายัพ. (พ.ศ. 2427 - 2436). ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2522. อัดสำเนา.
- วรรณชลิย์ บุญมี. ความสัมพันธ์กับอังกฤษในบางลักษณะในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : การป่าไม้และการเหมืองแร่. ปรินซ์นิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519. อัดสำเนา.

- วิไล สุธศิริกุล. เชียงใหม่ก่อน "เทศบาล" พ.ศ. 2489 - 2442 : การศึกษา
โครงสร้างอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ. วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527. อัดสำเนา.
- ไศลรัตน์. คลออาร์มย์. พัฒนาการของการทำป่าไม้สักในประเทศไทย พ.ศ. 2493 - 2503.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2528. อัดสำเนา.
- สุรัสวดี ประยูรเสถียร. การปฏิรูปการปกครองมณฑลพายัพ (พ.ศ. 2436 - 2476).
ปริญญาโท กศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร,
2521. อัดสำเนา.
- สอองศรี เผือกใจแก้ว. การค้าไม้แปรรูปในตลาดกรุงเทพฯ. วิทยานิพนธ์ ศส.บ.
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2504 - 2505. อัดสำเนา.
- สมเกียรติ เหมนิธิ. อุตสาหกรรมไม้สักในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ ศส.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2501. อัดสำเนา.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- British Consular Reprot, The Diplomatic and Consular on Trade and
Finance from Her Majesty's Consular in Siam. 188.
- _____. The Diplomatic and Consular on Trade and Finance form
Her Majesty's Consular in Siam. 1893.
- _____. The Diplomatic and Consular on Trade and Finance from Her
Majesty' s Consular in Siam 1896.
- _____. The Diplomatic and Consular on Trade and Finance form Her
Majesty's Consular in Siam 1897.
- _____. The Diplomatic and Consular on Trade and Finance from Her
Majesty's Consular in Siam 1898.
- Ingram, James C. Economic Change in Thailand Since 1890.
 (Stanford University Press, 11971.)
- Pointon, AC. The Bombay Burma Trading Corperation. Ltd. 1863 -
1963. (Southampton : The Mellbrook Press. 1964.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

ฉบับภาษาไทย

สนธิสัญญาระหว่างรัฐบาลสยาม กับ รัฐบาลอินเดีย
 เพื่อส่งเสริมการค้าต่อทางพาณิชย์ ระหว่างพม่าของอังกฤษ
 กับอาณาเขตของเมืองเชียงใหม่ ลำปาง และลำพูน (สัญญาเชียงใหม่)
 ลงนาม ณ เมืองกัลกัตตา เมื่อวันที่ 14 มกราคม ค.ศ. 1874¹

ด้วยพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยมหาเมฆกุบรูศยรัตนราช
 รวิวงษรุตพงษ์บริพัตร วรขัตติราชนิโครดม จาตุรัตนบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิก
 มหาราชาธิบดีราช บรมนารถบพิตร พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นพระเจ้าแผ่นดินใหญ่ในรัชกาลที่ห้า
 ในพระบรมราชวงศ์ซึ่งได้ดำรงรัตนราชโกสินทร์สยามราชธานีอันประดิษฐาน ณ กรุงเทพมหานครมรดนโกสินทร์
 มหิทรราชูปถัมภ์พระเจ้ากรุงสยาม มีพระราชประสงค์จะดำรงรักษาทางพระราชไมตรีให้วัฒนา
 ถาวรยิ่งขึ้นไป ด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นของฝ่ายไทย และเขตแดน
 ซึ่งเป็นกอลอนนีเมืองขึ้นฝ่ายอังกฤษติดต่อกันกับเมืองเชียงใหม่ ลูกค้าไปมาค้าขาย เกิดใจผู้ร้ายแล
 เหตุต่าง ๆ จะต้องจัดการระงับใจผู้ร้ายให้ลูกค้าทั้งสองฝ่ายไปมาค้าขายโดยสะดวก
 ท่านเสนาบดีกรุงสยามแลคอเวอนแมนต์ฝ่ายอินเดียเห็นพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจึง
 โปรดตั้งให้พระยาเจียรนัยราชไมตรี เป็นผู้ใหญได้บังคับการสิทธิขาดในศาลต่างประเทศเป็นนิติศ
 เปไปเตนติเอรียที่หนึ่งพระยาสมุทรบุรารักษ์ผู้ได้บังคับการเมืองสมุทรปราการเป็นนิติศ
 เปลนิเลนิไปเตนติเอรียที่สอง พระมหามนตรีศรีธรรมาธิราช สมุทเจ้ากรมพระตำรวจในขวาเป็น
 ที่ปรึกษาฝ่ายหนึ่ง กับพลวงสยามานุเคราะห์กุลเมืองราชบุรียฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายท่านแรตฮอนเนอ
 เรเปเลทอมมาศศยอศ แบริงบารอนนอตบุรุษที่สเตรตทอนเป็นบารอนเนต แลเป็นบารอนเนต แลเป็น
 ที่ปรึกษาของสมเด็จพระนาง เป็นเจ้าแผ่นดินเกรตบริเตนแลอาयरแลนด์ แลเป็นแครนมาศต่อ
 เครื่องอัครียศชื่อเสดาร์อินเดียอย่างที่สุด แลเป็นไวสรอยคอ

¹ กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงการต่างประเทศ. "สนธิสัญญาและความตกลง
 ทวิภาคี ระหว่างประเทศไทย กับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ," หนังสือชุด
ประมวลสนธิสัญญาเล่ม 2 พ.ศ. 2431 - 2462. หน้า 31 - 36. ม.ป.ป.

เดอเบลนิโปเตนต์เอเรียที่หนึ่ง พระยาสมุทรบุรารักษ์ผู้ได้บังคับการเมืองสมุทรปราการเป็นนิศเดอเบลนิโปเตนต์เอเรียที่สอง พระมหามนตรีศรีอริยราช สมุหเจ้ากรมพระตำรวจในขวาเป็นที่ปรึกษาคนหนึ่ง กับหลวงสยามานุเคราะห์ที่กรุงสุโขทัยเมืองราชบุรีคนหนึ่ง ฝ่ายท่านเรตฮอนเนอเรเบลทอมมาศยอศ แบริงบารอนนอตบรูกที่สเตรตตอนเบเนบารอนเนต แลเป็นที่ปรึกษาของสมเด็จพระนาง เป็นเจ้าแผ่นดินเกรตบริเตนแลเอายริแลนด์ แลเป็นเครนตมาศเดอเครื่องอิสริยยศชื่อสตาเรียนเดียวอย่างที่สุด แลเป็นไวสรอยคอเวอนเนอเยเนรอลอินเดียอยู่ในที่ประชุม จึงได้ตั้งท่านชาเลอัมเพอสตอนเอคจิซอนกองแปเนียน ซึ่งได้รับเครื่องอิสริยยศอย่างสูง ชื่อสตาเรียนเดียเป็นเบลนิโปเตนต์เอเรีย แลผู้ซึ่งมีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ปรึกษาเพนถูกต้องตกลงกับตามสัญญาซึ่งจะกล่าวนี้

ข้อ 1 ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้าเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวนแลให้มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสะระวีลที่เปนครแดนเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นของฝ่ายสยามแล้วให้มีโปลิตังอยู่พอสมควร จะได้รับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่น ๆ ที่เป็นสำคัญ

ข้อ 2 ว่า ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นโจรผู้ร้ายในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนหนีข้ามไปในเขตรแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษ แลโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแข็งแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเป็นคนในบังคับสยาม ต้องส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ ถ้าเป็นคนในบังคับอังกฤษให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ ณ เขตรแดนของสะลินชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดเป็นผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษหนีเข้าไปในเขตรแดนเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิศจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแข็งแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเป็นคนในบังคับอังกฤษต้องส่งให้ขุนนางที่ตั้งอยู่ของสะลิน ถ้าเป็นคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานที่ตั้งอยู่เมืองเชียงใหม่จะชำระให้ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่มีหนังสือเดินทางตามในสัญญาข้อ 4 ถ้าไม่มีหนังสือเดินทางเป็นโจรผู้ร้ายในเขตรแดนอังกฤษ เขตรแดนสยามถ้าจับตัวผู้ร้ายได้ ไม่ต้องถามว่าเป็นคนของชาติผู้ใด ต้องชำระตัดสินโทษตามกฎหมายบ้านเมืองนั้นถ้าทรัพย์สินของผู้ร้ายลักไป เจ้าพนักงานในเขตรแดนฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดชำระให้ทรัพย์สินของมาแล้วต้องส่งทรัพย์สินของให้แก่เจ้าของฝ่ายนั้น

ข้อ 3 ว่า เจ้าพนักงานสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนจะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายและมีธุระอื่น ๆ ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง

เมืองลาพูนโดยสมควร แลคอเวอนแมนต๋อังกฤษในฝ่ายอินเดียนก็จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับสยาม ซึ่งมาจากเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลาพูน ไปค้าขายญามีธุระอื่น ๆ เข้าไปในเขตรแดนอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 4 ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่า ฝ่ายอังกฤษเข้าไปเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลาพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวของผู้นครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤาขุนนางซึ่งผู้นครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษตั้งให้เนเจ้าพนักงานในหนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น ให้ใส่ชื่อแลตำแหน่งมาด้วยธุระสิ่งใด ๆ หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้นเจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตรแดนขึ้นนอกฤาชั้นใน เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลาพูน จะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามกับสมเด็จพระนางเจ้าเกวีนกรุงเองแกลนต์ทำไว้ เมื่อวันที่สิบแปดเดือนเอเปริลคฤศศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนในต๋สยามกับกอมิสเนอฝ่ายอังกฤษ ได้ทำไว้เมื่อวันที่สิบสามเดือนเม คฤศศักราช 1856 ปี มิให้ขัคขวางไว้ต้องยอมให้ไปตามระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวจะให้กลับก็ได้ แต่อย่างให้ทำอันตรายด้วยประการใด

ข้อ 5 ว่า มีประสงค์ตกลงกันจะระงับความซึ่งคนในบังคับอังกฤษในบังคับสยามที่อยู่ ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลาพูนซึ่งเป็นฝ่ายของไทยที่จะเปนความแก่กันต่อไป ข้างหน้า มิใช่เปนความดีพัฒนาหันตไทย สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะตั้งผู้ ซึ่งสมควรให้เปนตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ แลตระลาการนั้นจะมีอำนาจได้ชำระตัดสินความของคนในบังคับอังกฤษฟ้องคนในบังคับสยามที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลาพูน ถ้าคนในบังคับสยามฟ้องคนในบังคับอังกฤษ ซึ่งมาแต่พม่า อังกฤษที่เข้าไปในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลาพูน ซึ่งมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าคนในบังคับอังกฤษยอมให้ชำระที่ศาลนั้นจึงจะชำระตัดสินได้ ถ้าคนในบังคับฟ้องคนในบังคับอังกฤษที่มาแต่พม่าฝ่ายอังกฤษ เข้าไปที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลาพูนที่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าไม่ยอมให้ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ชำระตัดสินก็ต้องให้กงสุลอังกฤษในกรุงเทพฯ

อุทยานภาษาอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนที่ยองสะลินชาระคคสัน ถ้าคนในบังคับสยามพองคนในบังคับ
อังกฤษเข้า ไปอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าไม่มีหนังสือสำหรับตัวตาม
หนังสือสัญญาข้อ 4 ความนั้นต้องชำระคคสันตามกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ 6 ว่า คนในบังคับสยามอยู่ที่เมืองฝ่ายอังกฤษ ถ้าเป็นความกันเอง จะหาตระลาการ
ฝ่ายอังกฤษในตำบลนั้นให้ชำระความ ตระลาการอังกฤษนั้นจะต้องช่วยว่ากล่าวให้สำเร็จตามไมตรี
ถ้าใจจาเลยยอมกันความนั้นก็แล้วกันได้ ถ้าคนในบังคับอังกฤษอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนคร
ลำปาง เมืองลำพูน เป็นความกันเอง จะไปหาตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งโคตั้งอยู่ตาม
หนังสือสัญญาข้อ 5 ตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ต้องช่วยให้สำเร็จตามไมตรี ถ้าใจจาเลยยอมกัน
ตามคคสัน ความนั้นก็แล้วแก่กันได้

ข้อ 7 ว่า คนเกิดในฝ่ายอินเดีย ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษมาแต่พ่อฝ่ายอังกฤษเข้าไป
ในเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ที่ไม่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือข้อ 4
ถ้าทาความผิดในเขตรแดนสยาม ต้องชำระตามศาลตามกฎหมายเมืองนั้น ถ้าคนเกิดในฝ่ายอินเดีย
ซึ่งอยู่ในบังคับอังกฤษอย่างทีกล่าวมาแล้ว ถ้าหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 แล้วทา
ความผิด ต้องให้กลสูลอังกฤษในกรุงเทพฯ ฤาให้ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่ในเขตรแดนของสะลินชาระ
ตามกฎหมายอังกฤษ

ข้อ 8 ว่า เจ้าพนักงานที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าขุนนางที่
ตั้งอยู่เขตรแดนของสะลินชาระกลสูลในกรุงเทพฯ จาต้องการคำหา คำให้การ คาทยาน แล้วผู้
เปนพยาน ซึ่งต้องการจะได้คคสันความกันตะโทษแลความมิใช่กันตะโทษที่ยังไมแล้ว ก็ต้องให้
ถูกต้อง ถ้าตระลาการที่เมืองเชียงใหม่ ต้องการคำหา คำให้การ คาทยาน แล้วผู้ที่เปนพยาน
ต้องให้เหมือนกันทุกครั้ง

ข้อ 9 ว่า ความซึ่งขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตรแดนของสะลินชาระก็ดี ฤาตระลาการที่
เมืองเชียงใหม่ก็ดี ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 นี้ ถ้าคนในบังคับสยามเปนความเกี่ยวข้องกับ
กันคนในบังคับอังกฤษ ฤาคนในบังคับอังกฤษ เกี่ยวข้องกับคนในบังคับสยาม เจ้าพนักงานสยาม
ฤาเจ้าพนักงานอังกฤษ ทั้งสองฝ่ายจะใช้ขุนนางนายหนึ่งไปฟังชำระความก็ได้ ถ้าต้องการคำหา คำ
ให้การ คาทยาน เจ้าพนักงานสยาม ฤาเจ้าพนักงานอังกฤษจะคคส่งให้ อย่าให้คิดเอาค่าจ้างแต่
สิ่งใด

ข้อ 10 ว่า คนบังคับอังกฤษที่มีหนังสือเดินทางสำหรับตัวตามหนังสือสัญญาข้อ 4 ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดจะซื้อไม้ตัดไม้กานไม้ที่ป่าเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องทำหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่าไม้ให้มีกำหนดปี หนังสือสัญญานั้นทำเป็นสองฉบับเอาไว้คนละฉบับต้องประทับตราลาไทยที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 แลประทับตราเจ้าเชียงใหม่ด้วยแลตระการที่เมืองเชียงใหม่ต้องส่งสำเนาหนังสือสัญญาข้อไม้นั้น ให้แก่ขุนนางอังกฤษที่ตั้งอยู่เขตแดนของสะลินฉบับหนึ่งทุกครั้ง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดที่เป็นคนในบังคับอังกฤษต้องมีหนังสือสำหรับตัวตัดไม้กานไม้ในป่าตามบทหนึ่งตำบลใด เจ้าของป่าไม้นั้นยอม ฤๅเกินกำหนดหนังสือสัญญาที่ทำไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคาผลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่าตามกลสูลอังกฤษในกรุงเทพฯ ขุนนางอังกฤษที่เขตแดนของสะลินเห็นสมควรถ้าผู้นั้นไม่มีหนังสือสำหรับตัวแล้วต้องชำระตามศาลตามกฎหมายเมืองนั้น

ข้อ 11 ว่า ตระการที่เมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 แลเจ้าเมืองเชียงใหม่ต้องห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ป่าไม้ในป่าตามลำเดียวเป็นสองรายสามแลห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดไปตีตราถูบลตราที่เบนเจ้าของแท้ได้ตัดไม้ไว้ แลต้องช่วยลูกค้าที่ตัดไม้ซื้อไม้ตามสมควร จะได้เก็บไม้ของตนได้ ถ้าเจ้าของป่าไม่ให้ตัวไม้กานไม้ฤๅไม่ให้ถอยไม้ตามหนังสือสัญญาข้อ 5 กับเจ้าเชียงใหม่บังคับให้เจ้าของป่าเสียค่าช่วยการให้กับผู้ซึ่งได้ทำหนังสือนั้นขอสมควรตามกฎหมายฝ่ายสยาม

ข้อ 12 ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่ฝ่ายอังกฤษเข้าในเขตแดนสยามสิ่งของต้องพิศภาษิต้องตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้าไปในเขตแดนอังกฤษ สิ่งของต้องพิศภาษิต้องเสียภาษิตามคอเวอนแมนต์ได้ตั้งไว้

ข้อ 13 ว่า ขุนนางอังกฤษซึ่งตั้งอยู่ที่เขตแดนของสะลิน จะมีอำนาจตามหนังสือสัญญานี้แลมีอำนาจทุกอย่างเหมือนกงสุลอังกฤษตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี สมเด็จพระนางเจ้ากวิณกรุเองแกลนที่ได้ทำไว้ต่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม เมื่อวันที่ สิบแปดเดือนเอปริลคฤศตศักราช 1855 ปี แลข้อเพิ่มเติมซึ่งคอเวอนแมนต์ฝ่ายสยามกับกอมิสเนอฝ่ายอังกฤษได้ทำไว้ในวันที่ สิบสามเดือน เม คฤศตศักราช 1856 ปี

ข้อ 14 ว่า ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญาจะยกความหนังสือสัญญาพระราชไมตรี
 ฤๅหนังสืออื่น ๆ ซึ่งใช้อยู่ในระวางคอเวอนเมนต์อังกฤษ คอเวอนเมนต์สยามปัจจุบันนี้ได้ แต่ข้อ
 ความที่มีอยู่ในสัญญานี้ใช้ได้เฉพาะที่ได้สัญญาตกลงกันเดิมในหนังสือสัญญาใหม่นี้

ข้อ 15 ว่า เมื่อพ้นเจตป็นตั้งแต่วันได้ใช้หนังสือสัญญานี้ ฝ่ายประเทศอังกฤษฯ
 ประเทศสยาม จะขอตรวจแก้หนังสือสัญญานี้ให้บอกล่วงหน้าสิบสองเดือน แลตั้งขนนางทั้ง
 สองฝ่ายให้มีอำนาจในการนี้แล้ว จึงได้แก้หนังสือสัญญาได้ตามที่จะเพนขาดเพนเกินประการใด

ข้อ 16 ว่า หนังสือสัญญานี้ทำไว้เป็นภาษาอังกฤษและภาษาสยาม เนื้อความอันเดียว
 ต้องกันแต่ผู้ซึ่งมีอำนาจเดิมในฝ่ายอังกฤษไม่รู้ภาษาไทยได้ตกลงกัน ถ้าเป็นเหตุการณ์ยุ่งยากใน
 สัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษเป็นแน่

ข้อ 17 ว่า ท่านไวสรอยคอเวอนเนอเยเนรอลอินเดีย ได้รับทนายหนังสือสัญญานี้ได้ให้ผู้มี
 อำนาจเดิมฝ่ายสยามทราบแล้ว หนังสือสัญญานี้ขอให้สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามรติพายแล้ว ให้ส่ง
 ให้แก่เสนาบดีคองเวอนเมนต์ฝ่ายอินเดียที่ว่าการต่างประเทศเมืองกาละกัตตา ในภาทนด
 ลี่เดือนเข้ามาหนังสือสัญญานี้เมื่อรติพายแล้วจึงใช้ได้ ในวันที่หนึ่งเดือนยี่นุนวารี คฤชศักราช
 1875 ปี ตรงกับวันศุกร์แรม 9 ค่ำ เดือนอ้าย ปีมะ จศก. จุลศักราช 1235 ปี แลท่าน
 ผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อประทับตราในหนังสือสัญญาสองฉบับเป็นอังกฤษ
 อักษรสยามไว้เป็นสำคัญ สัญญานี้ทำที่เมืองกาละกัตตา ลงวันที่สิบสี่ เดือนเยรูรารีคฤชศักราช
 1874 ปี ตรงกับวันพุธ เดือนยี่ แรมสิบสองค่ำจุลศักราช 1236 ปีระกา เบญจศก

หนังสือสัญญาฉบับนี้ ได้ลงชื่อ พระยาเจริญราชไมตรี ประทับตราเทวดานั่งแท่นถือดอกบัว
 พระยาสมุทรราช ประทับตราชื่อตัวมีข้างอยู่กลาง มีศเศจิชอน ผู้รับอำนาจเดิม แต่ท่าน
 ไวสรอยประทับตราครั้งต่างตรา ชื่อตัวรวมตราสามดวง ได้ประทับไว้ท้ายหนังสือที่อักษรอังกฤษ
 แห่งหนึ่ง ที่อักษรไทยแห่งหนึ่ง ทั้งสองฉบับ หนังสือสัญญานี้รักษาไว้ ณ กรุงเทพฯ ฉบับหนึ่ง ที่หมู่
 กระดาษหนังสือสัญญาประทับตราประจำตัว ของมีศเศจิชอน ฉบับหนึ่ง ที่หมู่กระดาษหนังสือสัญญา
 ประทับตราประจำครั้งรูปพระบรมมหารัชมังคลาภิเษกไมตรี ของพระยาเจริญราชไมตรี รักษาไว้ ณ เมือง
 กาละกัตตา

จบข้อสัญญา 17 ข้อเท่านี้

ภาคผนวก ข

หนังสือสัญญาว่าด้วยการที่เจ้านคร เชียงใหม่

จะรักษากันเมืองให้เรียบร้อย ร.ศ. 92¹

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ บดินทรเทพยทรมังกุญ บวรรัตนราชวรวงษ์
 วรุตมพงษ์บริพัตรราชินิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศบรมธรรมิก มหาราชา
 อีราช บรมนารถพิตร พระจุฬาลงกรณ์เกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออก ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย
 มหัยศวรียพิมาน โดยสถานอัคราภิมุข พร้อมด้วยพระบรมวงษานุวงศ์ แลข้าทูลลอองธุลีพระบาท
 ฝ่ายทหาร พลเรือน ฝ่ายโดยสาห์รับจึงมีพระบรมราชโองการ มาร พระบัตินุสูล สรุปลิงหนาท คารัส
 เหนือเกล้าเหนือกระหม่อม สั่งว่า เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เขตแดนต่อ
 แดนเมืองมรเมณ ซึ่งเป็นเขตแดนของ คอเวอนแมนต์ อังกฤษ คนต่างประเทศ แลคนในลับแยก
 อังกฤษไปมาค้าขาย แลมาตั้งท่ามาหากินอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนมาก
 มักเกิดถ้อยความเกี่ยวข้องฟ้องหาความกันอยู่เนื่อง ๆ ด้วยแต่ก่อนเมืองเชียงใหม่ เมืองนคร
 ลำปาง เมืองลำพูน ไม่มีตระลาการ ผู้ซึ่งจะชำระความของคนชาวต่างประเทศที่ไปมาค้าขายอยู่ที่
 เมือง เชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ถ้าลูกค้าชาวต่างประเทศ มีคดีไ้ ระวังจะฟ้อง
 พวกลาวชาวเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ฤจะฟ้องคนซึ่งเป็นแขก เมืองต่าง
 ประเทศด้วยกันที่มาตั้งท่ามาหากินอยู่ที่เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น ก็ต้อง
 มาฟ้องต่อเจ้านายฝ่ายลาว ลาวก็ชำระว่ากล่าวเอาตามใจ แลธรรมเนียมบ้านเมืองของตนเอง
 กฎหมายสำหรับบ้านเมืองก็ถ้อยผิดกันกับกฎหมายกรุงเทพมหานคร แลข้อหนังสือสัญญาซึ่งคอเวอน
 เมนต์ ประเทศยุโรปได้ทำไว้ต่อกรุงเทพมหานคร ถ้อยความสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นความเล็กน้อย ก็มัก
 เป็นความใหญ่ ต้องเสียหัตสศุ ทอง เงินมาก เพราะกฎหมายบ้านเมืองไม่ต้องกับหนังสือสัญญา
 จึงได้ทรงพระราชดำริเห็นว่าเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นเมือง
 ประเทศราชขึ้นกรุงเทพมหานครถือกฎหมาย

¹ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ ม. 58/191 หนังสือสัญญาว่าด้วยการที่เจ้านครเชียงใหม่
 จะรักษากันเมืองให้เรียบร้อย ร.ศ. 92

ตนเอง กฎหมายสำหรับบ้านเมืองก็ถือผิดกันกับกฎหมายกรุงเทพมหานคร แลข้อหนังสือสัญญาซึ่ง
คอนเวนเมนต์ ประเทศยุโรป ได้ทำไว้ต่อกรุงเทพมหานคร ถ้อยความสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นความ
เล็กน้อย ก็มักเป็นความใหญ่ ต้องเสียพัสดุ ทอง เงินมาก เพราะกฎหมายบ้านเมืองไม่ต้องกับ
หนังสือสัญญา จึงได้ทรงพระราชดำริเห็นว่า เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน
เป็นเมืองประเทศราชขึ้นกรุงเทพมหานครถือกฎหมายข้อสัญญาทางพระราชไมตรี เมือง
ต่างประเทศประการใด เมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง ก็จะต้องประพฤติตามกรุงเทพ
มหานครจึงจวบ ลูกค้าชาวต่างประเทศจะได้ไปมาค้าขายโดยสะดวก บ้านเมืองจะได้มีความเจริญ
ขึ้น จึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาภูธราภัย ที่สมุหนายก บังคับให้เจ้าอุปราช ผู้ซึ่งเป็นเจ้านคร
เชียงใหม่ต่อไป ให้ทำหนังสือสัญญา ด้วยการที่เจ้านครเชียงใหม่จะรักษากันเมืองให้เรียบร้อย
จะได้เป็นที่เย็นใจ แก่ลูกค่านา ๆ ประเทศต่อไป เจ้าพระยาภูธราภัยที่สมุหนายกกับพระบรมราช
โองการ ให้เจ้านครเชียงใหม่ทำหนังสือสัญญาไว้ต่อกันคนละฉบับ ความในหนังสือสัญญามีดังนี้.-

ข้อ 1 ว่าเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองประเทศราชขึ้นแก่กรุงเทพมหานครถึงกำหนดส่ง
ดอกไม้ทอง - เงิน เครื่องราชบรรณาการ เจ้าเชียงใหม่จะจัดเจ้านายบุตรหลานคุมดอกไม้ทอง
เงินเครื่องราชบรรณาการ ลงมาทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์
เจ้าอยู่หัวพระเจ้านครินทร์กรุงเทพมหานครตามกำหนด

ข้อ 2 ว่าโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามสัญญาบัตรประทับพระราชลัญจกร ตั้งเจ้าอุปราช
เป็นเจ้านครเชียงใหม่ ตั้งเชื้อพระวงศ์เป็นเจ้าอุปราชเจ้าราชบุตร ให้ปกครอง เจ้านาย ญาติ
วงศ์ท้าว พระยา ไพร่ พลเมือง โดยลำดับ เจ้านครเชียงใหม่จะทูลเชิญเจ้านาย แสนท้าว
พระยาลาว ไพร่บ้าน พลเมือง ลูกค้า พม่า ทองชู้ คนต่างประเทศ ซึ่งไปมาค้าขายอยู่เมือง
เชียงใหม่ให้มีความสุขสบาย จะไม่เบียดเบียนกระทำคุมเหงแก่ผู้หนึ่งผู้ใดให้ได้รับความ
เคืองร้อน แต่สิ่งใดสิ่งหนึ่งถ้าเจ้านายบุตรหลาน ชายหญิงก็ดี ในวงศ์ญาติของเจ้านครเชียงใหม่
แลแสนท้าวพระยาลาวจะกระทำคุมเหง อาณาประชาราษฎร ถ้าลูกค้ายคนชาวต่างประเทศซึ่งไป
มาค้าขาย ถ้าพิจารณาได้ความจริงจะให้ทำโทษตามกฎหมายธรรมเนียมบ้านเมือง มิได้คิดว่าเป็น
เจ้านาย บุตรหลาน ถ้าเป็น แสนท้าวพระยาลาวแลเจ้านครเชียงใหม่จะพิณาคษาคัดสินคดีความ
ของราษฎร แลรักษาเขตบ้านเมืองซึ่งขึ้นแก่กรุงเทพมหานครนั้น ก็ให้ทำโดยยุติธรรม

ข้อ 3 แต่ก่อนเมืองเชียงใหม่ไม่มีตลาดการค้าต่างประเทศที่จะชำระความคนพม่า ต้องชู้คนในบังคับอังกฤษ แลความคนในบังคับต่างประเทศ ที่จะเกี่ยวข้องกับคนชาวเมืองเชียงใหม่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ชำระกันเองตามธรรมเนียมบ้านเมือง ความเล็กน้อยก็มีก็เป็นความใหม่ ต้องเสียสละทองเงินมาก เพราะกฎหมายบ้านเมืองไม่ต้องกับข้อหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ซึ่งคอเวนเมนต์กรุงเทพมหานครได้ทำไว้ต่อคอเวนเมนต์ฝ่ายประเทศยุโรป คราวนี้โปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้พระเจ้านครเชียงใหม่ตั้งศาลต่างประเทศขึ้น ชำระความคนชาวต่างประเทศ ซึ่งจะฟ้องหาความลาวเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น จะโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางในกรุงเทพมหานครเป็นข้าหลวงขึ้นมาอยู่ เป็นตลาดการค้าสำหรับชำระความของคนต่างประเทศ ที่จะฟ้องร้องหาความกับลาว ซึ่งเป็นคนเมืองขึ้นกับกรุงเทพมหานคร ถ้าคนในบังคับอังกฤษคนชาวต่างประเทศที่ไม่มาค้าขายตั้งท่ามาหาภิเษกมีความเกี่ยวข้องฟ้องหาความ ต่อแสนท้าวพระยาลาว แลไพร่พลเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง ลำพูน ด้วยข้อคดีสิ่งหนึ่งสิ่งใดถ้าข้าหลวงมีหมายถึงเจ้านครเชียงใหม่ บุตรหลาน แสน ท้าว พระยาลาว และเจ้าหม่อมขุนนางให้ส่งตัวผู้ต้องคดี มาชำระความกับคนต่างประเทศ เจ้านครเชียงใหม่แสน หลาน แสน ท้าว พระยา ฤ็เจ้าหม่อมขุนนางได้รับหมายแล้วให้ส่งตัวผู้ต้องคดีไปว่าความโดยเร็ว แต่ในกำหนดทางไกล 3 - 5 วัน ทางไกล 7 - 15 วัน ถ้าเจ้านครเชียงใหม่ ฤ็เจ้านาย บุตรหลาน ชายหญิง ในวงศ์ญาติ แลแสน ท้าว พระยาลาวผู้ต้องคดี ถ้าจะแต่งทนายให้ว่าความแทนตัวก็ได้ แต่เจ้านาย แสน ท้าว พระยา ผู้ต้องคดีนั้น ต้องทำหนังสือทูลทูลไว้ให้แก่ตุลาการหนึ่งว่า ถ้าทนายผู้ว่าความแทนนั้นว่าความชนะก็ชนะด้วย ว่าความแพ้ก็แพ้ด้วย จะไม่กลับถ้อยคืนคำเมื่อภายหลัง ถ้าผู้ต้องคดีนั้นเป็นไพร่ แลราษฎร ชาวเมือง ที่ไม่มีบันดาศักดิ์ จะแต่งทนายว่าความแทนตัวไม่ได้

ข้อ 4 ให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งด่านตามแห่งริมแม่น้ำสะระวันมังขาซึ่งเป็นเขตแดนของเมืองเชียงใหม่ ให้ตรงกับด่านของคอเวนเมนต์อังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่รักษาเขตแดนของอังกฤษที่แม่น้ำสะระวันมังขาข้างซ้าย แล้วให้ตั้งแสนท้าวพระยาลาวคุมไพร่พลพอสมควรเป็นกองตระเวนอยู่รักษาด่านให้เที่ยวจากกระเวน ระวางโจรผู้ร้ายซึ่งจะกระทำร้ายต่อราษฎรชาวบ้าน ชาวเมือง แลลูกค้าชาวต่างประเทศ ซึ่งมาตั้งท่ามาหาภิเษก แลตัดไม้ขนอนล้อยู่ในป่า อย่าให้คนร้ายกระทำคุมเหงแก่ลูกค้าได้เหมือนแต่ก่อน กฎหมายอย่างธรรมเนียมที่จะรักษาด่าน แลรักษาการของกองตระเวนนั้น

ให้เขาอย่างทำให้เหมือนกับโปลิสของคอเวนเมทอังกฤษ ซึ่งมาตั้งอยู่รักษาเขตแดนที่แม่น้ำ
สระวิน ผังข้างซ้ายตรงกันข้าม ขุนนางและไพร่ซึ่งจะเป็นกองกระเวนระวังเหตุการณ์ทั้งปวงนั้น
ให้เจ้านครเชียงใหม่จัดเงินเดือนให้ ๆ เหมือนกับโปลิสของคอเวนเมทอังกฤษ เงินสำหรับ
ที่จะจ่ายให้เป็นเงินเดือนกับพวกกองกระเวนนั้น ให้เจ้านครเชียงใหม่เฉลี่ยเอาเงินค่าตอบแทนกับ
เจ้าของป่าไม้ มาใช้จ่ายให้กับกองกระเวนให้เสมอทุกเดือน อย่าให้เงินเดือนขาดค้าง
ข้ามเดือนไปได้ทั้งไพร่และนาย ประหนึ่งถ้าเกิดโจรผู้ร้ายมากเหลือกำลังโปลิสจะสู้รบ ฤาจะมีการ
เป็นกองทัพเกิดขึ้นก็ดี เจ้านครเชียงใหม่จะต้องเกณฑ์คนเป็นกองทัพ ยกไประงับปราบปรามให้
แข็งแรง อย่าให้มีเหตุการณ์เกิดขึ้นกับบ้านเมืองได้

ข้อ 5 เจ้านครเชียงใหม่ แลแสนท้าวพระยาลาวแลราษฎร เมืองเชียงใหม่เมืองนคร
ลำปาง เมืองลำพูน จะฟ้องคนในลับแยกอังกฤษ แลชาวต่างประเทศซึ่งมาค้าขายอยู่ในบ้านเมือง
ของตัว ข้อคดีสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็ไปฟ้องต่อข้าหลวง ผู้ซึ่งเป็นตระลาการศาลต่างประเทศ ถ้าจำเลยเป็น
คนในบังคับอังกฤษ ข้าหลวงจะได้มีหนังสือส่งฟ้อง แลตัวโจทก์ ไปยังตระลาการอังกฤษ ซึ่งมาตั้ง
อยู่ที่แม่น้ำสาละวิน ผังซ้ายให้ชำระ ถ้าตระลาการอังกฤษจะให้คนพาโจทก์จำเลยมาสืบพยานที่เมือง
เชียงใหม่ ให้เจ้านครเชียงใหม่กับข้าหลวงเป็นธุระช่วยตระลาการของจะขุนนางอังกฤษให้ได้สืบ
พยานโดยเร็ว ถ้าโจทก์จำเลยเป็นพม่า คงอยู่ คนในลับแยกอังกฤษด้วยกันทั้งสองฝ่าย จะฟ้องหา
กันด้วยคดีสิ่งใดห้ามมิให้เจ้านครเชียงใหม่ แลแสนท้าวพระยาลาวรับฟ้องไว้ชำระเอาเองเหมือนแต่
ก่อน ถ้าคนพม่า คงอยู่ ในลับแยกอังกฤษเกิดวิวาทกันเอง จนถึงฆ่าฟันกันล้มตาย ฤาเป็นโจรผู้ร้าย
ปล้นสดมภ์ ขึ้นในเขตแดนเมืองเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ก็ให้เจ้านครเชียงใหม่
ปรึกษาพร้อมด้วยข้าหลวง บังคับให้กองกระเวนจับตัวคนร้าย แลมีหนังสือแจ้งความที่เกิดขึ้นนั้น
ทุกประการตัวคนร้ายที่จับไว้นั้นส่งไปยังตระลาการอังกฤษ แลพวกกองกระเวนที่จะไปผู้ร้ายนั้นก็
ให้ทำการตามสมควร ถ้าผู้ร้ายมีอาวุธ สู้รบกับพวกลาวกองกระเวนก็ต้องสู้รบโดยแข็งแรง จับตัว
ผู้ร้ายให้จงได้ถ้าผู้ร้ายต่อสู้จนถึงชีวิตก็ให้เจ้านครเชียงใหม่ ข้าหลวงตระลาการจดหมายถ้อยคำผู้
ซึ่งไปจับ ได้สู้รบกันจนถึงชีวิตก็ดี พวกกองกระเวนตายก็ดี แล้วมีหนังสือส่งถ้อยคำกองกระเวนซึ่ง
ไปจับร้ายแลบอกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากผู้ร้ายถึงตายไปถึงตระลาการอังกฤษให้ทราบโดยเร็ว
แล้วถ้าตระลาการอังกฤษจะเกี่ยวข้องว่ากล่าวไม่ตกลงกับประการใด ก็ให้เจ้านครเชียงใหม่ กับ
ข้าหลวง

ตระลาการ บอกเรื่องความลงมายัง ฯลฯ ลูกขุน ๗ ศาลากรุงเทพฯฯ จะได้กล่าวกับกงสุล ๗ กรุงเทพฯฯ ให้ตกลงกัน ถ้าพวกกองกระเวนไปจับผู้ร้าย ๆ ไม่มีอาวุธ แลผู้ร้ายมิได้ต่อสู้ ก็ให้กองกระเวนจับจัสมาโดยคดีห้ามมิให้กองกระเวนผู้ไปจับนั้น ตี รัน พันแพง ผู้ร้ายให้เจ็บไข้บาดเจ็บ แลได้แล้วให้ส่งตัวผู้ร้ายนั้นไปยังตระลาการอังกฤษ

ข้อ 6 ข้าหลวงตระลาการที่จะขึ้นมาชำระความที่ศาลต่างประเทศเมืองนครเชียงใหม่ มีผู้คนบ่าวไพร่ขึ้นมามาใช้สอนน้อย แลเสมียน ทนาย ซึ่งจะเป็นผู้ถือจดหมาย เกาะเอาตัวจำเลยนั้นไม่รู้เบาะแสผู้คนเมืองเชียงใหม่ ให้เจ้านครเชียงใหม่จัดคนลาวที่รู้จักราชการให้ลัดเปลี่ยนกันมาคอยรับใช้สำหรับถือจดหมาย ผลัดละ 4 คน เมื่อจะไปเกาะลูกความครั้งไร ต้องมีคนไทยของข้าหลวงกำกับไปด้วยทุกครั้ง ๆ จะได้เป็นพยานแก่กัน กับให้จัดคนที่เป็นกองตระเวนให้มาอยู่พิทักษ์รักษาระวังเหตุการณ์บ้านข้าหลวงอยู่ แลศาลที่ชำระความนั้นด้วยเสมอผลัดละ 20 คน ถ้ามีความอันตรายได้

ข้อ 7 ให้เจ้านครเชียงใหม่พร้อมด้วยข้าหลวงตระลาการมีหนังสือบอกข้อความของคนต่างประเทศ แลฉบับความที่ฟ้องใหม่ และชำระไปแล้ว แลความที่ชำระค้างอยู่นั้นกับข้อราชการบ้านเมืองลงไปยัง ฯลฯ ลูกขุน ๗ ศาลา ให้ข้าขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ให้ความได้ทราบได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเดือนละครั้งจงเสมอทุกเดือน หนังสือบอกนั้นให้ส่งต่อ ๆ ไปตามกัวเมืองระยะทางจบกรุงเทพมหานคร

ข้อ 8 ที่เมืองเชียงใหม่แต่ก่อนเจ้านายซึ่งมีป่าไม้ขนสัก พม่า ต้องชู้คนอยู่ในลับเยก อังกฤษมาทาทหนังสือสัญญาของทป่าไม้ขนสักที่เขตแดนเมืองเชียงใหม่กลางที่พม่า ต้องชู้ ทป่าไม้ยังมีถึงกำหนดสัญญา แลเจ้านายเจ้าของป่าไม้ก็ให้ผู้อื่นมาทป่าไม้ แลไล่ผู้ที่ทาทหนังสือสัญญาเดิมนั้นเสีย จึงได้เกิดถ้อยความกับบ้านเมืองอยู่เนื่อง ๆ ตั้งแต่นั้นสืบไป พม่า ต้องชู้ แลคนลับเยกเมืองต่างประเทศจึงให้มาแจ้งความต่อข้าหลวงตระลาการศาลต่างประเทศก่อนแล้วให้ข้อหลวงตระลาการสืบดูผู้ที่มาทป่าไม้ นั้นเห็นว่าผู้นั้นมีทุนรอนสมควรจะทำการได้ ก็ให้ทาทหนังสือสัญญากันต่อข้าหลวงแล้วให้คัดสำเนาหนังสือสัญญาไว้ที่ศาลฉบับหนึ่งจะได้เป็นพยานกันทุกครั้ง ถ้าข้าหลวงสืบสวนได้ความว่าผู้ที่มาทป่าไม้ นั้น ทุนรอนไม่มีพอที่ทำการนั้น ก็ให้ข้าหลวงตระลาการมีหนังสือแจ้งความไปถึงตระลาการอังกฤษซึ่งมาตั้งอยู่ฝั่งซ้ายแห่งแม่น้ำสะระวิน ถ้าฝ่ายตระลาการ

อังกฤษมีหนังสือตอบมาว่าควรทำได้ ยึดหนังสือตอบของพระลวกรผู้หนึ่งผู้หนึ่งทำป่าไม้ตามที่ เขาได้ พุดจาสัญญา กับเจ้าของป่าไม้ ก็ให้ข้าหลวงพระลวการอังกฤษฉบับนั้นไว้เป็นสำคัญ แล้วให้ทำหนังสือสัญญาประทับตราให้ตามธรรมเนียม ถ้าพบ ต้องชู้ แลคนในบังคับต่างประเทศทำครบปีตามกำหนดในหนังสือสัญญาแล้ว จะขอทำต่อไปก็ดี ถ้าเจ้าของป่าไม้ย่อมจะให้ทำต่อไปก็ให้ทำหนังสือสัญญากันใหม่ให้ถอนหนังสือสัญญาก่อนเสีย ถ้าจะมีผู้อื่นมาขึ้นราคาป่าไม้ให้มากกว่า ผู้ทำอยู่ก่อนในระหว่างยังไม่ครบกำหนดหนังสือสัญญา ก็อย่าให้เจ้าของป่าไม้ชักถอนป่าไม้นั้นมาให้ชักถอนป่าไม้นั้นมาให้แก่ผู้ขึ้นราคาใหม่ ถ้าคนเก่าทำครบตามหนังสือสัญญาแล้ว เจ้าของป่าไม้จะถือเอาป่าไม้นั้นมาให้แก่ผู้ขึ้นราคาใหม่ ทำก็ได้ตามแต่ใจของของป่าไม้

ข้อ 9 ว่าถ้าเจ้านายแสนท้าวพระยาลาว แลราชบุตรชาวบ้าน ชาวเมืองจะฟ้องกล่าวโทษเสมียน ทนาย บ่าวไพร่ ข้าหลวงก็ดี ฤ็เสมียน ทนาย บ่าวไพร่ ข้าหลวงจะฟ้องเจ้านายแสนท้าว พระยาลาว แลราชบุตรชาวบ้าน ชาวเมืองก็ดี ก็ให้ไปฟ้องร้องกันยังสนามตามธรรมเนียมบ้านเมือง ถ้าลาวจะฟ้องไทยพวกข้าหลวงก็ให้แสนท้าวพระยาลาวซึ่งเป็นพระลวการไปยังข้าหลวงให้ทราบ ข้าหลวงจะได้ส่งตัวผู้ที่ต้องคดี ไปให้ว่าความแก่กัน ถ้าแสนท้าวพระยาลาวชำระความสำเร็จสำนวนแล้ว ให้พระลวการนำความนั้นมาเสนอต่อข้าหลวงให้ข้าหลวงปรึกษาด้วยเจ้านายแสนท้าวพระยาลาวเห็นพร้อมกันแล้ว ความนั้นจึงตกลงแล้วกันได้ ถ้าข้าหลวงกับแสนท้าวพระยาลาวเห็นความไม่ต้องการ ก็ให้หนังสือนอกส่งแต่ถ้อยคำสำนวน ลงมายังกรุงเทพมหานคร ๗๗๗ ลูกขุน ๗ ศาลา จะได้ตัดสินขึ้นไปได้เป็นอันตกลงแล้วแก่กัน

ข้อ 10 ให้เจ้านครเชียงใหม่ จัดเจ้านายบุตรหลาน ฤ็แสนท้าวพระยาลาวอยู่ฟังชำระความที่ศาลต่างประเทศ ให้รู้อย่างธรรมเนียมไว้ จะได้รักษากันเมืองต่อไป แลข้าหลวงซึ่งจะไปมาชำระความ และไปมาทางกิจการราชการทางเมืองเชียงใหม่ นั้น ให้เจ้านครเชียงใหม่จัดแสนท้าวพระยาลาวแลไพร่พาหนะรับส่งหนังสือเหมือนแต่ก่อน

ข้อ 11 ให้เจ้านครเชียงใหม่ แลเจ้านายแสนท้าวพระยาลาวทั้งปวงประพฤติตามหนังสือสัญญาจตุรประการ ถ้าต่อไปภายหน้า ความข้อใดขาดควรที่จะเพิ่มเติมอีก ฤ็จะเปลี่ยนแปลงประการใด จึงจะให้ข้าหลวงขึ้นมาชี้แจงต่อครั้งหลัง ถ้าเจ้านายเชียงใหม่ ฤ็เจ้านายแสนท้าวพระยาลาวทำผิดผิดจากหนังสือสัญญานี้ ข้อใดข้อหนึ่งก็ดี จะปรับโทษแก่ผู้ทำผิดหนังสือสัญญานั้น ตามโทษานุโทษสุดแล้วแต่จงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้อ 12 หนังสือสัญญาที่ เจ้าพระยาภูธราภัย ที่สมุหนายก กับพระเจ้านครเชียงใหม่
 เจ้าอุปราช เจ้าราชวงศ์ เจ้าบุรีรัตน์ เจ้าราชบุตร เจ้าราชภาติไนย ซึ่งเป็นผู้รักษาเมือง
 ได้ลงชื่อ ลายมือเป็นอักษรไทยลาวประทับตราไว้ กรุงเทพมหานคร ฉบับหนึ่ง ไว้ที่เมืองเชียงใหม่
 ฉบับหนึ่งความถูกต้องกัน หนังสือสัญญาทำกันที่กรุงเทพมหานคร ณ วัน 7 ๖ 6 คำ จุลศักราช
 1235 ปีระกาเบญจศก

ภาคผนวก ค

ฉบับภาษาไทย

ในระหว่างกรุงสยามกับกรุงอังกฤษ
ว่าด้วยเมืองเชียงใหม่ เมืองลำปาง เมืองลำพูน
๗ วันจันทร์ เดือนสิบขึ้นสองค่ำ จุลศักราช 1245

ปีมะแมเบญจศก

ตรงกับวันที่ 3 เดือนสิงหาคมเบอร์ คชศักราช 1883¹

ด้วยทางพระราชไมตรีความสงบเรียบร้อยแลทางค้าขายได้ตั้งอยู่โดยผาสกในระหว่าง
กรุงเกรตบริเตนอังกฤษกับกรุงสยาม อันเป็นอยู่เสมอด้วยหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีที่ลงวันที่
18 เอพริล คชศักราช 1855 คือวันพุธเดือนหกขึ้นสองค่ำ ปีเถาะสัปตศก 1217 แลในข้อ
สัญญาเพิ่มเติมที่ลงวันที่ 13 เม 1856 คือวันอังคาร เดือนหกขึ้นเก้าค่ำ ปีมะโรง อัฐศก 1218
แลในการที่เกี่ยวข้องด้วยแคว้นนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น ก็ได้มีอยู่ด้วย
สัญญาฉบับหนึ่งต่างหาก ในระหว่างผู้ปกครองเมืองอินเดียนและสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่
เอนูวารี 1874 คือวันพุธเดือนยี่แรมสิบสองค่ำ เบญจศก 1235 นั้นแล้ว

แลด้วยสมเด็จพระนางเจ้าราชินีของกรุงเกรตบริเตนและไอร์แลนด์อันรวมกัน แลบรม
ราชาธิราชินีแห่งอินเดีย กับพระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน บรมราชาธิราชแห่งลาว มลายู
กระเหรี่ยงแลอื่น ๆ มีพระราชดำริที่จะประกอบกำบังความชั่วร้ายในแคว้นเมืองนคร
เชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เบนของฝ่ายไทยให้เบ็ดเสร็จยิ่งขึ้น แลที่จะเกื้อกูลแก่ทาง
ค้าขายในระหว่างเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษกับแคว้นแคว้นที่ได้กล่าวชื่อมาแล้วแต่ต้นนั้น จึงได้มีพระ
ราชทูตไทยตกลงพร้อมกันที่ยกเลิกหนังสือสัญญาฉบับหนึ่งต่างหากที่ได้ทำเมื่อวันที่ 14 เดือนเอน
วารี 1874 คือวันพุธเดือนยี่

¹กรมสนธิสัญญาและกฎหมาย, กระทรวงการต่างประเทศ. "สนธิสัญญาและความตกลง
ทวิภาคีระหว่างประเทศไทยกับต่างประเทศ และองค์การระหว่างประเทศ," หนังสือชุดประมวล
สนธิสัญญาเล่ม 2 พ.ศ. 2431 - 2462. หน้า 70 - 80. ม.ป.ป.

แห่งลาว มลายู กระเหรี่ยง แลอื่น ๆ มีพระราชดำริที่จะประกอบการป้องกันความชั่วร้ายใน
แคว้นแคว้นเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เป็นของฝ่ายไทยให้เป็นผลดียิ่งขึ้น
แลที่จะเกื้อกูลแก่ทางค้าขายในระหว่างเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษกับแคว้นที่ได้กล่าวชื่อมาแล้ว
แต่ต้นนั้นจึงได้มีพระราชไทยตกลงพร้อมกันที่ยกเลิกหนังสือสัญญาฉบับหนึ่งต่างหากที่ได้ทำเมื่อวันที่
14 เดือนธันวาคม 1874 คือวันพฤหัสบดีแรมสิบสองค่ำปีระกา เบญจศก 1235 นั้น แลทำสัญญา
ใหม่ขึ้นแทน เพราะเหตุฉะนั้นจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดตั้งผู้มีอำนาจที่จะทำสัญญาทั้งสองฝ่าย คือว่า
สมเด็จพระนางเจ้าราชินีของกรุงรัตนโกสินทร์ เสด็จเยือนแดนอันรวมกัน แลบรมราชา

อิราชีนแห่งอินเดีย

วิลเลียมเฮนรีนิวแมน เอกโควอร์เฮอมาเยสตีเอตติเอเยนค์แลกงสุล เปราล
ที่กรุงเทพมหานครของสมเด็จพระนางเจ้าในกรุงสยาม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยาม บรมราชาอิราชีนแห่งลาว มลายู กระเหรี่ยง
แลอื่น ๆ จึงได้ตั้งเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี ผู้ได้รับเครื่องราชอิสริยยศมณฑลสยาม
ชั้นที่ 1 ชื่อมหาสุรารักษ์ แลเครื่องราชอิสริยยศสำหรับตระกูล ชั้นที่ 1 ชื่อประมุขจุลจอมเกล้า
เครื่องราชอิสริยยศข้างเผือกชั้นที่ 2 ชื่อจุลวรารักษ์ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ แลเบเนรวิเคาน์
ซัลลอกกับพระยาเจริญราชไมตรี ซึ่งได้รับเครื่องราชอิสริยยศข้างเผือก ชั้นที่ 2 ชื่อจุลวรารักษ์
แลเครื่องราชอิสริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 2 ชื่อทศิยจุลจอมเกล้าวิเศษ ที่บัญชาราชการแผ่นดิน
ปรีวิเคาน์ซัลลอก แลเบเนรวิเคาน์บัญชาการศาลต่างประเทศ พระยาเทพประทุมซึ่งได้รับเครื่องราช
อิสริยยศมณฑลสยามชั้นที่ 1 ชื่อมหาสุรารักษ์ แลราชอิสริยยศสำหรับตระกูลชั้นที่ 2 ชื่อทศิย
จุลจอมเกล้าเบเนรวิเคาน์ซัลลอก แลปลัดทูลฉลองในกรมพระกระลาโหม ทั้งสามนี้เป็นผู้มี
อำนาจเต็ม และผู้มีอำนาจเต็มทั้งสองฝ่ายนั้นเมื่อได้ส่งหนังสือสำคัญมอบอำนาจให้ซึ่งกันและ
กันแลเห็นว่าเป็นการถูกต้องตามแบบแล้วได้ตกลงทำเป็นสัญญามีข้อความเป็นอย่างดั่งต่อไปนี้

ข้อ 1 หนังสือสัญญาในระหว่างคอเวอนเมนต์เมืองอินเดียกับคอเวอนเมนต์ ของสมเด็จพระ
พระเจ้าแผ่นดินสยาม ลงวันที่ 14 เดือนธันวาคม คฤศตศักราช 1874 คือวันพฤหัสบดี
สิบสองค่ำปีระกา เบญจศก 1235 จะได้ยกเลิกเสียไม่ใช้ต่อไปด้วยสัญญานี้

ข้อ 2 ว่าเจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะต้องช่วยป้องกันคนในบังคับอังกฤษซึ่งไปมาค้าขายและมีธุระอื่น ๆ ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน โดยสมควร

แลคอเวอนเมนต์อังกฤษในฝ่ายดินเดียก็จะช่วยป้องกันคนในบังคับสยามซึ่งมาจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปค้าขายและมีธุระอื่น ๆ เข้าไปในเขตแดนอังกฤษเหมือนกัน

ข้อ 3 ว่า คนในบังคับอังกฤษมาแต่เมืองพม่าฝ่ายอังกฤษเข้าไปในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องมีหนังสือเดินทางสำหรับตัวของผู้นั้นจากเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ฤ็าขุนนางซึ่งผู้ครองเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษตั้งให้เป็นเจ้าพนักงาน ในหนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น ให้ลงชื่อแลตำแหน่งมาด้วยธุระสิ่งใด ๆ มีเครื่องอาวุธอย่างไรมาด้วย หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แต่หนังสือเดินทางสำหรับตัวนั้น เจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตแดนชั้นนอก ฤ็าชั้นใน เมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะเรียกดูต้องให้ดู ถ้าผู้ที่มีหนังสือเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้ามตามหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรี ลงวันที่ 18 เดือนเอปริล คฤศตศักราช 2855 ปี แลข้อเพิ่มเติมลงวันที่ 13 เดือนเม คฤศตศักราช 1856 ปี มิให้ขัดขวางไว้ ต้องยอมให้ไปตามในระหว่างทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดมีหนังสือเดินทางสำหรับตัว จะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใดที่หนังสือเดินทางนั้น กงสุลเยเนรอลของสมเด็จพระนางเจ้าที่กรุงเทพมหานคร แลกงสุลฤ็าโวซกงสุลของสมเด็จพระนางเจ้าที่นครเชียงใหม่ จะเป็นผู้ออกให้ก็ได้เหมือนกัน เมื่อเป็นเหตุที่หนังสือเดินทางสูญหายไป ฤ็าพินาศหนังสือเดินทางนั้นฤ็าเป็นเหตุคล้ายกับที่วามานี้

ถ้าคนในบังคับอังกฤษจะเที่ยวไปมาในแคว้นแคว้นดินสยามต้องรับหนังสือเดินทางของเจ้าพนักงานฝ่ายสยาม

ถ้าคนในบังคับไทยที่ออกจากเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ไปยังเมืองพม่าฝ่ายอังกฤษ ต้องมีหนังสือเดินทางของผู้ครองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ในหนังสือเดินทางนั้น ให้ลงชื่อแลตำแหน่งมาด้วยธุระสิ่งใด ๆ มีเครื่องอาวุธอย่างไรมาด้วย หนังสือเดินทางนั้นต้องเปลี่ยนใหม่ทุกครั้ง แลถ้าเจ้าพนักงานซึ่งตั้งอยู่ในเขตแดนชั้นนอกใน

ฝ่ายภาษาอังกฤษจะเรียกคู่ต้องให้ดู ถ้าที่ผู้หนึ่งสื่อเดินทางไม่มีสิ่งของต้องห้าม มีให้ขัดขวางไว้ต้องยอมให้ไปในระยะทาง ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดไม่มีหนังสือเดินทางจะให้กลับก็ได้ แต่อย่าให้ทำอันตรายด้วยประการใด

ข้อ 4 ว่า คนในบังคับอังกฤษซึ่งมาแต่ฝ่ายภาษาอังกฤษ เข้าไปในเขตแดนสยาม สิ่งของต้องพิทักษ์ต้องเสียภาษีตามธรรมเนียมเมืองนั้น ถ้าคนในบังคับสยามเข้าไปในเขตแดนอังกฤษ สิ่งของต้องพิทักษ์จะต้องเสียภาษีตามคอเวอนเมนต์ได้ตั้งไว้ บันทึกลับภาษีอากรทั้งหลายนี้จะได้ดีพิมพ์สำหรับที่จะให้คนทั้งปวงทราบทั่วกัน

ข้อ 5 ว่า สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะให้เจ้านครเชียงใหม่ตั้งด่านกองตระเวนเลให้ มีเจ้าพนักงานกำกับริมฝั่งแม่น้ำสะวันที่เป็นเขตแดนเมืองนครเชียงใหม่ซึ่งเป็นของฝ่ายสยามแล้วให้มีโปลิตตั้งอยู่พอสมควร จะได้รับห้ามโจรผู้ร้ายแลการอื่น ๆ ที่เป็นสำคัญ

ข้อ 6 ผู้หนึ่งผู้ใดต้องคดีฤาเป็นโทษอยู่ด้วยเป็นโจรผู้ร้ายฆ่าคนปล้นทรัพย์การที่เป็นฉกรรจ์หมดโทษ ในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน หรือต่อไปในเขตแดนอังกฤษ เจ้าพนักงานอังกฤษโปลิตจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแข็งแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเป็นคนในบังคับสยามแล้ว ฤาเป็นคนในบังคับประเทศอื่นนอกจากประเทศสยามแลอังกฤษ จะส่งให้เจ้าพนักงานสยามที่เมืองนครเชียงใหม่แต่ที่ถูกตามกฎหมาย การส่งคนโทษเมืองต่อเมืองที่มีอยู่ในเมืองอินเดียของอังกฤษในเวลานั้น ถ้าเป็นคนในบังคับอังกฤษจะส่งให้เจ้าพนักงานไทย ฤาจะให้เจ้าพนักงานอังกฤษจัดการก็สุดแต่ข้าหลวงอังกฤษที่เมืองฝ่ายอังกฤษ ฤาขุนนางผู้ใดที่ข้าหลวงได้มอบการไว้นั้นตัดสิน ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดต้องคดี ฤาเป็นโทษอยู่ด้วยเป็นผู้ร้ายฆ่าคนปล้นทรัพย์ การที่เป็นฉกรรจ์หมดโทษในเขตแดนอังกฤษหรือต่อไปในเขตแดนเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน เจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับโปลิตจะช่วยติดตามจับผู้ร้ายโดยแข็งแรง ถ้าได้ตัวผู้ร้ายเช่นนั้นเป็นคนในบังคับอังกฤษ ต้องส่งให้พนักงานอังกฤษ ตามกฎหมายการส่งคนที่มีอยู่ในประเทศสยามในเวลานั้น ถ้าเป็นคนในบังคับสยาม ฤาเป็นคนชาติอื่นที่ไม่มีหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศสยาม จะส่งให้เจ้าพนักงานอังกฤษฤาเจ้าพนักงานไทยจะชำระเองก็ได้แต่เจ้าพนักงานไทยจะตัดสิน เมื่อได้ปรึกษาปรึกษากับกลสุตฤาไวซกงสุตแล้ว

ข้อ 7 ผลประโยชน์ของบันดาคนในบังคับอังกฤษที่มายังเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูนนั้น จะได้ให้กงสุลอังกฤษผู้ที่จะได้ตั้งขึ้นไปอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่ นั้นเป็นผู้ตรวจตราระวังรักษา และมีอำนาจที่จะพิจารณาความมโนสำเภาแลความนครบาล ตามเนื้อความที่มีในข้อ 2 ของไขข้อสัญญาเพิ่มเติม วันที่ 13 เดือนเม คษศักราช 1856 คือวันอังคาร เดือนหกขึ้นเก้าค่ำปีโรง อัฐศักราช 1218 แต่ต้องทำตามความที่ว่าไว้ในข้อ 8 ของหนังสือสัญญานี้

ข้อ 8 สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินสยามจะตั้งผู้ซึ่งสมควรให้เป็นตระลาการฤาข้าหลวงคนเดียวฤาหลายคนอยู่ที่เมืองนครเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์ที่จะว่าไว้ในที่นี้ต่อไป ตระลาการนั้นต้องทำตามกติกาคณะที่มียู่ในสัญญาแล้ว มีอำนาจที่จะพิจารณาความมโนสำเภา ความนครบาลก็ได้ทุกเรื่อง ในถ้อยความที่จะเกิดมีขึ้นในเมืองนครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน บันดาความในระหว่างคนในบังคับอังกฤษ ฤาในความที่คนในบังคับอังกฤษจะเป็นผู้กล่าวโทษก็ดี ฤาเป็นผู้ต้องถูกฟ้องต้องคดีต้องเรียกหามาพิจารณาก็ดี ฤาเป็นเจทก็ดี เป็นจำเลยก็ดี ชำระได้หมดตามกฎหมายฝ่ายสยาม แลต้องให้ถืออยู่เป็นนิจว่าในบันดาความที่ว่ามาเหล่านี้กงสุลอังกฤษจะต้องไปอยู่ในเวลาที่ชำระได้ แลในความที่สืบแยกอังกฤษจำเปยเลย ฤาผู้ถูกฟ้องนั้นจะต้องคัดสำนวนความให้กงสุลไวกงสุล ไม่คิดค่าธรรมเนียมที่จะคัดเทียบถ้อยคำคานวนนั้น แลถ้ากงสุลเห็นว่าเป็นการสมควรในผลประโยชน์ ทางยุติธรรมจะแนะนำให้ตระลาการได้ด้วย ต้องทำตามข้อความนี้อีกว่าในเวลาก่อนที่จะตัดสินความนั้น ในความที่จำเลยฤาผู้ถูกฟ้องเป็นสืบแยกอังกฤษ ถ้ากงสุลไวกงสุลเป็นสมควรในผลประโยชน์ทางยุติธรรม โดยจะเขียนหนังสือคำขอด้วยลายมือของกงสุลอังกฤษไวกงสุล ในความเรื่องใดเรื่องหนึ่งใจทจำเลยเป็นคนในบังคับอังกฤษ ทั้ง 2 ฝ่าย ฤาในความเรื่องซึ่งคนในบังคับอังกฤษผู้ต้องคดีถูกฟ้องร้องต้องเรียกหาฤาเป็นจำเลยนั้น ให้ส่งไปยังศาลกงสุลที่เมืองนครเชียงใหม่ เพื่อจะได้วางบทกฎหมายดังนี้ กงสุลอังกฤษไวกงสุลนั้นเมื่ออำนาจที่จะทำได้ แลความเรื่องนั้นก็ต้องส่งไปยังศาลที่กล่าวมาเมื่อกี้ ตามการที่กงสุลอังกฤษไวกงสุลจะตัดสิน ตามความข้อ 2 ในไขข้อสัญญาเพิ่มเติมวันที่ 13 เดือนเม คษศักราช 1856 คือวันอังคาร เดือนหก ขึ้นเก้าค่ำ ปีโรง อัฐศักราช 1218 กงสุลอังกฤษไวกงสุลนั้นในเวลาที่มีเหตุสมควรจะเข้าหาคนในบังคับอังกฤษผู้ที่ต้องจำอยู่โดยโทษฤาโดยคำตัดสินของ

ตระลาการนั้นได้ตลอดเวลา แลถ้ากงสุลเห็นสมควรว่าจะย้ายคนโทษนั้นมาจากเสียที่ ๆ ขั้วของกงสุล
ต่อไปให้ครบกำหนดตามคำตัดสินนั้นก็ได้ ค่าธรรมเนียมความสำหรับศาลซึ่งจะเรียกเสมอเหมือนกัน
ทั้ง 2 ฝ่าย จะเป็นคนในบังคับอังกฤษก็ดีคนในบังคับไทยก็ดี จะประกาศให้รู้ทั่วกัน

ข้อ 9 ว่า ในความแห่งแลความนครบาลซึ่งสับแยกอังกฤษเป็นโจทเป็นจำเลยแลซึ่ง
ตระลาการนั้นต้องเป็นผู้ชำระ ฝ่ายโจทฝ่ายจำเลยจะร้องอุทธรณ์ความถึงกรุงเทพมหานคร ได้
แลผู้ที่เป้นสับแยกอังกฤษนั้นโดยได้รับอนุญาตต่อกงสุลอังกฤษ ไซ้เป็นความอย่างอื่น
โดยอนุญาตตระลาการนั้นบรรดาความเช่นนั้นต้องส่งสำนวนความกับความเห็นของตระลาการมาที่
กรุงเทพมหานครแลความอุทธรณ์นั้นเจ้าพนักงานฝ่ายสยามกับกงสุลเยเนรอลของสมเด็จพระนางเจ้า
จะปรึกษาพร้อมกันตัดสิน แต่ต้องถืออยู่เป็นเสมอว่า บรรดาความที่จำเลยอยู่ผู้ต้องฟ้องเป็นสับแยก
สยาม เจ้าพนักงานฝ่ายสยามเป็นผู้ตัดสินความอุทธรณ์นั้นเดชะคเลบรรดาความอุทธรณ์อื่น ๆ ที่
สับแยกอังกฤษเป็นคู่ความกงสุลเยเนรอลของสมเด็จพระนางเจ้าเป็นผู้ตัดสินความอุทธรณ์นั้นเดชะค
ในเวลาที่ความยังอุทธรณ์ค้างอยู่ คำตัดสินที่ศาลเมืองนคร เชียงใหม่ก็ต้องคไว้ตามกำหนดเวลาที่
จะได้มีไว้ ตามแต่ตระลาการกับกงสุลอังกฤษจะตกลงกัน

ในความอุทธรณ์ เช่นว่ามาข้างบนนี้ต้องขอทุเลาที่ศาลเมืองนคร เชียงใหม่กำหนดเดือนหนึ่ง
นับตั้งแต่วันที่ได้ตัดสินความเค่นั้น แลต้องมาร้องอุทธรณ์ที่กรุงเทพมหานครตามเวลาที่สมควร ตามที่
ศาลเมืองนคร เชียงใหม่จะกำหนด ถ้าไม่มาร้องอุทธรณ์ตามกำหนดความนั้น จะไม่รับฟ้องอุทธรณ์คำ
ตัดสินนั้น

ข้อ 10 เจ้าพนักงานอังกฤษที่เขตรแดนพม่าฝ่ายอังกฤษ แลเจ้าพนักงานไทยที่เมือง
นครเชียงใหม่ เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน จะจัดหาแลส่งค่ายานแลผู้ที่เป้นพยานซึ่งต้องการ
จะได้ตัดสินความมโนสำเระแลความนครบาลที่ยังชำระไม่แล้วในศาลกงสุลแลศาลไทยที่กรุงเทพฯ
มหานคร แลที่เมืองนครเชียงใหม่ซึ่งกันแลกันที่เป้นการสำคัญควรจะส่ง

ข้อ 11 ว่า คนในบังคับอังกฤษมีความปรารถนาจะซื้อไม้ ตัดไม้ กานไม้ที่ป่าเมืองนคร
เชียงใหม่เมืองนครลำปาง เมืองลำพูน ต้องทาทันหนังสือสัญญาต่อเจ้าของป่าไม้ให้มีกำหนดปี หนังสือ
สัญญานั้นทำเป้นสองฉบับเอาไว้คนละฉบับ ต้องประทับตรากงสุลอังกฤษ ไซ้เป็นสับแยก
ไทยอยู่ข้าหลวงที่เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งตามหนังสือสัญญานี้ข้อ 8 แลประทับตราเจ้าของเมือง

นั้นด้วย แลหนังสือสัญญาเช่าป่าไม้เหล่านี้ จะต้องจดบาญชีไว้ที่ศาลกงสุลอังกฤษแลศาลไทยที่เมือง นครเชียงใหม่ทุกฉบับ ถ้าผู้หนึ่งผู้ใดตัดไม้การไม้ในป่าตามลหนึ่งตำบลใด เจ้าของป่าไม้ไม่ยอม ฎาเกินกำหนดหนังสือสัญญาที่ได้ทำไว้แล้วนั้น ต้องใช้ราคาผลประโยชน์ที่เสียไปให้แก่เจ้าของป่า ตามกงสุลอังกฤษที่เมืองนครเชียงใหม่จะตัดสิน การที่จะเปลี่ยนชื่อผู้เช่าฎาเปลี่ยนชื่อผู้เจ้าของป่า นั้นจะต้องทำตามธรรมเนียมประเพณีตราแลจดบาญชีใหม่อีกเหมือนกัน

ค่าธรรมเนียมลงชื่อประทับตราแลจดบาญชีหนังสือสัญญาเช่าป่าไม้นั้น จะกำหนดไว้แต่พอ ประมาณเลศพิมพ์ให้ทราบทั่วกัน

ข้อ 12 ว่า ราชการแลข้าหลวงไทยที่เมืองนครเชียงใหม่ ซึ่งได้ตั้งไว้ตามหนังสือ สัญญาข้อ 8 แลพร้อมด้วยเจ้าพนักงานในเมืองนั้น จะห้ามอย่าให้เจ้าของป่าทำหนังสือสัญญาขายไม้ ฎาป่าไม้ในป่าตามลเดียวเปนสองรายเทสามราย แลห้ามอย่าให้ผู้หนึ่งผู้ใดตราฎาลบตราที่เปน เจ้าของแท้ได้ตัดศัตราไว้ แลต้องช่วยลูกค้าที่ตัดไม้ซื้อไม้ตามสมควรจะได้เก็บไม้ของตนได้ถ้า เจ้าของป่าไม้ให้ตัดไม้กันไม้ ฎาไม่ให้ถอยไม้ตามหนังสือสัญญาข้อนี้ที่ว่าในหนังสือสัญญานี้ข้อ 11 ให้ราชการแลข้าหลวงไทยที่เมืองนครเชียงใหม่กับเจ้าพนักงานในเมืองนั้น บังคับให้เจ้าของ ป่าเสียค่าป่วยการในให้แก่ผู้ซึ่งได้ทำหนังสือสัญญานั้นพอสมควรตามกฎหมายฝ่ายสยาม

ข้อ 13 ว่า ข้อความที่มีอยู่ในสัญญานี้ ใช้ได้เฉพาะที่ได้สัญญาตามตกลงกันเต็มในหนังสือ สัญญาใหม่นี้ ไม่มีข้อหนึ่งข้อใดในหนังสือสัญญานี้จะยกข้อความหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีแลทาง คำขาย ในระหว่างสมเด็จพระนางเจ้ากับสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ที่ลงวันที่ 18 เดือนเอปริล คฤศตศักราช 1855 วันพุธ เดือนหก ขึ้นสองค่ำ ปีเถาะ สัปตศักราช 1217 กับหนังสือขอซื้อ สัญญาเพิ่มเติม วันที่ 13 เดือนเม คฤศตศักราช 1856 วันอังคาร เดือนหก ขึ้นเก้าค่ำปีมโรง อัฐศก ศักราช 1218

ข้อ 14 หนังสือสัญญานี้ทำให้เป็นภาษาอังกฤษแลภาษาสยาม เนื้อความอันเดียวกัน ได้ตกลงกันถ้าเปนเหตุการณ์กุ่มเถียงกันในสัญญานี้ต้องเอาคำอังกฤษแน

ข้อ 15 หนังสือสัญญานี้จะใช้ได้ในทันทีเมื่อใครตีโพทังแล้ว แลจะใช้ต่อไปได้ใน 7 ปี ตั้งแต่วันที่รติโพทังไป เว้นเสียแต่ที่คือเวินแมนต์ผู้ทำสัญญาทั้งสองฝ่ายนี้จะแจ้งความประสงค์ว่า ควรจะเลิกเสียก่อนถึงกำหนด 7 ปีนั้น ถ้าไม่ได้แจ้งความประสงค์ต่อกันในเวลาก่อนสิ้นกำหนด

7 ปี คงยังเป็นอย่างนี้ไปได้ไปกว่าจะสิ้นกำหนดปีหนึ่ง นับแต่วันที่คอเวอนเมนต์ผู้ทำหนังสือสัญญานั้นได้
 แจ้งความประสงค์ที่จะเลิกเสีย คอเวอนเมนต์ผู้ทำหนังสือสัญญาสองฝ่ายนี้ อย่างไร ๆ ก็คือ
 ยังรักษาอำนาจที่จะแก้ไขข้อความเหล่านี้ โดยการที่จะยอมตกลงพร้อมกันทั้งสองฝ่าย ว่าข้อความ
 นั้นให้ไปเห็นควรจะต้องแก้ไขเสีย

ข้อ 16 หนังสือสัญญานี้จะได้รับความเปลี่ยนแปลงกันที่กรุงเทพมหานครโดยเร็วในการที่จะให้
 เสนอขานสำคัญในหนังสือสัญญานี้ ผู้มีอำนาจทั้งสองฝ่ายได้ลงชื่อไว้เหมือนกันทั้งสองฉบับ และได้
 ประทับตราลงไว้ด้วย

ได้ทำที่กรุงเทพมหานคร เมื่อ ๓ วันที่ สาม เดือนเชบเตมเบอ ปีมี คชศักราช 1883
 ตรงกับวันจันทร์ เดือนสิบ ขึ้นสองค่ำ ปีมะแม เบญจศก จุลศักราช 1245

๖ หมวดการ

ปริมาณการส่งไม้สักออกจากหน่ยตั้งแต่ ค.ศ. 1883 ถึง ค.ศ. 1908

ปี	จำนวนตัน	คิดเป็นปอนด์	ปี	จำนวนตัน	คิดเป็นปอนด์
1883	29,533	- ¹	1900	18,920	75,733
1884	15,270	-	1901	30,024	188,103
1885	15,238	-	1902	19,785	85,539
1886	21,747	115,497	1903	19,385	120,499
1887	21,107	101,659	1904	77,531	560,174
1888	29,538	156,772	1905	101,397	817,369
1889	43,146	254,149	1906	96,837	819,647
1890	38,735	290,178	1907	97,710	981,513
1891	16,100	73,207	1908	96,930	887,463
1892	14,637	62,793	1909		
1893	30,089	92,750	ฯลฯ	ฯลฯ	
1896	49,600	264,805			
1897	38,767	284,012			
1898	22,692	168,605			
1899	36,666	323,867			

ที่มา : Brutusg Parliamentary Papers (B.P.P.), Diplomatic and Consular Reports on trade Finance 1883 - 1908.

¹ ไม่ทราบจำนวนแน่นอน

ภาคผนวก จ

ก้า

ศอก 5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
4 .10	.20	.40	.60	.80	1.0	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0
5 .25	.30	.60	.90	1.2	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0
6 .20	.40	.80	1.2	1.6	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0
7 .25	.50	1.0	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0	10.0
8 .30	.60	1.2	1.8	2.4	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0	10.0	12.0
9 .35	.70	1.4	2.2	2.8	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0	10.0	12.0	15.0
10 .40	.80	1.6	2.4	3.2	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0	10.0	12.0	15.0	19.0

หมายเหตุ ตัวเลขภายในเส้นบรรทัดคู่เป็นจำนวนเงิน บาท และ สตางค์

อัตราพิกัดไม้สั้น

ศอก	ก้า													
	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
4	.10	.80	.40	.60	.80	1.0	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0
5	.15	.30	.60	.90	1.2	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0
6	.20	.40	.80	1.8	1.6	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0
7	.25	.50	1.0	1.5	2.0	2.5	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0	10.0
8	.30	.60	1.2	1.8	2.4	3.0	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	7.0	10.0	12.0
9	.35	.70	1.4	2.3	2.8	3.5	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0	10.0	12.0	15.0
10	.40	.80	1.6	2.4	3.2	4.0	5.0	6.0	7.0	8.0	10.0	12.0	15.0	19.0

หมายเหตุ ตัวเลขภายในเส้นบรรทัดคู่เป็นจำนวนเงิน บาท และสตางค์

ประวัติของผู้วิจัย

ชื่อ นายมรกต ชื้อสกุล อารียะ

เกิดวันที่ 3 เดือน มิถุนายน พุทธศักราช 2501

สถานที่เกิด บ้านเลขที่ 6 หมู่ 3 ต. ประตู่ชัย อําเภอพระนครศรีอยุธยา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สถานที่อยู่ปัจจุบัน 1088 ซอยกรุงธนบุรี 2 ถ.กรุงธนบุรี ตำบลบางลำภูล่าง
เขตคลองสาน กรุงเทพมหานคร 10600

สถานที่ทำงาน โรงเรียนบางมดวิทยา "สีสุกหาวาดจวนอุปัชฌาย์"

ปัจจุบัน ช่วยราชการที่โรงเรียนอิสลามวิทยาลัยแห่งประเทศไทย

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.2526

กศ.บ. (ประวัติศาสตร์)

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

พ.ศ. 2534

กศ.ม. (ประวัติศาสตร์)

จากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

ปริกฤษณิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงการค้าไม้สักในดินแดนล้านนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) โดยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น

4 หัวข้อคือ

1. การค้าไม้สักก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
2. การค้าไม้สักภายในประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)
3. การค้าไม้สักกับต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

4. ผลกระทบจากการค้าไม้สัก

ผลการศึกษาพบว่า ไม้สักได้เริ่มมีความสำคัญในรูปการค้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ยังไม่มีความสำคัญมากนัก ในสมัยอยุธยาการค้าไม้สักยังไม่พัฒนาไปจากการค้าไม้สักในสมัยสุโขทัย แต่สมัยอยุธยาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เริ่มมีการส่งไม้สักไปจำหน่ายยังต่างประเทศ โดยตัวแทนของบริษัทการค้าที่ประจำอยู่ในประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการแต่ปริมาณการค้าสมัยนี้ยังมีไม่มาก สมัยกรุงธนบุรีการค้าไม้สักเป็นเพียงกิจกรรมที่ทำภายในประเทศ เป็นส่วนน้อย เพราะเป็นช่วงของการก่อตั้งประเทศ และทำสงครามกับพม่าไม้สักจากล้านนาถูกนำมาใช้ในกิจการต่อเรือ เพื่อใช้ในกองทัพตามนโยบายการสร้างกองทัพเรือในสมัยนั้น อย่างไรก็ตาม แม้การค้าต่างประเทศในสมัยกรุงธนบุรี มีไม่มากนัก แต่ยังมีชาวจีนต่อสาเกาที่ค้าขายไม้สักส่งไปขายประเทศจีน ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของการค้าไม้สัก

หลังจากสมัยกรุงธนบุรี การค้าไม้สักได้พัฒนาเป็นลำดับในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้ทำการค้าไม้สักได้แก่คนในล้านนา คนจีนและชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวอังกฤษมีการตั้งบริษัทค้าไม้สักของชาวอังกฤษในล้านนา และนำเอาคนในบังคับของตนเข้ามาเป็นลูกจ้างแรงงานในการประกอบอาชีพค้าไม้สัก อันมีผลทำให้เกิดปัญหาระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนในท้องถิ่นล้านนาโดยเฉพาะเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเป็นปัญหากับรัฐบาลไทยอย่างมาก รัฐบาลไทยและอังกฤษ ได้แก้ปัญหาโดยลงนามในสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 1 และ

การค้าไม้สักในดินแดนล้านนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

(พ.ศ. 2411 - 2453)

บทคัดย่อ

ของ

มรกต อารีย์ะ

เสนอต่อมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา

ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต วิชาเอกประวัติศาสตร์

มีนาคม 2535

ปริญญานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงการค้าไม้สักในดินแดนล้านนาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453) โดยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น

4 หัวข้อคือ

1. การค้าไม้สักก่อนรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
2. การค้าไม้สักภายในประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)
3. การค้าไม้สักกับต่างประเทศในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2411 - 2453)

4. ผลกระทบจากการค้าไม้สัก

ผลการศึกษาพบว่า ไม้สักได้เริ่มมีความสำคัญในรูปการค้ามาตั้งแต่สมัยสุโขทัย แต่ยังไม่มีความสำคัญมากนัก ในสมัยอยุธยาการค้าไม้สักยังไม่พัฒนาไปจากการค้าไม้สักในสมัยสุโขทัย แต่สมัยอยุธยาตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เริ่มมีการส่งไม้สักไปจำหน่ายยังต่างประเทศ โดยมีตัวแทนของบริษัทการค้าที่ประจำอยู่ในประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินการแต่ปริมาณการค้าสมัยนั้นยังมีไม่มาก สมัยกรุงธนบุรีการค้าไม้สักเป็นเพียงกิจกรรมที่ทำภายในประเทศ เป็นส่วนน้อย เพราะเป็นช่วงของการก่อตั้งประเทศ และทำสงครามกับพม่า ไม้สักจากล้านนาถูกนำมาใช้ในกิจการต่อเรือ เพื่อใช้ในกองทัพตามนโยบายการสร้างกองทัพเรือในสมัยนั้น อย่างไรก็ตาม แม้การค้าต่างประเทศในสมัยกรุงธนบุรี มีไม่มากนัก แต่ยังมีชาวจีนต่อสาเกที่ท้าวด้วยไม้สักส่งไปขายประเทศจีน ซึ่งเป็นรูปแบบใหม่ของการค้าไม้สัก

หลังจากสมัยกรุงธนบุรี การค้าไม้สักได้พัฒนาเป็นลำดับในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ผู้ทำการค้าไม้สักได้แก่คนในล้านนา คนจีนและชาวยุโรป โดยเฉพาะชาวอังกฤษมีการตั้งบริษัทค้าไม้สักของชาวอังกฤษในล้านนา และนำเอาคนในบังคับของตนเข้ามาเป็นลูกจ้างแรงงานในการประกอบอาชีพค้าไม้สัก อันมีผลทำให้เกิดปัญหาระหว่างคนในบังคับอังกฤษกับคนในท้องถิ่นล้านนาโดยเฉพาะเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ซึ่งเป็นปัญหากับรัฐบาลไทยอย่างมาก รัฐบาลไทยและอังกฤษ ได้แก้ปัญหาโดยลงนามในสนธิสัญญาเชียงใหม่ ฉบับที่ 1 และ

ที่ 2 แต่ยังไม่แก้ปัญหาไม่ได้สมบูรณ์ รัฐบาลได้ใช้มาตรการอีกหลายอย่างเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว เช่น การออกกฎหมาย การส่งข้าหลวงพิเศษขึ้นไปกำกับดูแลและประจำอยู่ที่เชียงใหม่ พร้อมทั้ง ทำการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองล้านนาไปพร้อม ๆ กัน ซึ่งต่อมาล้านนาได้เปลี่ยนฐานะเป็นเขต พายัพในที่สุดกลายเป็นส่วนหนึ่งของไทยในปัจจุบัน

การค้าไม้สักในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนับว่าสำคัญมาก เพราะ ไม้สักได้กลายเป็นสินค้าสำคัญอันดับสองรองจากข้าวที่ทำรายได้ให้กับประเทศใน สมัยนั้น ตลาดไม้สักของไทยมีทั้งประเทศในแถบเอเชียและยุโรป การค้าไม้สักในช่วงนี้ ตกอยู่ ในอิทธิพลของบริษัทค้าไม้อังกฤษ ตั้งแต่การนำไม้สักออกจากป่าจนถึงมือผู้บริโภค ทั้งในและ นอกประเทศ รัฐมีรายได้เฉพาะการเก็บภาษีและค่าธรรมเนียมบางอย่างซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับ รายได้ของบริษัทค้าไม้อังกฤษ แล้วนับว่าน้อยมาก เพื่อแก้ปัญหาเรื่องส่วนแบ่งรายได้ และปัญหา ด้านเศรษฐกิจจากการค้าไม้สัก รัฐบาลไทยจึงได้จัดตั้งกรมป่าไม้ขึ้นเพื่อเป็นองค์กร รับผิดชอบในการค้าไม้สัก พร้อมทั้งจัดระบบคมนาคม และสื่อสารระหว่างกรุงเทพฯ และล้านนา ให้สามารถติดต่อกันได้สะดวกและรวดเร็ว เป็นการสร้างระบบโทรเลขและจัดสร้างทางรถไฟ ระหว่างกรุงเทพฯ กับล้านนา ทำให้ล้านนามีความใกล้ชิดกับกรุงเทพฯ มากยิ่งขึ้น ในที่สุด รัฐบาลไทยก็สามารถควบคุมการค้า ไม้สัก ได้ใกล้ชิดและเป็นระบบมากขึ้นทุกที ส่วนบทบาทและ อิทธิพลของบริษัทค้าไม้ชาวต่างชาติลดลงเป็นลำดับ ไม้สักจึงเป็นสินค้าที่ทำรายได้สำคัญใน ต่างประเทศมาตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

LANNA TEAK-TRADE IN THE REIGN OF KING CHULALONGKORN

AD 1868 - 1910

AN ABSTRACT

BY

MORRAKOT AREEYA

Presented in partial fulfillment of the requirements for the
Master of Education degree in History
at Srinakharinwirot University

March 1992

LANNA TEAK-TRADE IN THE REIGN OF KING CHULALONGKORN

AD 1868 - 1910

AN ABSTRACT

BY

MORRAKOT AREEYA

Presented in partial fulfillment of the requirements for the

Master of Education degree in History

at Srinakharinwirot University

March 1992

This thesis is aimed to study the trade of teak in the North West Siam (Lanna) in the reign of King Chulalongkorn (B.E. 2441 - 2453) The study treats to four items as follow.

1. The trade of teak from the Sukho-Thai Period to the reign of King Rama V

2. The domestic trade of teak in the reign of King Chulalongkorn.

3. The foreign trade of teak in the reign of King Chulalongkorn

4. The impact of the teak trade.

The study relating to the teak trade of the Sukhothai period which did not play so much important role as one of the Ayudhya period. Starting with domestic teak trade, the foreign trade was begun in the reign of King Narai the great. Though representatives of foreign companies in Siam and the teak trade in the Dhonburi period returned to the domestic one since it was the time of Siam Thai Burmese war and followed with the recovery period. Most of the teak from Lanna was used for constructing ships due to the navy policy at that time. The skilled Chinese constructed argosies with teak and exported them to China.

The trade of teak in the beginning of Chakre Dynasty period was developed respectively after the Dhonuri era. The teak vendors were the local people in Lanna, the Chinese as well as the European. The British have constituted the British teak trading companies in Lanna and have employed their subjects to the teak industry which consequently into the extraterritorial conflict

Two treaties, the Chiangmai Treaty of 1874 and the Chiangmai treaty of 1883 signed by the Siamese government and the British government in India and Bangkok respectively allowed the Siamese government to send a Supervisor to look into the administration of the Lanna in order that the terms of the treaties be carried out effectively. To allow no encroachment upon the sovereignty of the country, the Siamese government finally established Lanna as "Monthon Payab" with its local administration responsible directly to the government in Bangkok thus ending the status of Lanna territory as a vassal state of Siam.

The trade of teak played the major role in the reign of King Chulalongkorn since teak is the important goods secondly from rice which gained more profit at the last time. The teak market were the countries in Asia and Europe. The Trade of teak was in the hand of the British teak trading company from taking the teak from the forest, up to providing to the consumer. The government gained income just from the tax, commission or fee which was quite low compared with the income gained by the British teak trading company. To solve the dividend of income and the economic problem at the time, Siamese government then constituted the Department of Forestry as the responsible government section in the teak industry as well as improving the communication and transportation system between Bangkok and Lanna by constructing telegram system and the railway route between Bangkok and Lanna. Finally Siamese government was able to control the trade of teak in good order and the influence of the

British teak trading then was reduced respectively. The trade of teak became the main exported product which gaining more income through out the era of King Chulalongkorn.